

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS

Ieva Railaitė

**EKSPORTO POVEIKIO LIETUVOS IR SKANDINAVIJOS ŠALIŲ
EKONOMIKAI VERTINIMAS**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas Prof. dr. Dalia Bernatonytė

KAUNAS, 2017

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS

EKSPORTO POVEIKIO LIETUVOS IR SKANDINAVIJOS ŠALIŲ
EKONOMIKAI VERTINIMAS

Verslo ekonomika 621L17001

MAGISTRO DARBAS

Studentas parašas.....

Ieva Railaitė, V MGMVE-6 gr.

2017 m. gruodžio 15 d.

Vadovas parašas.....

Prof. dr. Dalia Bernatonytė

2017 m. gruodžio 15 d.

Recenzentasparašas.....

Lekt. dr. Rozita Susnienė

2017 m. gruodžio d.

KAUNAS, 2017

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
Ekonomikos ir verslo fakultetas

Ieva Railaitė

Verslo ekonomika, 621L17001

Baigiamojo magistro darbo „Eksporto poveikio Lietuvos ir Skandinavijos šalių ekonomikai vertinimas“

AKADEMINIO SAŽINGUMO DEKLARACIJA

2017 m. gruodžio 16 d.

Kaunas

Patvirtinu, kad mano **Ievos Railaitės** baigiamasis magistro darbas tema „Eksporto poveikio Lietuvos ir Skandinavijos šalių ekonomikai vertinimas“ yra parašytas visiškai savarankiškai, o visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

(parašas)

Railaitė, Ieva. Assessment of the Impact of Export on the Lithuanian and Scandinavian Countries Economies. Master's Final Thesis in Business Economics / supervisor Prof. dr. Dalia Bernatonytė. Department of Economics, the School of Economics and Business, Kaunas University of Technology. Social Sciences: 04 S Economy
Key words: Northern countries, export, GDP, foreign direct investment.
Kaunas, 2017. 68 p.

SUMMARY

Foreign trade, as a factor in economic growth, has played and plays a significant role in economic development. In a developing economy, the role of foreign trade is strengthening. Such economy is unstable, it, under the influence of globalization, which determines the very important role of foreign trade, develops market-type institutional forms. Many economists who analyze economic growth agree that exports create added value and act as a driving force for a country's economy. Exporting countries increase the gross domestic product, promote the competitiveness of companies introducing new technologies, and also play a key role in reducing unemployment. In the many countries' strategic plans, exports are mentioned as a priority area, due to their positive impact on the country's growth.

The main problems of research on the relationship between modernization of exports and economic growth are the fact that this connection is analyzed in terms of only one country and only one indicator of economic growth. Also, mostly in modern research, the relationship between export and economic growth is being studied and compared in the context of developing countries. It is therefore appropriate to carry out communication with multiple export growth rates, such as the volume of gross domestic product, inflation, unemployment, average wages in the country and foreign direct investment volume. This will make it possible to find out kind of export relationship with these indicators and the nature of these links.

The aim of research. To evaluate the impact of exports on the economies of Lithuania and Scandinavia.

Research tasks:

- To analyze the importance of assessing the impact of exports on the national economy.
- To analyze the theoretical decisions on the impact of exports on the economy.
- To provide an analysis of the impact of export on the economy of the country.
- To evaluate the impact of export to Lithuania and the Scandinavian economies.

An analysis of the impact of exports on the economies of Lithuania and the Scandinavian countries has shown that each country's economic indicators have a specific relationship with exports. However, it has become clear that in any case exports affect the growth of each country. It was found that there is a

strong correlation between exports and GDP and FDI, as well as with the increase in exports, these indicators are correspondingly increasing, which is why countries continue to find expedient development of export volumes and market.

TURINYS

ĮVADAS.....	9
1. EKSPORTO POVEIKIO ŠALIES EKONOMIKAI VERTINIMO SVARBA	10
2. EKSPORTO POVEIKIO EKONOMIKAI TEORINIAI SPRENDIMAI	16
2.1. Eksperto samprata ir jo rūšys	16
2.2. Eksperto vaidmuo šalies ekonomikoje	21
2.3. Eksperto reguliavimo priemonės.....	26
2.4. Eksperto plėtros skatinimo svarba ir priemonės.....	30
3. EKSPORTO POVEIKIO LIETUVOS IR SKANDINAVIJOS ŠALIŲ EKONOMIKAI TYRIMO METODOLOGIJA	38
4. EKSPORTO POVEIKIO LIETUVOS IR SKANDINAVIJOS ŠALIŲ EKONOMIKAI TYRIMO REZULTATAI	41
4.1. Lietuvos ir Skandinavijos šalių eksperto analizė.....	41
4.2. Lietuvos ir Skandinavijos šalių makroekonominių rodiklių analizė	48
4.3. Lietuvos ir Skandinavijos šalių eksperto poveikio ekonomikai vertinimas.....	54
IŠVADOS.....	60
LITERATŪRA	62
PRIEDAI	69

Paveikslų sąrašas

1 pav. Eksportą lemiančios priežastys	17
2 pav. Eksporto motyvai.....	18
3 pav. Eksporto operacijų variantai	20
4 pav. Eksporto rizikos analizės schema	33
5 pav. Praktinių eksporto įgūdžių svarba	34
6 pav. Lietuvos, Danijos, Švedijos ir Norvegijos eksporto apimtys 2007-2016 metais	41
7 pav. Lietuvos, Danijos, Švedijos ir Norvegijos eksportas, kaip BVP dalis, 2007-2016 metais	42
8 pav. Pagrindiniai Lietuvos eksporto partneriai 2016 metais	43
9 pav. Pagrindiniai Lietuvos eksporto produktai 2016 metais	44
10 pav. Pagrindiniai Švedijos eksporto partneriai 2016 metais.....	45
11 pav. Pagrindiniai Švedijos eksporto produktai 2016 metais.....	45
12 pav. Pagrindiniai Norvegijos eksporto partneriai 2016 metais	46
13 pav. Pagrindiniai Norvegijos eksporto produktai 2016 metais.....	46
14 pav. Pagrindiniai Danijos eksporto partneriai 2016 metais	47
15 pav. Pagrindiniai Danijos eksporto produktai 2016 metais	48
16 pav. Analizuojamų šalių bendrojo vidaus produkto apimtys 2007-2016 metais	49
17 pav. Infliacija analizuojamose šalyse 2007-2016 metais	50
18 pav. Vidutinis darbo užmokestis analizuojamose šalyse 2007-2016 metais	51
19 pav. Nedarbo lygis analizuojamose šalyse 2007-2016 metais.....	52
20 pav. Tiesioginių užsienio investicijų apimtys analizuojamose šalyse 2007-2016 metais.....	53

Lentelių sąrašas

1 lentelė. Tyrimų, skirtų eksporto įtakos ekonomikos augumui, santrauka	12
2 lentelė. Eksporto reguliavimo metodų klasifikacija.....	26
3 lentelė. Empiriniai tiesinio koreliacijos koeficiento vertinimai.....	39
4 lentelė. Lietuvos makroekonominių rodiklių normalumo tikrinimas	54
5 lentelė. Koreliacijos tarp Lietuvos makroekonominių rodiklių vertinimas.....	54
6 lentelė. Švedijos makroekonominių rodiklių normalumo tikrinimas.....	55
7 lentelė. Koreliacijos tarp Švedijos makroekonominių rodiklių vertinimas	55
8 lentelė. Danijos makroekonominių rodiklių normalumo tikrinimas	55
9 lentelė. Koreliacijos tarp Danijos makroekonominių rodiklių vertinimas	56
10 lentelė. Norvegijos makroekonominių rodiklių normalumo tikrinimas	56
11 lentelė. Koreliacijos tarp Norvegijos makroekonominių rodiklių vertinimas	56
12 lentelė. Lietuvos eksporto ir TUI tiesinės regresijos modelio įvertinimas	57
13 lentelė. Švedijos eksporto ir BVP tiesinės regresijos modelio įvertinimas	58
14 lentelė. Danijos eksporto ir BVP tiesinės regresijos modelio įvertinimas	58
15 lentelė. Norvegijos eksporto ir BVP tiesinės regresijos modelio įvertinimas	59

IVADAS

Temos aktualumas. Užsienio prekyba, kaip ekonomikos augimo veiksnys, vaidino ir vaidina reikšmingą vaidmenį ekonomikos formavimuisi ir vystymuisi. Besivystančios ekonomikos sąlygomis užsienio prekybos vaidmuo stiprėja. Tokia ekonomika yra nestabili, joje formuojasi ir vystosi rinkos tipo institucinės formos, ji vystosi veikiamą globalizacijos, kas ir apsprendžia labai svarbų užsienio prekybos vaidmenį. Daugelis ekonomistų, analizuojančių ekonomikos augimą, sutinka kad eksportas sukurdamas pridėtinę vertę, veikia kaip šalies ekonomikos variklis. Eksportuojančios šalys didina bendrąjį vidaus produktą (toliau BVP), skatina įmonių konkurencingumą diegiant naujas technologijas, taip pat atlieka labai svarbų vaidmenį mažinant nedarbą. Daugelio šalių ekonomikos vystymosi strateginiuose planuose eksportas minimas kaip prioritetinga sritis, dėl teigiamo jo poveikio šalies augimui.

Ekonomikos moksle egzistuoja įvairios mokyklos ir teorijos, kurios vienaip ar kitaip aiškina eksporto (užsienio prekybos) ryšį su šalies ekonominiu augimu. Fard, Cheong ir Yap (2017) teigimu, egzistuojančios ekonominio augimo mokyklos ir koncepcijos neskiria pakankamai dėmesio globalizacijos procesui ir inovacijoms, kaip ekonomikos augimo veiksniams besivystančiose ekonomikose. Visa tai apsprendžia ir tokio globalizacijos veiksnio, kaip užsienio prekybos (eksporto) poveikio šalies ekonomikos augimui tyrimų svarbą. Tokiais tyrimais galima pagrįsti ar paneigti vienos ar kitos ekonominio augimo teorijos ar koncepcijos taikymą konkrečioje šalyje. Tačiau kiekviena šalis turi savo ypatumų ir siekiant nustatyti kokią nors bendrą, priimtina visų šalių ekonomikoms teoriją, reikalinga atlikti visą eilę eksporto ir ekonomikos augimo ryšio tyrimų įvairiose šalyse ir įvairiais laikotarpiais. Tai ir apsprendžia tokių tyrimų svarbą.

Tyrimo problema. Eksporto poveikio Lietuvos ir Skandinavijos šalių ekonomikai nustatymas.

Tyrimo objektas. Lietuvos ir Skandinavijos šalių eksportas.

Tyrimo tikslas. Įvertinti eksporto poveikį Lietuvos ir Skandinavijos šalių ekonomikai.

Tyrimo uždaviniai.

1. Išanalizuoti eksporto poveikio šalies ekonomikai vertinimo svarbą.
2. Išnagrinėti eksporto poveikio ekonomikai teorinius sprendimus.
3. Pateikti eksporto poveikio šalies ekonomikai tyrimo metodologiją.
4. Įvertinti eksporto poveikį Lietuvos ir Skandinavijos šalių ekonomikai.

Metodai.

1. Mokslinės literatūros analizė;
2. Statistinių duomenų analizė;
3. Koreliacinė, regresinė analizė.

1. EKSPORTO POVEIKIO ŠALIES EKONOMIKAI VERTINIMO SVARBA

Per paskutinius kelis dešimtmečius vis didesnis mokslininkų dėmesys buvo skiriamas šalių eksporto tyrimams ekonomikos vystymosi kontekste. Buvo tiriamas eksporto ryšys ekonominio aktyvumo / augimo rodikliais. Cooke'o ir Watson'o (2011) nuomone, visus eksporto įtakos ekonomikos vystymuisi tyrimus galima suskirstyti į dvi grupes. Pirmos grupės tyrimuose didžiausias dėmesys skiriamas atskiroms šalims ir vertinama eksporto rėmimo įtaka šalies importo pakeitimo vietiniais produktais strategijai ir kaip tai sąlygoja ekonomikos augimą.

Kaip nurodo Tsen'as (2010), šios grupės tyrimai gali suteikti šalims naudingos informacijos apie įvairių ekonomikos vystymo projektų sėkmę ir nesėkmę, jei šie tyrimai apima šių projektų realizavimo laikotarpį. Tačiau ilgi tokių projektų realizavimo periodai paprastai neleidžia surinkti adekvačių duomenų atskiroms šalims, o tai neleidžia tinkamai įvertinti eksporto ryšį su tokių projektų realizavimo rezultatais. Antrai tyrimų kategorijai Cooke'as ir Watson'as(2011) priskiria tyrimus, siekiančius paaiškinti, kaip eksporto rodiklių skirtumai atskirose šalyse paaiškina šių šalių skirtingus ekonomikos augimo tempus. Šios grupės tyrimai apima Hye'aus ir Boubaker'io (2011), Azam'o (2011), Bakari'o (2017) ir kitų mokslininkų tyrimus.

Remiantis Ozughalu (2009), standartinis tokių tyrimų pagrindimas remiasi faktu, kad eksporto vystymas padeda šaliai sutelkti investicijas tuose sektoriuose, kur ji turi santykinį pranašumą ir dėl specializacijos gali padidinti našumą. Taip pat stambesnė tarptautinė rinka leidžia eksporto sektoriuje panaudoti masto efektą. Taip pat globalus konkurencinis spaudimas sumažins eksporto neefektyvumą ir sudarys prielaidas naudoti efektyvesnius metodus prekybos prekėmis sektoriuje. Išsivystęs eksporto sektorius suteiks daugiau išteklių savalaikiam fizinio ir žmogiškojo kapitalo importui, tai, savo ruožtu leis tinkamu laiku importuoti šiuolaikines gamybos ir valdymo technologijas ir užtikrinti kokybišką profesinį darbuotojų paruošimą.

Daugelyje tyrimų buvo tiriamas paprasčiausias koreliacijos koeficientas tarp eksporto ir ekonomikos augimo. Athukorala's (2009) tyrė Kinijos eksporto apimčių pokyčių įtaką šalies sukuriamo bendrojo vidaus produkto augimui. Buvo tiriamas dešimties metų laikotarpis: nuo 1990 iki 2000 metų. Atlikta koreliacinė analizė parodė, kad šiuo laikotarpiu Kinijos eksporto pokyčių ir bendrojo vidaus pokyčių ryšys buvo statistiškai reikšmingas, vidutinio stiprumo ir teigiamas. Regresinės analizė parodė, kad eksporto pokyčiai 78,1 proc. paaiškina bendrojo vidaus produkto apimčių pokyčius: eksporto apimtims padidėjus 10 proc., Kinijos bendrasis vidaus produktas tuo laikotarpiu didėjo 1,06 proc.

Siddique ir Selvanathan'as (2012) tyrė empirinius ryšius tarp eksporto ir ekonominio augimo. Analizės rezultatai leido padaryti išvadą, kad labiau į eksportą orientuotų šalių ekonomika vystosi greičiau, nei šalių, kurių eksporto apimtys santykinai yra mažesnės. Šiame tyrime kaip nepriklausomas kintamasis buvo eksporto apimčių dalis bendrajame vidaus produkte, o priklausomas kintamasis –

bendrojo vidaus produkto apimtys vienam gyventojui. Taip pat šiame tyrime kaip labiau į eksportą orientuotos šalies, buvo naudojami Šri Lankos, o kaip mažiau į eksportą orientuotos šalies – Bangladešo duomenys už 2000-2011 metus. Tyrimo rezultatai taip pat parodė, kad eksporto rėmimas reikšmingos įtakos šalių ekonomikos augimui nedaro.

Miankhel'is, Thangavelu'as ir Kalirajan'as (2009) parodė eksporto poveikį ekonomikos augimui tokiose šalyse, kaip Indija, Pakistanas ir Filipinai laikotarpiu nuo 1986 iki 2008 metų. Empiriniai rezultatai parodė, kad kuomet šalis pasiekia tam tikrą ekonomikos išsivystymo lygį, eksportas daro stiprų, statistiškai reikšmingą ir teigiamą poveikį ekonomikos augimui. Tyrimas taip pat parodė liberalios rinkos politikos svarbą, panaudojant eksporto plėtros ir tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo strategijas.

Zang'as ir Baimbridge'as (2012) tyrė Pietų Korėjos ir Japonijos eksporto, importo ir bendrojo vidaus produkto ryšį, pasinaudodami vektorinės autoregresijos modeliu. Priežastingumas buvo tiriamas tarp realaus bendrojo vidaus produkto, realaus eksporto ir realaus importo. Šis empirinis tyrimas pateikė kelis rezultatus. Buvo nustatyta, kad Japonijos ekonominis augimas yra sąlygotas eksportu, tuo tarpu Pietų Korėjoje bendrojo vidaus produkto augimas daro neigiamą įtaką eksporto augimui. Tokią situaciją Korėjoje galima paaiškinti šios šalies stipria vidaus rinka.

Tsen'as (2010) panaudodamas Granger priežastingumo testą, tyrė ryšį tarp eksporto, vidaus paklausos ir ekonomikos augimo Kinijoje, naudodamas laiko eilutes, kurių periodas buvo nuo 1978 iki 2002 metų. Vidaus paklausai apibrėžti buvo naudojami tokie rodikliai, kaip namų ūkių vartojimas, vyriausybės vartojimas ir investicijos. Rezultatai parodė dvipusį Granger priežastinį ryšį tarp vidaus paklausos, eksporto ir ekonomikos augimo. Tokiu būdu galima teigti, kad egzistuoja dinaminis ryšys tarp vidaus paklausos, eksporto ir ekonomikos augimo. Eksportas ir vidaus paklausą Kinijoje yra labai svarbūs ekonomikos augimo veiksniai. Taip pat Kinijoje ekonomikos augimas daro įtaką eksportui ir vidaus paklausai. Kad ekonomika sėkmingai augtų ir vystytųsi reikalingas tiek eksporto, tiek ir vidaus paklausos augimas.

Siekdami padidinti anksčiau atliktų tyrimų rezultatų tikslumą Rahmaddi's ir Ichihashi's (2011) tyrė Indonezijos eksporto ir ekonomikos augimo ryšį, naudodami 1971-2008 metų duomenis. Vietoje to, kad palyginti dviejų šalių eksporto ir ekonomikos augimo ryšius, minėti mokslininkai šį ryšį vienos šalies laiko eilučių kontekste, naudodami vektorinės autoregresijos modelį, papildydami jį kitais svarbiais kintamaisiais. Nuo ankstesnių tyrimų šis tyrimas skyrėsi ir tuo, kad buvo įtrauktas ir reeksporto kintamasis. Eksporto ir ekonomikos augimo ryšys buvo tiriamas ilgajame ir trumpajame periode. Panaudojus vektorinį paklaidų koregavimo metodą, buvo nustatyta, kad eksporto ir ekonomikos augimo ryšys yra dvipusis ir priežastinis tiek ilgalaikiu, tiek ir trumpalaikiu periodu. Taip pat atliktas tyrimas rodo, kad Indonezijos ekonomikai svarbus yra tiek jos augimas, tiek ir eksportas.

Kituose tyrimuose buvo naudojami mišrūs modeliai ir metodai, tačiau šie tyrimai didesne dalimi apėmė atskiras šalis, siekiant nustatyti kiek galima daugiau šalių, kuriose būtų patvirtintas priežastinis eksporto ir ekonomikos augimo ryšys. Ozturk'as ir Acaravci's (2011) siekė patikrinti eksporto ir ekonomikos augimo hipotezes Turkijoje nuo prekybos liberalizavimo, inicijuoto 1980 metais, pradžios. Tyrime naudotas vektorinės autoregresijos modelis, papildytas Granger priežastingumu, kad būtų galima analizuoti ryšio tarp eksporto ir ekonomikos augimo dinamiką Turkijoje 1989-2006 metais. Empiriniai rezultatai patvirtina ekonominio augimo priklausomybės nuo eksporto hipotezę Turkijoje, o taip pat buvo nustatyta, kad Granger priežastingumo srautas yra vienos krypties: nuo realaus eksporto į bendrąjį vidaus produktą. Tai reiškia, kad realus eksportas sąlygoja ekonomikos augimą, tačiau bendrojo vidaus produkto augimas nėra eksporto augimo priežastis.

Lorde's (2011) atliko eksporto plėtros įtakos ekonominiam augimui Meksikoje tyrimą. Tyrimas apėmė duomenis nuo 1960 iki 2003 metų, kad būtų galima įvertinti užsienio prekybos reformas Meksikoje, kurios buvo įvykdytos 1980 metais. Tyrimui buvo naudojama neoklasikinė gamybos funkcija, papildyta eksportu. Tyrimo rezultatai patvirtino hipotezę apie eksporto plėtros įtaką ekonomikos augimui trumpame laikotarpyje. Lorde's (2011) teigimu, jei Meksikai pavyktų pasiekti ilgalaikį ir stabilų ekonomikos augimą, reikalinga peržiūrėti veikiančias skatinimo schemas, kurios leistų neskausmingai importuojamas žaliavas ir medžiagas panaudoti eksporto reikmėms. Tuo būtina vykdyti politiką, kuri skatintų inovacijas gamyboje ir ryšius su vietiniais tiekėjais.

1 lentelė. Tyrimų, skirtų eksporto įtakos ekonomikos augimui, santrauka (sudaryta autoriaus)

Autorius	Tyrimo metodas	Šalis, laikotarpis	Nepriklausomi kintamieji	Išvados
Athukorala (2009)	Tiesinė regresinė analizė	Kinija, 1990-2000	Eksporto apimtys	Eksporto apimčių didėjimas didina BVP apimtį
Siddique, Selvanathan, Selvanathan (2012)	Tiesinė regresinė analizė	Šri Lanka, Bangladešas, 2000-2011	Eksporto dalis BVP, eksporto rėmimas	Eksporto dalies BVP didėjimas, didina BVP vienam gyventojui
Miankhel, Thangavelu ir Kalirajan (2009)	Tiesinė regresinė analizė	Indija, Pakistanas, Filipinai, 1986-2008	Eksporto augimas, tiesioginių užsienio investicijų apimtys	Eksportas daro stiprų, statistiškai reikšmingą ir teigiamą poveikį ekonomikos augimui

1 lentelės tęsinys kitame puslapyje

Autorius	Tyrimo metodas	Šalis, laikotarpis	Nepriklausomi kintamieji	Išvados
Zang ir Baimbridge (2012)	Vektorinė autoregresija	Pietų Korėja, Japonija, 1990-2010	Realus eksportas, realus importas	Japonijos ekonominis augimas yra sąlygotas eksportu, tuo tarpu Pietų Korėjoje BVP augimas daro neigiamą įtaką eksporto augimui
Tsen (2010)	Granger priežastingumo testą	Kinija, 1971-2008	BVP, eksportas, vartojimas	Egzistuoja dinaminis ryšys tarp vidaus paklausos, eksporto ir ekonomikos augimo
Rahmaddi ir Ichihashi (2011)	Vektorinės autoregresijos modelis	Indonezija, 1971-2008	Realus eksportas, reeksportas	Eksporto ir ekonomikos augimo ryšys yra dvipusis ir priežastinis tiek ilgalaikiu, tiek ir trumpalaikiu periodu
Ozturk ir Acaravci (2011)	Vektorinės autoregresijos modelis, papildytas Granger priežastingumu	Turkija, 1989-2006	Realus eksportas	Realus eksportas sąlygoja ekonomikos augimą, tačiau bendrojo vidaus produkto augimas nėra eksporto augimo priežastis
Lorde (2011)	Neoklasikinė gamybos funkcija, papildyta eksportu	Meksika, 1960-2003	Eksporto apimtys	Eksportas daro įtaką ekonomikos augimui trumpame laikotarpyje. Tačiau ilgalaikio periodo tyrimo rezultatai parodo atvirkštinį ryšį
Goh, Sam ir McNown (2017)	Autoregresinis svertinis ankstinių modelių modelis	Indonezija, Pakistanas, Indija, 1990-2010	Eksporto apimtys, tiesioginės užsienio investicijos	Reikšmingas ryšys tarp kintamųjų neegzistuoja, kuomet bendrasis vidaus produktas yra priklausomas kintamasis

Goh'as, Sam'as ir McNown'as (2017) tyrė klausimą apie tai, ar egzistuoja ilgalaikiai ryšiai tarp tiesioginių užsienio investicijų, eksporto ir bendrojo vidaus produkto atskirose Azijos šalyse. Autoriai naudojo neseniai sukurta kointegracijos testą - autoregresinį svertinį ankstinių modelių šių ilgalaikių ryšių tyrimui. Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad jokio reikšmingo ryšio tarp kintamųjų neegzistuoja, kuomet bendrasis vidaus produktas yra priklausomas kintamasis. Tokio ryšio ilgalaikiu periodu tarp tiesioginių užsienio investicijų, eksporto ir bendrojo vidaus produkto nebuvimas leidžia padaryti išvadą, kad pasirinktose Azijos šalyse tiesioginės užsienio investicijos ir eksportas nėra vieninteliai ekonominio augimo veiksniai. Apibendrinti eksporto ir ekonomikos augimo tyrimų analizės rezultatai pateikti 1 lentelėje.

Iš 1 lentelėje pateiktų eksporto ir ekonomikos augimo ryšio tyrimų analizės duomenų galima pastebėti, kad nuo 2010 metų tyrimuose dominavo besivystančios šalys. Būtent besivystančių šalių eksportas ir ekonomikos augimas yra aktualus XXI amžiaus antro dešimtmečio mokslininkų tyrimo objektas. Galima padaryti prielaidą, kad tokį susidomėjimą besivystančių šalių eksporto ir ekonomikos augimo ryšiu sąlygojo Wallerstein'o (2011) teorija, kurios pagrindinis teiginys buvo tai, kad nelygybės tarp atskirų šalių lygis yra pasaulinės istorijos produktas, kurio ypatumas yra tai, kad laikui bėgant išsivysčiusios šalys augs vis labiau, o besivystančios – visą laiką atsiliks. Tai paskatino mokslininkus domėtis besivystančių šalių ekonomikos augimo priežastimis, ją skatinančiais veiksniais.

Reikia pažymėti, kad Lietuvos mokslinėje literatūroje taip pat buvo analizuojama eksporto ir ekonomikos augimo problema. Rudzkis ir Kvedaras (2003) analizavo Lietuvos eksporto ir bendrojo vidaus produkto sąveiką, pasinaudodami 1998-2003 metų duomenimis. Šiai sąveikai tirti autoriai naudojo Granger priežastingumo tikrinimo metodiką. Išnagrinėjus eksporto ir bendrojo vidaus produkto statistinį priežastingumą, buvo nustatyta, jog eksportas Lietuvoje yra tiek stiprus ir statistiškai reikšmingas bendrojo vidaus produkto pokyčių veiksnys ilguoju laikotarpiu. Tvaronavičienės ir Tvaronavičiaus (2006) atliktame tyrime, pasinaudojant tiesinės regresijos metodu, buvo analizuojami įvairūs veiksniai, darantys įtaką Lietuvos bendrajame produkte. Buvo nustatyta, kad eksporto apimčių ir bendrojo vidaus produkto apimčių 2000-2005 metais koreliacija yra labai stipri ir statistiškai reikšminga.

Travkina (2015) metais atliko eksporto poveikio tokiems ekonomikos augimo rodikliams, kaip darbo našumas ir vidutiniam darbo užmokesčiui tyrimą. Tyrime buvo naudoti 2000-2014 metų Lietuvos ekonomikos duomenys, o analizė buvo atliekama naudojantis Granger priežastingumo modeliu. Tyrimo rezultatai parodė, kad eksporto ir darbo našumo priežastinis ryšys buvo nustatytas vidutiniu laikotarpiu, tačiau toks ryšys nebuvo nustatytas trumpuoju laikotarpiu. Eksporto priežastinis ryšys su vidutiniu darbo užmokesčiu trumpuoju laikotarpiu nebuvo nustatytas, tačiau toks neigiamas ryšys buvo nustatytas vidutiniu periodu. Tai reiškia, kad vidutiniu laikotarpiu ne vidutinis darbo užmokestis skatina eksportą, o eksportas skatina darbo užmokestį.

Reikia pažymėti, kad Lietuva faktiškai priklauso Šiaurės Europos šalių grupei, tarp kurių yra besivystančios šalys (Lietuva, Latvija, Estija) ir ekonomiškai išsivysčiusios šalys, tokios kaip Norvegija, Islandija, Švedija, Suomija, Danija. Analizuojant atliktus eksporto ir ekonomikos augimo ryšiui nustatyti skirtus tyrimus, buvo pastebėtas išsivysčiusių Šiaurės Europos šalių eksporto ir ekonomikos augimo ryšio tyrimų trūkumas. Iš atliktų tyrimų analizės galima pastebėti, kad didžiausia tyrimų dauguma kaip ekonomikos augimo rodiklį naudoja bendrojo vidaus produkto bendras apimtis, augimo tempus ar jo apimtis vienam gyventojui. Tačiau nėra analizuojami kiti ekonomikos augimo rodikliai, tokie kaip infliacija, vidutinis darbo užmokestis šalyje, nedarbo lygis ir tiesioginės užsienio investicijos. Taip pat galima pastebėti, kad analizuojant eksporto įtaką ekonomikos augimui tarp šalių, dažniausiai naudojamas

bendrojo vidaus produkto rodiklis ir tarp šalių lyginamas eksporto poveikis būtent šiam rodikliui. Tačiau buvo rasta tik labai nedaug tyrimų, kuriuose šalys būtų lyginamos pagal tai, koks yra lyginamų šalių eksporto poveikis šių šalių ekonomikos augimo rodikliams. Skirtingose šalyse eksportas gali daryti skirtingą poveikį skirtingiems rodikliams.

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindinės šiuolaikinių eksporto ir ekonomikos augimo ryšio tyrimų problemos yra tai, kad šis ryšys yra analizuojamas vienos šalies ir vieno ekonomikos augimo rodiklio rėmuose. Taip pat dažniausiai šiuolaikiniuose tyrimuose eksporto ir ekonomikos augimo ryšys tiriamas ir lyginamas besivystančių šalių kontekste. Todėl tikslinga atlikti tyrimą nustatant eksporto ryšį su keliais ekonomikos augimo rodikliais (pavyzdžiui, bendrojo vidaus produkto apimtimis, infliacija, nedarbo lygiu, vidutiniu darbo užmokesčiu šalyje, tiesioginių užsienio investicijų apimtimis). Tai leis išsiaiškinti koks eksporto ryšys su šiais rodikliais ir koks šių ryšių pobūdis. Tai sudarytų sąlygas palyginti kokiems rodikliams ir kokį poveikį daro eksporto apimčių pokyčiai atskirose šalyse. Palyginimui taip pat tikslinga būtų pasirinkti ne vienodo ekonomikos požiūrių išsivystymo šalis, o skirtingo. Tai leis nustatyti kaip skiriasi eksporto įtaka šalies ekonomikos augimui ekonomiškai išsivysčiusiose ir besivystančiose šalyse. Todėl šiame darbe tyrimo šalimis pasirinktos Lietuva, Norvegija, Danija, Švedija. Tokį pasirinkimą apsprendė tai, kad šios šalys priklauso Šiaurės Europos šalių grupei ir tas faktas kad Lietuvos verslas vis didesnę dėmesį skiria Skandinavijos šalims.

2. EKSPORTO POVEIKIO EKONOMIKAI TEORINIAI SPRENDIMAI

Šiuolaikinėje visuomenėje vykstant svarbiems internacionalizavimo ir globalizacijos procesams į tarptautinę veiklą įsitraukia vis daugiau įmonių. Nuo įmonių sėkmės ir gebėjimo įsitraukti į tarptautinę veiklą priklauso šalies ekonominis augimas ir konkurencingumas. Eksportas laikomas pagrindiniu rodikliu, kuris kuria ir skatina visos šalies klestėjimą. Ginevičius, Rakauskienė, Patalavičius, Tvaronavičienė, Kalašinskaitė ir Lisauskaitė (2005) teigia, kad eksportas mažina monopolijų atsiradimą ir didina konkurenciją. Norint suprasti koks eksporto poveikis ekonomikai, tikslinga suprasti eksporto sąvoką bei jo vykdymo metodus.

2.1. Eksporto samprata ir jo rūšys

Tarptautinė prekyba – seniausia tarptautinių ekonominių santykių forma. Ji egzistavo dar iki pasaulinio ūkio formavimosi ir buvo betarpiška jo pirmtakė. Būtent tarptautinės prekybos vystymasis sudarė sąlygas mašininės gamybos, kurios augimą dažniausia sąlygojo žaliavų importas ir masinė užsienio paklausa, vystymuisi. Pelno augimas, kurį sąlygojo mašinų taikymas, lėmė santykinai perteklinio kapitalo atsiradimą ir jo išvežimą į užsienį, kas davė pradžią pasaulinio ūkio formavimuisi, pagreitino gamybinių jėgų internacionalizacijos procesą. J. Sachs'o (2001) teigimu, kiekvienos pasaulio šalies ekonominė sėkmė glūdi tarptautinėje prekyboje. Dar nei vienai šaliai nepavyko sukurti sveikos ekonomikos, izoliavusis nuo pasaulinės ekonominės sistemos.

Dudzevičiūtės (2015) teigimu, tarptautinė prekyba tai toks procesas, kurio metu vyksta mainai tarp įvairių šalių pardavėjų pirkėjų bei tarpininku. Tarptautinės prekybos pagrindą sudaro specializacija ir mainai.

Burinskienė (2010) tarptautinę prekybą mato kaip ūkio šaką, kuri yra pagrindinis ekonominių pajamų šaltinis. Tarptautinė prekyba suvokiama, kaip prekyba materialiomis, turinčiomis fizinį pavidalą prekėmis. Jos dėka realizuojamos žaliavos, vartojimo prekės, gamybinė įranga ir tt. (Burinskienė, 2010, p. 17)

Bernatonytės (2011) teigimu, tarptautinė prekyba susideda iš dviejų priešingų kryptių prekinių srautų:

- eksporto (prekių išvežimas iš šalies muitų teritorijos);
- importo (prekių įvežimas į šalies muitų teritoriją).

Ginevičiaus ir kt. (2005) kaip pagrindinį užsienio prekybos aspektą nurodo eksportą. Pasak autorių, tai yra pagrindinis žingsnis vykdant tarptautinę prekybą ir kartu mažiausiai rizikinga verslo forma. Dėl mažos rizikos ir gan paprasto būdo firmoms patekti į užsienio rinkas, eksportą renkasi mažai patirties turinčios įmonės. „Eksportas – tai savarankiška tiekimo užsienio rinkoje veikla, reikalaujanti specialių

žinių ir organizuojama tiek pagal produkcijos rūšis, tiek ir teoriniu principu“ (Ginevičius ir kt., 2005, p.25).

Rakauskienė (2006) eksportą apibrėžia, kaip prekių ir paslaugų pardavimą už užsienio ribų tiesioginiu arba netiesioginiu būdu. Autorės teigimu į eksporto rinkas dažniausiai patenkama vykdant klientų užsakymus, įmonė įvertinus rinkos galimybes įveža savo produktus arba paslaugas. (Rakauskienė, 2006, p. 340)

Seyoum'as (2009) teigia, kad dalyvaujant tarptautinėje prekyboje įmonėms dažniau renkasi eksportą dėl mažų išpareigojimų, taip pat eksportas nereikalauja didelių įmonės išteklių. Įmonė gali eksportuoti dar neeksploatuotas savo rinkoje prekes ir taip tirti rinką ir paklausą prieš investuojant vietinėje rinkoje.

Vijeikis, Vijeikienė (2003) eksportą mato kaip prekių ir paslaugų bei pagrindinio kapitalo pardavimą užsienio šalims.0

Analizuojant mokslinę literatūrą pastebima, kad dauguma autorių eksportą apibūdina tuo pačiu terminu, t.y. prekių ir paslaugų realizavimas užsienio rinkose.

Urbonas (2006, p.8) eksporto sąvoką apibrėžia kaip užsienio prekyba nagrinėjama iš prekių bei paslaugų pardavėjo pozicijų. Autorius išskiria keturias pagrindines priežastis, kurios sąlygoja eksporto atsiradimą (žr. 1 pav.):

1 pav. Eksportą lemiančios priežastys (Urbonas, 2006, p. 9)

Tarptautinis darbo pasidalijimas ir gamybos specializacija. Ši aplinkybė aiškinama tuo, kad kiekviena šalis specializuojasi tik toje prekių ir paslaugų sferoje, kurioje turi didžiausią pranašumą. Pavyzdžiui dėl tam tikrų sąlygų, prekė gaminama tik tam tikrame regione (kava, arbata, retieji metalai ir kt.)

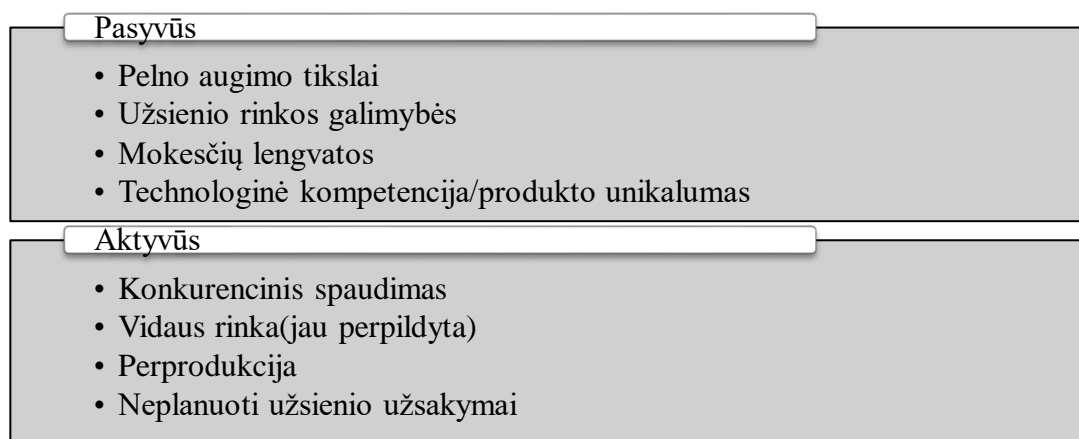
Užsienio prekių paklausa. Tai sąlygoja skonių, poreikių, prekių, paslaugų pasirinkimo ir vartojimo įvairiose šalyse skirtumai. Nacionaliniai gamintojai tampa nepajėgūs jų patenkinti, dėl to susidaro paklausa užsienio gamintojų prekėms. Taigi eksporto sukurta didesnė pasiūla vartotojui suteikia platesnį pasirinkimą.

Monopolijos formavimo stabdymas ir konkurencijos didinimas. Eksportas stabdo monopolijos formavimąsi šalyje ir didina konkurenciją. Technologijos, darbo užmokestis, transportavimo kaštai, kiekvienoje šalyje gamybos kaštams daro skirtingą poveikį. Todėl eksportas skatina kitų šalių įmones tobulinti gamybą, mažinti kaštus. To pasakoje gerėja šalies ekonominė padėtis.

Importas. Tai dar vienas veiksnys, kuris lemia eksporto būtinumą. „Jei atitinkama šalis savo poreikiams tenkinti importuoja užsienio prekes ar paslaugas, tai ji būtinai turi ir eksportuoti“ (Urbonas, 2006, p.9) Rakauskienė (2006) taip pat pamini eksporto, kaip išėjimo į užsienio rinką būdą, pranašumus:

- mažas rizikos laipsnis;
- tinkamas būdas, kaip sunku nustatyti potencialią rinką tarp daugybės užsienio rinkų;
- galimybė parduoti prekes pasirenkant tam tinkamiausią būdą;
- eksporto padidėjimas suteikia galimybę daugiau importuoti. Ko pasėkoje didėjant importui į šalies ekonomiką įsilieja papildomų pajamų (Rakauskienė, 2006, p. 343)

Įmonės nusprendžia įsilieti į tarptautinę prekybą dėl įvairių priežasčių. Daugelis autorių teigia, kad eksporto plėtrą sąlygoja pelno siekimas. Tačiau ne tik didesnis pelnas skatina įmones eksportuoti. Išskiriami pasyvūs ir aktyvūs eksporto motyvai (Dado, Wiktor, Zbikowska, 2015). (žr. 2 pav.)

2 pav. Eksporto motyvai. (Dado, Wiktor, Zbikowska, 2015, p. 136)

Autorių teigimu aktyvūs motyvai leidžia įmonei orientuotis į unikalios galimybės išnaudojimą, tarkim turimos technologinės žinios, taip pat ir konkurencinis spaudimas daro teigiamą įtaką eiti pirmyn ir tobulėti. Tuo tarpu pasyvūs motyvai parodo įmonės reakciją vykstant pokyčiams vietinėje rinkoje. Taigi

tiek aktyvieji tiek pasyvieji motyvai leidžia įmonei reaguoti į susidariusią padėtį ir veikti pagal esamas galimybes.

Jakutis, Petraškevičius, Stepanovas, Šečkutė, Zaicev'as (2005, p.257) teigia, kad:

- jokia šalis neturės naudos, jei gamins visas reikalingas prekes;
- gamtos ir darbo išteklių bet kuriuo metu yra riboti, todėl pasirenkama efektyviausia gamyba;
- prekių srautų judėjimas yra priešingas piniginių srautų judėjimui, todėl valiutų keitimo kursai veikia tarptautinės prekybos naudą;
- kiekviena pasaulio šalis specializuojasi gaminti pelningą, efektyvią prekę, kur darbo našumas pralenkia pasaulinį lygį.

Urbonas (2006) nurodo du pagrindinius bruožus būdingus eksportui:

- Procesas vyksta mažiausiai tarp dviejų šalių;
- Eksportas susijęs su įvairių šalių piniginių santykių naudojimu.

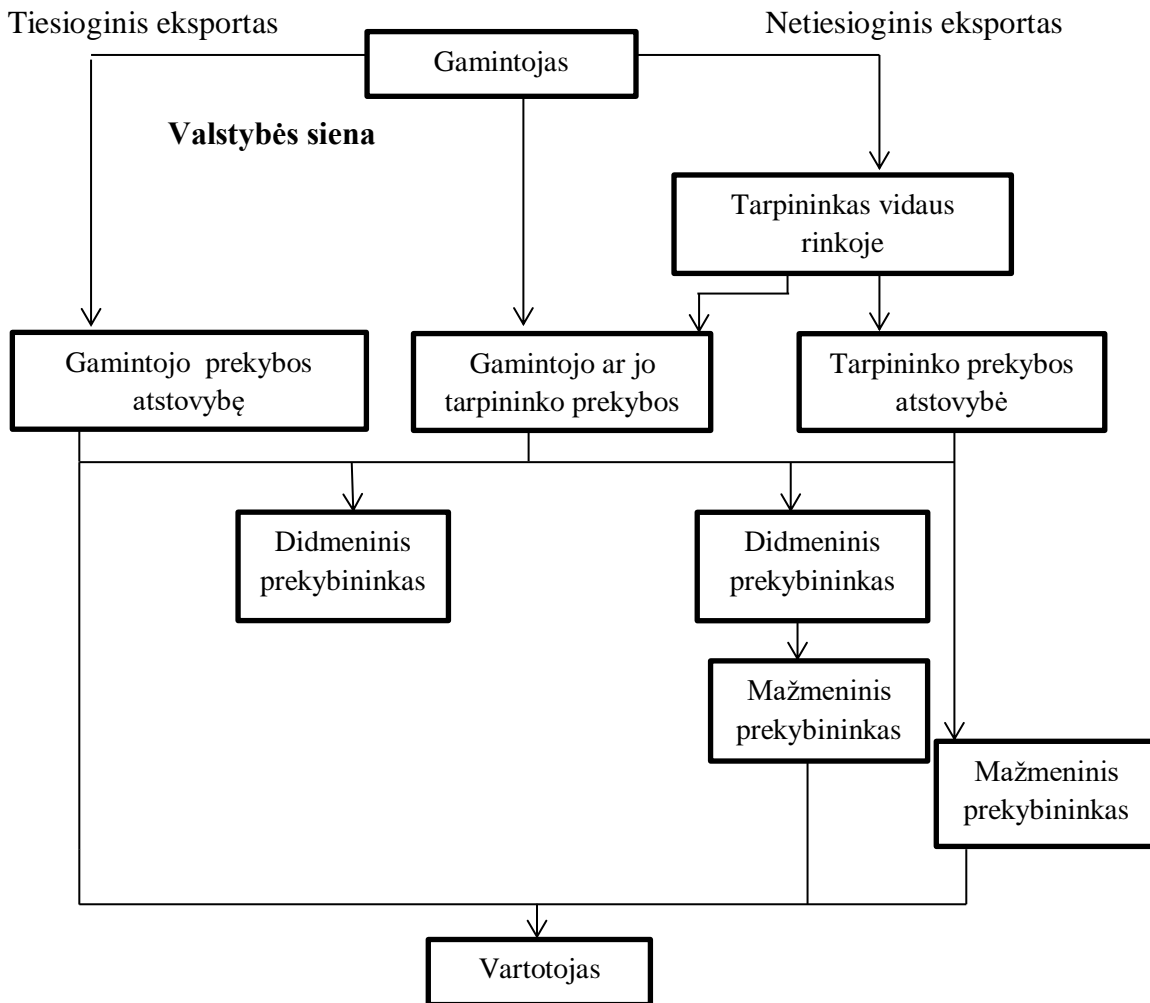
Pasaulinė konkurencija skatina įmones ieškoti novatoriškų būdų patekti į naujas rinkas. Įmonės pardavimai, pelningumas, rinkos dalis, finansinių įsipareigojimų lygis dažnai lemia kokį eksporto būdą pasirinkti. Eksportuotojai turi pasirinkti tinkamas strategijas, kurios padėtų siekti sėkmingos tarptautinės prekybos. Tinkamas eksporto organizavimo būdų pasirinkimas ir valdymas suteikia įmonės pranašumą rinkoje.

Eksportas gali būti vykdomas tiesioginiu ir netiesioginiu būdu. (3 pav.) Albaum'as, Strandskov'as ir Duerr'as (2002) tiesioginį eksportą apibūdina, kaip eksportuotojas arba gamintojas savo gaminius parduoda tiesiogiai pirkėjui. Eksportuotojas visus sandorius su užsieniu ir importuotojais vykdo tiesiogiai, nepasitelkiant jokių papildomų kanalų.

Rakauskienė (2006) išskiria du tiesioginio eksporto būdus:

- Sukuriamas eksporto skyrius įmonėje;
- Atidaroma prekybos atstovybė atitinkamoje šalyje.

Tiesioginis eksportas eikvoja daug laiko ir gali būti brangus, tačiau turintis naudos gamintojui. Seyoum'as (2009, p.99) teigia, kad tiesioginio eksporto nauda yra tokia, kad galima labiau kontroliuoti visus eksporto procesus, gaunamas didesnis pelnas ir taip pat galimi artimesni ryšiai su importuotojais. Tačiau taip pat eksportuojanti šalis turi skirti daugiau laiko bei žmogiškųjų išteklių. Tiesioginis eksportas dažnai yra efektyvesnis tarp geografiškai panašių šalių (klientai turi panašius pirkimo įpročius), taip kultūros atžvilgiu panašių šalių.

3 pav. Eksporto operacijų variantai (Ginevičius, Rakauskienė, Palatavičius, 2005, p.26)

Tuo tarpu netiesioginis eksportas vyksta per tarpininkus. Eksportuotojai parduoda produkciją nesiimant jokių papildomų veiksmų. Eksportuotojai pasirenka organizacijas, kurios koordinuoja ir deda visas pastangas į eksportuojamą produktą. Ginevičius ir kt. (2005, p.31) nurodo tris būdus, kuriais gali būti vykdomas netiesioginis eksportas. Tai būtų:

- Eksportas per tarpininkus. Šia paslauga dažniausia naudojasi naujos ir mažos įmonės kurios dar tik pradeda savo veiklą kaip eksportuotojos.
- Eksportas pagal sutartis su užsienio pirkėju. Šis būdas įmonei yra naudingas tuo, kad tik pradėjus veiklą ir patyrus nesėkmę yra galimybė bet kada nutraukti savo veiklą tose užsienio rinkose, kuriuose patyrė nesėkmę. Saugiau gamintojui pačiam užmegzti santykius su mažmeniniu prekybininku užsienyje, nei sudaryti sutartį su perpardavinėtojų.
- Eksportas per atstovus užsienyje. Šio būdo pasirinkimą besiplečiantys ryšiai bei sudėtingesnė situacija rinkoje. Dėl šių faktorių, gamintojui būtų palanku turėti užsienio šalyje savo atstovą, kuris galėtų atstovauti importuotoją.

- Eksportas per prekybos atstovybę užsienyje. Šį būdą pasirenka pakankamai pinigų turinčios įmonės, kadangi tai yra efektyviausias būdas plėtoti eksportą užsienio rinkose. (Seyoum, 2009,p. 109)

Eksporto vadove (2008) teigiama, kad prieš pasirenkant užsienio prekybos tarpininką, reikia atsižvelgti į kelis faktorius. Tai būtų:

- Klientai ir pardavimo apimtys. (Reikalingos žinios apie tarpininko patirtį bei didžiausius klientus, taip pat kaip kinta tarpininko pardavimo apimtys bei kokia jo aptarnaujama teritorija.)
- Realizuojama produkcija. (Kokia tarpininko produktų specializacija, ar realizuojama produkcija panašios panašios paskirties kaip ir eksportuojančios įmonės.)
- Pajėgumai ir įranga. (Kokias pajėgas tarpininkas skirs produkcijos realizavimui.)

Visų šių būdų privalumas yra tas, kad nereikia eikvoti laiko ieškant ryšių su užsienio partneriais, nevyksta rinkų tyrimas. Eksportuojanti šalis nėra priklausoma nuo prekybos tarpininkų, tai yra bet kada gali nutraukti sutartį jei patyrė nesėkmę.

Tačiau ne tik privalumai bet ir trūkumai egzistuoja vykdant netiesioginį eksportą. Urbonas (2008) nurodo būtent šiuos pagrindinius trūkumus:

- priklausomybė nuo tarpininkų;
- neįgyjama rinkos patirties;
- mažesnis pelnas gamintojui.

Pasak Urbono (2008), įmonėms prieš priimant sprendimą dėl metodo pasirinkimo, reikia įvertinti išlaidas ir numatomą gauti pelną. Taip pat ir prekybos tarpininkus rinktis tik tuomet, jei mokėjimai jiems bus mažesni nei išlaidos, kurios atsirastų tiesiogiai parduodant.

Taigi apibendrinant galima daryti išvadą, kad dauguma autorių eksportą mato kaip prekių ir paslaugų realizavimą užsienio rinkose. Autoriai aiškiai pabrėžia teigiamą eksporto naudą tiek eksportuojančiai šaliai tiek importuojančiai. Eksportas yra ilgas procesas, kuris reikalauja didelio pasiruošimo. Todėl svarbu pasirinkti tinkamus metodus, kad būtų kuo efektyviau įgyvendinti visi eksporto būdai.

2.2. Eksporto vaidmuo šalies ekonomikoje

Eksportas, kaip vienas iš užsienio prekybos sudedamųjų veiksnių, vaidina reikšmingą vaidmenį ekonomikos formavimuisi ir vystymuisi. Mažose ir besivystančiose ekonomikose, eksporto vaidmuo stiprėja. „Tarptautinė prekyba padeda efektyviau panaudoti tiek gamtinius, tiek žmogiškuosius išteklius, skatina ekonomikos plėtrą, gyvenimo lygio kilimą“. (Dudzevičiūtė, 2015, p. 93)

Teorinius užsienio prekybos, kaip ekonomikos augimo veiksnio, tyrimus vykdė visos eilės ekonomikos mokslo krypties atstovai. Kaip nurodo Cohn'as (2016), merkantilizmo atstovai Mun'as,

Montchrestien'as, Stafford'as užsienio prekybą traktavo kaip vienintele nacijos piniginio turto kaupimo priemonę. Turtas buvo tapatinamas su pinigais, o jo didėjimas buvo siejamas su protekcionistine užsienio prekybos politika.

Smith'as, Ricardo, Mill'as nustatė teigiamą šalies turto pokyčio efektą, kurį sukelia užsienio prekyba. Remiantis Smith'o absoliutinių pranašumų teorija, kuria vėliau papildė Ricardo santykinų pranašumų teorija, užsienio prekyba didina nacionalinį turtą dėl tarptautinio darbo pasidalinimo ir vartojimo didėjimo. Mill'as išsiaiškino, kad teigiamą nacionalinio turto prieaugį dėl užsienio prekybos gauna ta šalis, kurios gaminama produkcija turi didžiausią paklausą užsienyje ir kuriai mažiausiai reikia užsienio šalių gamybos prekių (Cohn, 2016).

Heckscher'is ir Ohlin'as užsienio prekybos faktorinėje teorijoje išsiaiškino naujus užsienio prekybos poveikio ekonominiam augimui veiksnius. Jie parodė, kad užsienio prekyba sukelia santykinai perteklinių gamybos veiksnių savininkų vartojimo ir eksporto padidėjimą, kas sukelia ekonomikos augimą. Heckscher-Ohlin teoriją išvystė Samuelson'as. Jis nurodė, kad visų užsienio prekybos apribojimų pašalinimas laikui bėgant sukelia nacionalinės ekonomikos, dalyvaujančios užsienio prekyboje, pajamų maksimizavimą. (Gronskas, 2010)

Stolper'is teigė, kad užsienio prekyba prekėmis, kurių pasaulinės kainos auga, didina gamybos veiksnių, intensyviai naudojamų šių prekių gamyboje, pajamas, kas sukelia ekonominį augimą. Rybczynski nuomone, užsienio prekyba eksporto, kurio gamyboje naudojami santykinai pertekliniai gamybos veiksniai, plėtros dėka sumažėja gamyba kitose šakose, kurioms šie veiksniai nėra santykinai pertekliniai, kas sulėtina ekonomikos augimą. Johnson'as teigė, kad užsienio prekybos vystymosi rezultate veiksniai, specifiniai eksporto sektoriui kiekvienoje iš šalių, vystysis, o veiksniai, specifiniai sektoriams, kurie konkuruoja su importu, mažės. Atitinkamai keisis ir gamybos veiksnių savininkų pajamos: eksportinėse šakose šios pajamos didės, o šakose, kurios konkuruoja su importu – trauksis, kas gali tiek pagreitinti, tiek ir sulėtinti ekonomikos augimą. (Medema, Samuels, 2013)

Daugelis autorių teigia, kad eksportas stipriai koreliuoja su šalies bendro vidaus produkto pokyčiais. „Eksporto augimas padidina šalies gaminamos produkcijos apimtį, kas lemia realios ekonominės vertės padidėjimą. Taip pat eksporto plėtra aprūpina valstybę užsienio valiuta, supaprastina bendradarbiavimą tarp šalių, didėja aukštos kvalifikacijos ir specializacijos darbo jėgos paklausa, o tai skatina tobulinti darbo įgūdžius, masto ekonomiją ir produktyvumą Labiau į eksportą orientuotų šalių ekonomika vystosi greičiau“ (Dudzevičiūtė, 2015, p. 59).

Jeníček'as ir Krepl'as (2009) teigia, kad eksporto esmė šalies ekonomikoje yra tokia, kad eksporto dėka yra plečiamos tarpvalstybinės sienos, taip pat eksportas yra nacionalinių pajamų didinimo šaltinis. Autorių teigimu eksporto poveikis gamybos efektyvumui ir šalies augimui yra nusakomas šių dviejų sąlygų:

1. Didėjantis eksportas skatina naujų darbo vietų atsiradimą ir gamybos augimą, ko pasekoje didėja šalies BVP.
2. Technologiškai pažangių gaminių vyravimas rinkoje, įmones priverčia gerinti kokybę, plėsti asortimentą. Technologijų diegimas ir skatinimas įmonėse didina darbo produktyvumą, pelną ir skatina konkurencingumą.

Rakauskienė (2006) pažymi, kad šiuolaikinėje globalizacijos veikiamoje tarptautinio verslo aplinkoje tarptautinė prekyba siejama su visos ekonomikos skatinimo priemone. Todėl jos skatinimas turi būti įtrauktas į kiekvienos šalies strateginius planus dėl eksporto teigiamo poveikio ekonomikos augimui ir vystymuisi. Galima teigti, kad eksporto augimas daro tiesioginį poveikį ekonomikos augimui, taip pat sukuria palankesnes galimybes įmonėms vystyti verslus.

Jundzilaitė, ir Vijeikis (2011) teigia, kad šiais laikais sparčiai vykstant ekonomikos globalizacijai, teigiamą naudą turi sėkminga tarptautinė prekyba. „Siekiant išsilaikyti tarptautinėje aplinkoje ir pasiekti kitų valstybių pripažinimą Lietuvai būtinas nenutrūkstamas ir iniciatyvus bendradarbiavimas su užsienio partneriais, tikintis tvirtų ryšių ir tarpusavio supratimo.“ (Jundzilaitė ir Vijeikis, 2011, p. 95)

Burinskienė (2014) atkreipia dėmesį į tarptautinės prekybos įtaką ekonomikos augimui bei šios įtakos perdavimą tarp šalių. Autorė teigia, kad „eksporto veikla teigiamai koreliuoja su ekonomikos augimu, o padidėjusi prekybos reikšmė reiškia ir tai, kad prekybos šalys, kurios yra įsitraukusios į didesnio masto abipusę prekybą, turint mintyje jų makroekonominis rodiklius, vis labiau ekonomiškai integruojasi.“

Branch'as (2006) analizavęs eksporto įtaką įmonėms, padarė išvadas, kad eksportas padidina įmonės apyvartą. Eksportuojančios įmonės tampa labiau kompetentingos užsienio prekyboje, kadangi įgauna daugiau patirties produktų specifikacijoje, vadyboje. Būdamos tarptautinėje rinkoje įmonės tampa labiau žinomos. Kuo labiau įmonės integruojasi į tarptautinę prekybą, tuo labiau reikia laikytis aukštesnių standartų, bei diegti naujas technologijas. Tai skatina įmones tobulėti. Didėjantis įmonės pelnas leidžia daugiau skirti investicijoms, moksliniams tyrimams bei plėtrai, kad būtų užtikrintas įmonės konkurencingumas.

Valodkienė, Snieška (2012) ir Vilpišauskas (2004) tarptautinę prekybą sieja su konkurencingumo sąvoka. Snieškos teigimu „konkurencija vyksta tarp atskirų šalių įmonių pagaminamos produkcijos, todėl ir tarptautinio konkurencingumo momentas pasireiškia būtent vykstant tarptautinei prekybai per eksporto apimčių kitimo rodiklius“(Valodkienė ir Snieška, 2012, p.603). Šalies konkurencingumas tai gebėjimas konkuruoti eksporto rinkose, palaikyti šalies ekonominį augimą. Vilpišauskas (2004) teigia, kad „tarptautinė prekyba (importas, ir eksportas) leidžia įmonėms išnaudoti santykinis kiekvienos šalies pranašumus plėtojant darbo pasidalinimą ir specializaciją, ji sudaro sąlygas augti visų šalių ekonomikai ir gerovei.“

Grebliauskas ir Stonys (2012) taip pat eksportą sieja su konkurencingumo sąvoka. Autoriai teigia, kad “sistemos vystymuisi būtini ryšiai su aplinka, kurie ekonomikos sistemos atveju įvardijami kaip prekybos ryšiai. Gebėjimas sėkmingai prekiauti ir konkuruoti tarptautinėje rinkoje sudaro galimybę atviros ekonomikos tvariam augimui.” Autoriai remdamiesi anksčiau atliktomis ataskaitomis daro prielaidą, kad šalies ekonomikos vystymasis ir gyventojų gerovė tiesiogiai sietini su šalies eksporto generuojama nauda (Grebliauskas ir Stonys, 2012, p. 51).

Danilevičienės ir Lukšytės (2017) teigimu, konkurencija glaudžiai susijusi su užsienio prekyba. Kadangi sėkminga užsienio prekyba, šalies našumas – tai jau yra konkurencija. „Šalies konkurencingumas yra siejamas ir su verslo aplinkos gerinimu, dėl to didėja vidaus investicijos ir daugėja užsienio investicijų, auga eksportas ir importas.

Ginevičius ir kt. (2005) teigimu, konkurencija yra rinkos pamatas, kadangi sukuria paskatas tobulinti ekonominę veiklą, bei didinti darbo našumą ir vietinį konkurencingumą. Vykstant sparčiai globalizacijai, daugelis įmonių stengiasi tapti išskirtiniais kokybės, saugumo, žinomumo vartotojui, imlumo mokslui atžvilgiu, kadangi tai kuria konkurencinį pranašumą. Rakauskienė ir Tamošiūnienė (2013), šalies konkurencingumą apibrėžią per sėkmingą šalies užsienio prekybą. Šalys konkuruoja tarpusavyje dėl tarptautinių rinkų ir šalių konkurencingumas didėja tada, kai fiksuojamas eksporto apimčių augimas pasaulinėje rinkoje. Plačiąja prasme - tarptautinės prekybos pagalba užtikrinama gyventojų gerovė.

Pasak Snieskos (1997) tarptautinės prekybos pagrindas yra manai. Šie manai yra skatinami gamybos sąlygų skirtumo. Kiekviena šalis specializuojasi tiekti tą produktą, kurio gamyboje ji turi absoliutų pranašumą. Eksportas leidžia įmonėms išnaudoti santykinius kiekvienos šalies pranašumus plėtojant darbo pasidalinimą ir specializaciją, ji sudaro sąlygas augti visų šalių ekonomikai ir gerovei. (Vilpišauskas, 2004, p. 59)

Kiekviena šalis turi tam tikrų pranašumų išteklių ar įgūdžių sferoje. Tarkim kai kuriose šalyse yra daug gamtinių išteklių, ar pakankamai gerai išvystyta infrastruktūra, aukštos technologinės galimybės, tuo tarpu kitos šalys tuo pasigirti negali.

Bernatonytės (2011.) teigia, kad “tarpusavyje prekiaudamos šalys gali įsigyti užsienio prekių mažesnėmis kainomis, nei tas pačias prekes gamintų šalies viduje.” Kadangi eksportas siejamas su ekonomikos augimu, Bernatonytė pažymi, kad ekonominis augimas kitose šalyse yra naudingas atskiros šalies ekonomikai, nes jis išplečia tos šalies eksporto rinkas. Taip pat dėl kitų šalių ekonominio augimo atskiros šalies eksportuotojai susiduria su sustiprėjusia konkurencija jų prekėms. Tai reiškia, kad atsiveria galimybės didinti eksportą į užsienio rinkas.

Seyoum'as (2009) teigia, kad eksportas turi didelę reikšmę visai tarptautinei ekonomikai. Eksportas lemia produktyvų vystymąsi. Eksportuojančios įmonės kuria šaliai didesnę produktyvumą. Tai vyksta iš dalies todėl, kad prieigą prie pasaulinių rinkų leidžia įmonėms pasiekti daug didesnę masto ekonomiją.

Tarptautinės prekybos (eksporto) nauda pasireiškia per šiuos keturis faktorius:

- Konkurencijos padidėjimas.
- Produktų gausa ir įvairovė
- Masto ekonomija
- Lyginamasis pranašumas

Tarptautinės prekybos dėka didinama konkurencija, kas užkerta kelią monopolijų kūrimuisi. Taip pat prekyba tarp šalių suteikia vartotojui didesnę pasiūlą produktų, bei paslaugų. Laisvoji prekyba leidžia didinti gamybos apimtį, bei mažinti produkto savikainą. Taip pat prekiaujanti šalis įgyja pranašumą prieš konkurentą, kai prekę arba paslaugą sugeba pagaminti pigiau nei konkurentai. (Dundzilaitė, 2015, p. 57)

Monvilaitė ir Ruplienė (2011) nurodo šiuos pagrindinius veiksnius darančius įtaką ir reikšmę ekonomikai:

- Eksporto augimas padidina gamybos apimtį;
- Užimtumą;
- Vartojimą.

Visi šie veiksniai kartu inicijuoja šalies produkcijos paklausos padidėjimą. Šalis iš prekybos gali gauti naudos, dėl teigiamo eksporto išorinio poveikio, kuris skatina didesnę produktyvumą ir ekonominį augimą. (Monvilaitė ir Ruplienė, 2011, p. 81)

Eksporto didėjimas arba mažėjimas turi tiesioginį ryšį einamajam sąskaitos balansui. Teigiamas einamosios sąskaitos balansas vyrauja tuomet, kai šalyje už eksportuojamas prekes gaunama daugiau nei išleidžiama importuojant prekes. (Lietuvos Bankas, Statistikos pranešimas, 2017)

Stulgaitė ir Stasiulytė (2010) analizavusios einamosios sąskaitos deficitą ir jo susidarymui įtakos turinčius veiksnius, teigia, kad "einamosios sąskaitos balansas yra susijęs su BVP. Daugelis ES šalių, turinčių einamosios sąskaitos deficitą, pajamų vienam gyventojui lygis nėra labai aukštas palyginti su ES vidurkiu. Tikimasi, kad šių šalių pajamos artės prie šio vidurkio. Tai įtakoja vidaus paklausos augimą, kuris savo ruožtu didina BVP ir vartojimą bei paklausą užsienio produkcijai." (Stulgaitė ir Stasiulytė, 2010, p. 284)

Senda ir Skačkauskienė (2014) analizavę veiksnius turinčius įtakos nacionaliniam biudžetui, kaip vieną iš pagrindinių veiksnių įvardija teigiamą užsienio prekybos balansą. Pasak autorių, didinant eksportą į šalį yra pritraukiama daugiau lėšų iš užsienio, taip pat įmonės gauna daugiau pelno ir nuo gauto pelno moka daugiau mokesčių į šalies biudžetą. Eksporto dėka mažėja nedarbas, daugiau įdarbinama žmonių, bei nuo jų sumokama mokesčių.

Seyoum'as (2009) pažymi, kad eksportuojančios įmonės sudaro sąlygas didesniai darbo užmokesčiui, bei sukuria naujų darbo vietų. Eksportuojančios įmonės pasižymi didesniu produktyvumu. Išaugusios gamybos apimtys reikalauja papildomos darbo jėgos, taip pat gaunamas didesnis pelnas leidžia mokėti geresnius atlygimus.

Taigi vyrauja aiški nuomonė, kad eksportas skatina ekonomikos augimą, didina šalies BVP, to pasėkoje mažinamas šalies nedarbo lygis. Eksporto naudą patiria ne tik šalis, bet ir įmonė. Eksportas teigiamai veikia įmonių produktyvumą, taip pat skatina konkurenciją ir greitesnę tobulėjimą. Apibendrinant galima teigti, kad šalių ekonomikos patiria naudą vykstant tarptautinei prekybai. Eksporto plėtra kuria stabilų ūkio plėtrą. Didėjant eksportui atsiranda naujų darbo vietų, didinamas bendras vidaus produktas.

2.3. Eksporto reguliavimo priemonės

Analizuojant literatūrą, vyrauja aiški nuomonė, kad norint valstybei sėkmingai prekiauti tarptautinėje prekyboje, reikalingos atitinkamos reguliavimo priemonės. Kiekviena valstybė atsižvelgdama į savo šalies ekonominę būklę vykdo tam tikrą ekonominę politiką. Pasak Bernatonytės (2011) „rinkos ekonomikos sąlygomis dažniausiai taikomos priemonės, padedančios valstybei didinti pelną iš užsienio prekybos, verčiančios ūkio subjektus priimti sprendimus atsižvelgiant į valstybės politikos tikslus“ (Bernatonytė, 2011, p.312). Kaip pagrindiniai kiekvienos valstybės tarptautinės prekybos tikslai yra nurodomi eksporto skatinimas ir importo apribojimas. Valstybė protekcionistinę politiką vykdo įvairiomis priemonėmis. (žr. 2 lentelę)

2 lentelė. Eksporto reguliavimo metodų klasifikacija (Bernatonytė, 2011, p. 312)

Reguliavimo metodai		Prekybos politikos priemonės
Tarifiniai		Muitų mokesčiai Tarifinės kvotos
Netarifiniai	Kiekybiniai	Kvotos Licencijos Savanoriškieji apribojimai
	Paslėptieji	Reikalavimai naudoti vietinius komponentus
	Finansiniai	Subsidijos Kreditavimas Draudimas

Jakutis ir kt. (2005) teigia, kad visas užsienio prekybos politikos formas galima suskirstyti į dvi kryptis. Tai būtų laisvoji prekyba ir protekcionizmas. Snieška (2005) šias kryptis papildoma dar dviem: embargu ir dempingu.

Laisvoji prekyba - tai kai šalys gali vykdyti eksporto politiką be jokių apribojimų. Pasak Jakučio ir kt. (2005) „laisvosios prekybos pagrindinis teiginys - kiekviena šalis turi plėtoti tik tas gamybos sritis,

kurios tai šaliai patogiausios lyginant su kitomis šalimis“. Bernatonytės (2011, p. 285) teigimu, geriausias būdas plėtoti tarptautinius ryšius yra konkurencija, kad tai sėkmingai vystytųsi yra būtina laisva ir jokiais priemonėmis nevaržoma užsienio prekyba.

Jakutis ir kt. (2005, p. 261) išskiria tris pagrindinius laisvosios prekybos privalumus:

- Laisvoji prekyba skatina tarptautinį darbo pasidalijimą;
- Didina visų šalių BVP;
- Sudaro prielaidas žmonių gerovei. (Jakutis ir kt. 2005, p. 261)

Prie šių privalumų Snieška (2005) dar pamini ir šias naudas, kurias suteikia taip pat laisvoji prekyba:

- skatina konkurenciją;
- pasirinkimo laisvę vartotojams;
- efektyvesnę gamybą;
- šalys pasirenka sau palankiausią gaminti ir eksportuoti produktą. (Snieška, 2005, p. 532)

Tačiau laisvoji prekyba be privalumų turi ir trūkumų, todėl valstybės turi užsiimti ir protekcionizmu.

Protekcionizmas – tai valstybės taikoma politikos rūšis, kuriuos pagrindinis tikslas taikant tarifinius ir netarifinius apribojimus apsaugoti vidaus rinką nuo per didelės konkurencijos. Tam naudojami muitai (eksporto ir importo), taip pat teikiamos subsidijos (Dubauskas, 2013, p. 135). Protekcionizmo dėka didėja tam tikrų šakų vystymasis šalyje, taip pat mažėja nedarbas. Tačiau ilginiui protekcionizmas gali sukelti ekonominę stagnaciją, dėl konkurencijos panaikinimo ir vietinių gamintojų nesuinteresuotumo didinti gamybos aktyvumą (Bernatonytė, 2011, p. 289).

Jakutis (2005) teigia, kad pagrindiniai protekcionizmo tikslai yra šie:

- ekonominėmis priemonėmis padaryti šalies ūkį kuo mažiau priklausomą nuo užsienio rinkos konjunktūros;
- išugdyti vidaus pramonės šakas.

Dempingas – tai kai užsienio rinkoje parduodamos prekės yra mažesnės nei pasaulinės kainos. „Prekė tampa dempingo objektu, kai jos kaina eksporto rinkoje yra žemesnė nei būtų atlikus normalias komercines ir eksporto operacijas su panašia preke toje rinkoje“ (Miškinis, 2008, p.74)

Miškinis (2008) išskiria tris dempingo būdus:

- nuolatinį;
- grobišką;
- atsitiktinį.

Bernatonytės (2011) teigimu, dažniausios dempingo taikymo aplinkybės yra tada, kuomet siekiama įsigalėti užsienio rinkose (dempingas taikomas tol, kol vietiniai gamintojai pralaimi konkurencinę kovą ir pasitraukia iš rinkos). Taip pat kai yra siekis išplėsti gamybą ir gauti didesnę ekonomiją dėl gamybos

masto. (Šiuo atveju dempingo būdu realizuojama kitose šalyse ta produkcija, kuri neturėjo paklausos šalies viduje) Taip pat dempingas yra taikomas, kai norima realizuoti produkcijos perteklių, atsiradusi klaidingai įvertinus prekės paklausą ir pagaminus pernelyg daug prekių. (Bernatonytė, 2011, p.294)

Embargas – tai prekybos apribojimas, kurio metu draudžiama valstybei užsiimti ekonomine veikla su šalimi, kuriai taikomos sankcijos. (Daujotas, 2016)

Bernatonytė (2011) nurodo tris pagrindines priežastis, dėl kurių yra taikomas embargas. Visų pirma tai politinis embargas. Jis taikomas prieš agresyviai nusiteikusias šalis, kurios kelia karinius konfliktus ir kt. Antra priežastis sveikatos apsaugos. Saugant vartotojų sveikatą, vyriausybė gali uždrausti į šalį įvežti įvairius medikamentus, augalus gyvūnus, daržoves. Trečioji priežastis dėl kultūrinių ir nacionalinių tradicijų, taip pat religijos į kai kurias šalis draudžiama vežti alkoholi ir kt. (Bernatonytė, 2011, p. 298)

Muitas – tai importo mokestis, kitaip tariant, tai prekybos apribojimai, kuriuos naudoja valstybė. Muitų tarifas padidina vidaus kainą, vietiniai gamintojai turi didesnę likutį, o vidaus vartotojų likutis sumažėja. Be to, pajamas gauna ir vyriausybė. Iki maitų įvedimo vidaus kaina buvo lygi pasaulinei kainai, o vyriausybės pajamos buvo lygios nuliui. Kai tik valstybė įveda maitus, vidaus kaina tampa didesnė už pasaulinę maito tarifo dydžiu. Tarifo įvedimas taip pat sumažina importą, o rinka pasislenka į pusiausvyros būseną. (Mankiw, 2014).

Bernatonytė (2011) nurodo tris maitų ėmimo priežastis:

- 1) siekiant apriboti vidaus pramonei reikalingų žaliavų įvežimą;
- 2) norint apsaugoti vidaus rinką nuo užsienio šalių gamintojų konkurencijos;
- 3) siekiant kontroliuoti eksportą ir importą.

Dudzevičiūtė (2015), Snieška (2005) įžvelgia teigiamą maitų poveikį ekonomikai ir nurodo penkias naudas:

1. stiprina vidaus gamybos konkurencingumą;
2. padeda sumažinti nedarbą;
3. leidžia plėstis naujoms šakoms, laikinai apsaugant naujas vietines įmones nuo užsienio gamintojų konkurencijos;
4. apsaugo nuo pigesnės užsienio darbo jėgos;
5. kartais apriboja prabangos prekių vartojimą ir pan.

Muitų tarifas, kaip jau buvo minėta, yra mokesčių rūšis. Kaip ir bet kuris prekės pardavimo mokestis, jis iškreipia stimulus ir sukelia neoptimalų išteklių paskirstymą. Mokesčių tarifas padidina prekės kainą, kurios gali prašyti vidaus tiekėjai, didesnę už pasaulinę, kas juos paskatina padidinti gamybą. Tokiu būdu, maitų tarifas padidina kainą, kurią turi mokėti vidaus vartotojai, kas skatina juos sumažinti vartojimą (Mankiw, 2014).

Prie tarifinių reguliavimo metodų priskiriama ir tarifinė kvota.

Tarifinė kvota – tai iš anksto nustatyta kokios nors prekės tam tikra vertė ar kiekis, kuris gali būti importuojamas į šalį per tam tikrą laikotarpį, taikant mažesnius nei nustatyta maito mokesčius. Viršijus nustatytą kvotą, importuojamos prekės apmokestinamos padidintu maito tarifu. (LR muitinė, 2017)

Tarifinės kvotos skirstomos į dvi grupes:

– Kvotas, kurios skiriamos pagal kvotuojamų prekių išleidimo į laisvą apyvartą deklaracijų priėmimo data.

– Licencines kvotas. Licencinės kvotos yra pagrįstos išankstiniu prekybos kontrolės paskirstymu panaudojant importo arba eksporto licencijas (LR muitinė, 2017).

Lyginant su maitu, tarifinės kvotos yra griežtesnė užsienio prekybos reguliavimo priemonė, kadangi kai kvotos nustatyta importo riba viršijama, prekes leidžiama įvežti tik pritaikius padidintus maito tarifus (Bernatonytė 2011).

Aptarus tarifinius metodus, toliau bus aprašomi netarifiniai eksporto reguliavimo būdai. Juos sudaro kiekybiniai, paslėptieji ir finansiniai metodai.

Vaitkevičiūtė (2006) analizavusi netarifinių apribojimų klausimus, teigia, kad kiekybiniai apribojimai tai tokia valstybės reguliavimo forma, kuri nustato leidžiamų importuoti ar eksportuoti prekių kiekį ir nomenklatūrą (Vaitkevičiūtė, 2006, p.50). Kiekybiniams apribojimams priskiriama - kvotos, licencijos, savanoriški eksporto apribojimai.

Kiekybiniai eksporto apribojimai gali būti dviejų rūšių: visiškas eksporto apribojimas, t.y. draudimas, ir eksporto į kitas Europos Bendrijos valstybes nares ribojimas. Iš kiekybinių apribojimų, labiausiai paplitusi forma yra kvotos. Bernatonytė (2011) nurodo šią kvotos sąvoką. Kvota – kiekybinė netarifinė priemonė eksportuojamų ar importuojamų prekių nustatytam kiekiui ar sumai, numatytam laikotarpiui apriboti. “Kvotos pasižymi tuo, kad suteikia didesnes garantijas nei tarifai. Jei vyriausybė nusprendė, jog tik tam tikrą kiekį prekių leis importuoti, tai tik tiek prekių ir bus įvežta” Miškinis (2008). Kvotos gali būti eksporto ir importo.

Eksporto kvota – tai vyriausybės nustatyta didžiausia leidžiama produkcijos eksporto apimtis. Kvotos naudojamos siekiant aprūpinti savo šalies vartotojus pakankamomis prekių mažomis kainomis atsargomis, taip pat padidinti eksporto kainas ribojant jo pristatymą į užsienio rinkas (Bernatonytė 2011). Su kvota taip pat susijęs ir licencijavimas.

Licencijavimas tai valstybinis prekių judėjimo reguliavimas įvežamoms arba išvežamoms prekėms. Norint eksportuoti arba importuoti strategines prekes reikalinga turėti licenciją. Europos reglamente licencija apibrėžiama kaip konkrečios galiojimo trukmės elektroninis arba popierinis dokumentas, kuriame nurodoma teisė ir įsipareigojimas importuoti ar eksportuoti produktus (Europos komisija, 2016). Licencijas naudoja didžioji dauguma šalių. Jų taikymas priklauso nuo prekių specifikos. Dažniausiai licencijavimas taikomas siekiant apsaugoti žmonių ir gyvūnų sveikatą, visuomeninę moralę, kultūrinę

vertybes, eksportuojant auksą ir sidabrą. Kvota nuo licencijos skiriasi tuo, kad esant kvotai gali eksportuoti visos įmonės, o esant licencijai tik konkreči firma (Ribokas, Vaitkevičius, 2001).

Dar viena kiekybinių apribojimų forma yra savanoriškas eksporto apribojimas. Valstybės šią politiką dažniausiai vykdo dėl politinių priežasčių. Šalys susitaria dėl konkrečių prekių įvežimo ir jų kiekio realizavimo vidaus rinkoje. Nors tarptautinėje prekyboje kiekybiniai apribojimai palapsniui naikinami (daugelis valstybių jų visai netaiko), tačiau kai kurios valstybės, ypač besivystančios, siekdamos apsaugoti vietinius gamintojus, juos iki šiol taiko. Paprastai tai reiškia, kad, pasiekus tam tikrą iš anksto paskelbtą importo dydį, valstybė uždraudžia nustatytų prekių importą (Ribokas, Vaitkevičius, 2001).

Prie netarifinių reguliavimo metodų taip pat priskiriami ir paslėptieji apribojimai. Šie apribojimai įvedami valstybinių institucijų ar vyriausybių. Eksportą reguliuojantys paslėptieji netarifiniai apribojimai turi vietinės gamybos sąlyga. Tai reiškia, kad tam tikra proporcija gaminio sudedamųjų dalių turi būti pagaminta importuojančioje šalyje. Šis apribojimas dažniausiai taikomas mažiau išsivysčiusiose šalyse kaip kraštutinė priemonė sprendžiant ekonomines problemas (Snieška, 2005). Dėl visų šių apribojimų yra veikiama tiek šalis eksportuotoja tiek importuotoja. Šalies eksportuotojos gamintojams panaudojus standartus kaip importo reguliavimo netarifinę priemonę, atsiranda didesni gamybos kaštai, taip pat papildoma dokumentacija. Nors šalies importuotojos vartotojai gauna naudą, tokia kaip apsaugą nuo nekokybės, tačiau patiria ir žalą susijusią su sumažėjusia prekių ir paslaugų pasirinkimo galimybe, taip pat pasijaučia ne tik importuotų prekių kainų kilimas bet ir analogiškų nacionalinių produktų kainų didėjimas (Bernatonytė, 2011).

Kartu su kiekybiniais ir paslėptaisiais netarifiniais apribojimais naudojami ir finansiniai netarifiniai eksporto reguliavimo metodai. Šių apribojimų tikslas apsaugoti vidaus rinką nuo užsienio prekių importo. Šiuos apribojimus sudaro subsidijos, kreditavimas. Kadangi šie metodai priskiriami prie eksporto skatinimo politikos, todėl jie bus aprašomi 2.3. potemėje.

Eksporto reguliavimas vykdomas įvairiomis formomis (laisvoji prekyba, protekcionizmas). Visos jos savaip veikia šalies ekonomiką. Reikia atsiminti, kad muitai ir kvotos suformuoja negrįžtamus nuostolius: įplaukos už juos yra mažesnės nei pirkėjų ir pardavėjų nuostoliai. Kad efektyviai panaudoti protekcionizmą, politikams reikia nuspręsti, kokios iš šakų galutiniame rezultate atneš pelną ir koku laipsniu jų vystymosi nauda viršys protekcionizmo nuostolius vartotojams. Taigi aptarus kokiais būdais vyksta eksporto ribojimas, reikia aptarti ir eksporto skatinimo svarbą ir priemones.

2.4. Eksporto plėtros skatinimo svarba ir priemonės

Atsižvelgiant į šiuolaikinius globalizacijos procesus, prekių, paslaugų eksportas, bei ekonominis vystymasis tampa labai glaudžiai susiję. Tarptautinė prekyba yra kiekvienos šalies prioritetinga sritis,

kadangi tai sukuria stabilų šalies augimą . Todėl atsižvelgiant į svarbų eksporto vaidmenį šalies ekonomikos atžvilgiu tikslinga skatinimo politika.

Jatuliavičienė, Kučinskienė ir Garuckas (2007) teigia, kuo vidaus rinka yra mažesnė, tuo efektyviau yra skatinti tarptautinius ryšius.

Meina-Smith (2001) teigimu, eksporto plėtros skatinimo svarba reikalinga tiek išsivysčiusioms, tiek besivystančioms šalims, dėl šių pagrindinių priežasčių:

- Masto ekonomija;
- Technologinė pažanga;
- Užimtumas, darbo našumas;
- Užsienio investicijų pritraukimas ir padidinimas;
- Šalies BVP augimas.

Dudzevičiūtės (2015) nuomone eksporto didinimas turi didelę reikšmę šalies ūkio augimui, todėl daugelis šalių savo strategijose prioritetu įvardija eksporto skatinimą ir plėtrą. Eksporto augimas padidina šalies gaminamos produkcijos apimtį. Dėl to didėja realioji ekonominė vertė. Eksporto plėtra aprūpina valstybę užsienio valiuta, supaprastina bendravimą tarp šalių, didėja aukštos kvalifikacijos ir specializacijos darbo jėgos paklausa, o tai skatina tobulinti darbo įgūdžius, masto ekonomiją ir produktyvumą (Dudzevičiūtė, 2015, p.58)

Yannopoulos'o (2010) teigimu, eksportas yra svarbus šiuolaikinės sveikos ir dinamiškos ekonomikos veiksnys. Eksportas daro teigiamą įtaką šalių mokėjimo balansui, užimtumui, didesnėms pajamoms. Įmonės taip pat turi naudos iš eksporto. Didėjant produkcijai atsiranda masto ekonomija. Dėl šių priežasčių šalys yra linkusios į eksporto rėmimą ir skatinimą. Eksportas yra vienas pagrindinių BVP augimo komponentų. Siekdama efektyviai įgyvendinti eksporto politiką, Lietuva, kaip ir kitos valstybės, taiko įvairias eksporto skatinimo priemones: nuo finansinės paramos iki pagalbos užmezgant verslo kontaktus. Siekiant, kad eksporto skatinimo politika būtų veiksminga, svarbu įvertinti visus veiksnius, kurie turi įtakos eksporto plėtrai, bei parinkti šaliai tinkamas eksporto skatinimo priemones. Dėl žinių trūkumo kaip veiksmingai prekiauti užsienyje, daugelis besivystančių šalių negali padidinti savo eksporto apimčių.

Eksportas apima ne tik prekių judėjimą, tačiau ir paslaugų ir kapitalo srautus tarp prekybos partnerių ir finansų institucijų. Kiekviena šalis naudoja savas vyriausybines reguliavimo priemones, valiutą, kalbą. Dėl šių priežasčių dalyvaujant tarptautinėje prekyboje iškylą tam tikros problemos ir rizikos.

Pasak Lukoševičiūtės ir Martinkutės-Kaulienės (2016) eksportuojanti šalis turi atkreipti dėmesį į tos šalies politinę ir ekonominę situaciją. Svarbiausi faktoriai yra šie:

- šalies politinis stabilumas (valdžių gebėjimas susitarti, bendradarbiauti);

- ekonominė ir fiskalinė politika;
- viešasis administravimas ir korupcijos lygis;
- teisinė bei finansinė infrastruktūra.

Capela (2008), Startienė (2002) teigia, kad yra keli makro veiksniai, kurių negali kontroliuoti eksportuojančios šalys ir norint sėkmingai eksportuoti reikalingos tam tikro žinios apie ekonominę ir socialinę aplinką, taip pat geografinę, kultūrinę ir finansinę rinkos, aplinkas.

Geografinė rizika pasireiškia dėl tolimų atstumų. Taip padidėja rizika dėl prekių sugadinimo arba vėlavimo dėl tam tikrų geografinių faktorių. Todėl geografiškai bei kultūriškai panašios šalys turi didesnę pranašumą prekiaudamos tarpusavyje. Taip pat reikalingas pastovus tos šalies sekimas valiutos kurso atžvilgiu, kadangi įvežamų žaliavų kainos gali keistis dėl padidėjusios arba sumažėjusios valiutos vertės eksportuotojo šalyje palyginus su importuotojo šalimi. Žaliavų kainų pasikeitimai daro įtaką pardavimų kainai ir pajamoms, kurias gauna eksportuotojas, taip pat įtakoja pelną, kurį gali gauti importuotojas atlikdamas prekybos operaciją. Snieškienės (2009) teigimu, vykdant eksportą atsiskaitoma įvairiomis valiutomis, kurių kursas nuolat kinta. Kadangi valiutų kursų svyravimai yra palankūs importuotojams, tačiau nepalankūs eksportuojančiai šaliai, todėl šalys privalo stebėti ir prognozuoti visus pasikeitimus.

Sėkmingam eksportavimui, reikalingi tam tikri teisiniai ir politiniai susitarimai.

Prekybos kompanijos dažniausiai susiduria su politine rizika, kai valstybė keičia savo prekybos politiką įvesdamos atitinkamus mokesčius. Kadangi šiandieninėje tarptautinėje prekyboje dalyvauja ne tik stambios išsivysčiusios šalys, bet ir mažos besivystančios šalys, reikalinga lankstesnė politinė ir teisinė aplinka, kuri leistų labiau įsilieti daugiau pažeidžiamoms šalims. To pasėkoje tarptautinės prekybos metodai tapo lankstesni. Įsigalėjo muitų ir tarifų lengvatos.

Rinkos rizika pasireiškia per pardavimo rizika. Eksportui gaminamos prekės gali būti neparduotos, dėl naujų konkurentų įėjimo į rinką, ar dėl pasikeitusių pasaulinio kainų lygio. Todėl nuolatinis rinkos stebėjimas ir vertinimas yra labai svarbus eksportuojančiai šaliai. Dėl nepakankamos rinkos žinojimo gali būti pasirinkti netinkami įėjimo būdai, netinkamai parinktos kainos, partneriai ir t.t. (Startienė, 2002, p. 26)

Taigi labai svarbu įvertinti eksporto riziką, bei numatyti nuostolių atsiradimo tikimybę, bei numatyti efektyviausias rizikos mažinimo priemones. Autoriai (4 pav.) pateikia eksporto rizikos analizės schemą, kurios pagalba įmonės gali įvertinti konkrečios rizikos rūšį.

4 pav. Eksporto rizikos analizės schema (Bernatonytė, Neverauskas, 2002, p. 46)

Autoriai, nagrinėję kitų šalių sėkmingą eksporto plėtrą, teigia, kad svarbų vaidmenį atlieka įvairios eksporto skatinimo priemonės. Jakutis ir kt. (2005) teigimu, eksporto didinimas spartina BVP prieaugį, todėl kiekviena valstybė skatina ir remia eksportą įvairiomis priemonėmis, tokiomis kaip valstybės priemokos gamintojams už eksporto prekes, prekių pardavimas užsienyje mažesniais kainomis nei vidaus rinkoje.

Ginevičius ir kt. (2005) analizavęs Pietryčių Azijos šalių sėkmingą augimą teigia, kad sėkmę nulėmė:

- Greitas privačių investicijų augimas
- Pragmatizmas ekonominės politikos formavime (ekonominė politika pasižymėjo griežta fiskaline disciplina, taupymu, investicijų skatinimu);
- Išaugęs darbo kaip ekonomikos augimo veiksnio vaidmuo
- Užsienio kapitalo dalyvavimas
- Eksporto stimuliavimas, bei santūri importo protekcionistinė politika

Gurėjavo (2005) nuomone visų šių veiksmų kombinacija ir buvo didžiausia ekonominio augimo sėkmė. “Išimtinis Pietryčių Azijos ekonominio augimo vaidmuo teko užsienio kapitalo dalyvavimui ir eksporto stimuliavimui, karu vykdant santūrią importo protekcionistinę politiką. Palankus klimatas tiesioginėms užsienio investicijoms užtikrino didelio masto kapitalo pritraukimą transnacionalinių korporacijų filialų, bendrų įmonių ir licencinių gamybų forma” (Gurėjavas, 2005, p. 121).

2007 m. parengtoje Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikė strategijoje apžvelgiant kitų šalių sėkmės faktorius, kurie lėmė spartų ekonomikos augimą, išskiriamas daugelio veiksmų sąveikos rezultatas, kuris spartų ekonomikos augimą padarė ne tik teoriškai, bet ir fiziškai įmanomą. Visų šių šalių sėkmės pagrindą sudarė pragmatizmas, formuojant valstybės ekonominę politiką, besiremiant ne vienu–dviem „proveržio veiksniais“, bet kompleksinės ekonomikos plėtros strategijos pagrindu. (Lietuvos mokslų akademijos Ekonomikos institutas, 2017)

Jakutis (2006) nagrinėjęs užsienio šalių gerąją eksporto patirtį, išskiria Čekijos atvejį. Čekija yra viena labiausiai patyrusių ir toliausiai pažengusių organizuojant ir remiant eksportą posocialistinių šalių.

Ši šalis yra sukūrusi gana paprastą, bet veiksmingą eksporto skatinimo infrastruktūrą. Autorius nurodo tris glaudžiai bendradarbiaujančias institucijas. Tai būtų:

- Eksporto bankas;
- Eksporto plėtros agentūra;
- Eksporto draudimo agentūra.

Išteigtos institucijos ir organizacijos yra aktyviai remiamos iš valstybės biudžeto, kadangi Čekijoje eksporto politika yra išskirta kaip atskira politikos kryptis.

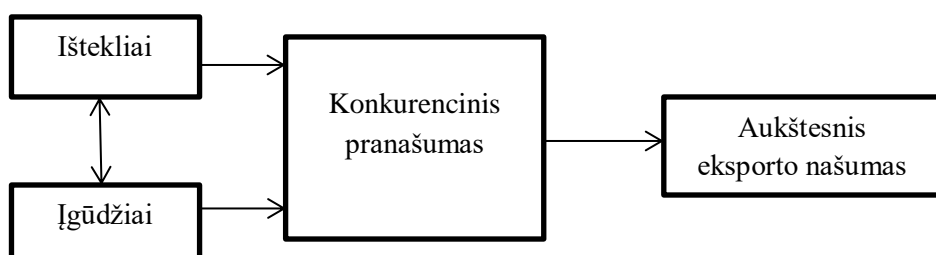
Visa valstybės eksporto rėmimo politika vykdoma taikant finansines ir nefinansines priemones. Prie finansinių priemonių priskiriama eksporto finansavimas, kreditavimas, tiesioginė parama plėtrai, trumpalaikiai bei ilgalaikiai kreditai teikiami palankiomis sąlygomis. Tuo tarpu nefinansinė parama pasireiškia per mokymus, konsultavimus, patarimus ieškant rinkų.

Vilpišauskas (2004) nurodo keturias ekonomines politikos priemones, kurios gali būti nukreiptos į eksporto skatinimą:

- Horizontalios (nukreiptos į daugelį šalies įmonių, neatsižvelgiant į jų veiklos pobūdį)
- Sektorinės (nukreiptos į tam tikrą ūkio šaką ar įmones)
- Vidaus politikos priemonės (nukreiptos į šalyje veikiančias įmone)
- Užsienio politikos priemonės (nukreiptos į užsienio prekybą, pirmiausia eksportą ir importą)

Autoriaus teigimu efektyviausios yra horizontaliosios ekonominės politinės priemonės. Horizontaliosios priemonės apima: sąlygų patekti į rinką gerinimą, mokestinės naštos palengvinimą mažinant pelno mokesčius ir t.t., sąlygų verslo lankstumui ir verslumui gerinimą. Šių priemonių taikymas sudaro galimybes konkurencingumui ir eksporto gerinimui.

Eksporto rėmimas visuose stadijose yra labai svarbus veiksnys, kuris teigiamai susijęs su eksporto rezultatų sėkme. Ross, Whalen (1999), analizavę eksporto rėmimo įtaką tolimesniems eksporto rezultatams, teigia, kad praktinių įgūdžių suteikimas tiesiogiai veikia tolimesnę eksporto sėkmę (žr. 5 pav). Autoriai pateikia Piercy'o, Kaleka'o, ir Katsikea's (1998) modelį, kuriame atsispindi, kad turimi įgūdžiai sukuria konkurencinį pranašumą, kuris sukuria didesnę eksporto našumą.

5 pav. Praktinių eksporto įgūdžių svarba (Ross, Whalen, 1999, p. 11)

Belloc, Di Maio (2011, p. 11) nagrinėdami užsienio šalių sėkmingas eksporto skatinimo strategijas, nurodo keturias pagrindines priemones:

- eksporto subsidijos;
- eksporto perdirbimo zonos;
- prekybos finansavimas;
- eksporto skatinimo agentūros.

Eksporto subsidijos– tai vyriausybės piniginės išmokos ūkio subjektams, eksportuojantiems savo produkciją į užsienį. Bendrąja prasme subsidijos eikvoja valstybės pajamas, o muitai – gausina. (Dudzevičiūtė 2015)

Subsidijos laikomos egzistuojančiomis tada, kai yra finansinis vyriausybės ar kitos institucijos indėlis, t.y. kai:

- vyriausybė tiesiogiai suteikia lėšų;
- Nerenkamos vyriausybės pajamas;
- Vyriausybė teikia prekes ar paslaugas;
- Vyriausybė perveda lėšas į tam tikrą finansavimo mechanizmą.

Bernatonytė (2011, p. 403) nurodo tiesiogines ir netiesiogines eksporto subsidijas. Abiejų subsidijų esmė yra suteikti paramą eksportuotojams. Tik vienu būdu suteikiama parama yra finansinė, kitų – kai vyriausybė suteikia paramą organizuodama parodas, muges, reklamuodama prekes, padeda užmegzti verslo kontaktus. Subsidijos taikomos mažoms kainoms palaikyti, gyventojų pajamoms padidinti ir užimtumui apsaugoti. Subsidijų dėka didinamas eksportas, taip pat gerinamas užsienio prekybos balansas. Tačiau taip pat nurodoma ir neigiama subsidijų pusė. Teigiama, kad subsidijos sudaro pagrindą nesąžiningai prekybai, iškreipia santykinį pranašumą ir tokiu būdu veda prie neefektyvaus pasaulio išteklių panaudojimo, padeda atsirasti ir sustiprėti monopolijoms. (Miškinis, 2008)

Eksporto perdirbimo zonos – tai tokios laisvos prekybos zonos, kurios yra apribotos šalies nacionalinių sienų ribų. Toje zonoje įmonių reguliavimas ir politika skiriasi nuo taikomos už šios zonos ribų. Tokiose zonose yra panaikinti tokie barjerai kaip kvotos ar tarifai. Taip pat palengvinti visi biurokratiniai dalykai, kad pritraukti naujas verslo ir užsienio investicijas.

Šių zonų pagrindiniai tikslai skatinti eksportuojančių pramonės šakų gamybą, padidinti užsienio valiutos pajamas netradicinio eksporto skatinimo būdu, taip pat pritraukti užsienio investicijas.

Autorius pažymi, kad pagrindiniai veiksniai, kurie nulemia eksporto perdirbimo zonų sėkmę yra:

- ekonominis ir politinis stabilumas;
- vietinės gamybos pelningumas;
- kvalifikuota darbo jėga. (Belloc, Di Maio 2011, p. 11-13)

Prekybos finansavimas – tai toks tarptautinės prekybos politikos metodas, kuris numato vyriausybės finansinį skatinimą, norint vystyti nacionalinių firmų eksportą (Bernatonytė 2011). Tuo tarpu iš tiekėjų yra gaunamas prekinis kreditas. Pasak Pridotkienės (2012) yra materialinė ir nematerialinė nauda. „Materialinė

eksportuotojo gaunama nauda už prekinio kredito suteikimą čia suprantama kaip nustatyto dydžio palūkanos, kurias sumoka pirkėjas už teisę naudotis kreditu“. Tuo tarpu nemateriali nauda apibūdinama kaip pastovūs santykiai tarp pirkėjo ir pardavėjo. Pirkėjas pirks iš tų tiekėjų, kurie pasiūlys palankesnę sandėrį, kitaip tariant prekinį kreditą. Šio kredito nauda pasireiškia, tuo kad eksportuotojas turės didesnę konkurencingumą užsienio rinkose. (Pridotkienė, 2012, p.555)

Pasak Jakučio (2005), šalies bendrojo produkto prieaugis yra tiesiogiai surištas su eksportu. Todėl eksporto didinimas turi būti visokeriopai remiamas ekonominėmis priemonėmis, tokiomis kaip: valstybės priemokos gamintojams už eksportuojamas prekes, prekių pardavimas užsienyje mažesnėmis kainomis nei vidaus rinkoje.

Eksporto skatinimo agentūros – galėtų būti puikiai pagalba vystyti tarptautinę prekybą ir padėti gamintojui ir eksportuotojui naujose rinkose. Kadangi dažnai eksportuotojai nežino visų niuansų apie šalį į kurią eksportuoja, jiems dažnai reikalinga profesionali pagalba. Nepakankama informacijos sklaida ir koordinavimas, gamintojams trukdo patekti į užsienio rinkas.

Pagrindinės šių agentūrų funkcijos yra padėti identifikuoti rinką, teikti informaciją apie galimas eksporto finansavimo galimybes, teikti visapusišką reklamą. (Giovannucci, 2000)

Prie visų šių priemonių Meilienė ir Snieška (2005) nurodo dar šias pagrindines eksporto skatinimo priemones, tai būtų:

- antidempingas;
- antisubsidijinės ir apsaugos (protekcinės) priemonės.

„Antidempingo priemonės gali būti taikomos tada, kai įrodomas priežastinis ryšys tarp pardavimų žemesnėmis kainomis ir žalos“. Jei Europos Komisija, atlikusi tyrimą, nustato dempingą, ji gali ištaisyti ES gamintojams dempingo daromą žalą įvesdama antidempingo priemones, taip pat gali būti ir su subsidijų daroma žala. Antidempingo priemonės taikomos konkrečiam gamintojui ir konkrečiai prekei. Tuo tarpu antisubsidijinėmis priemonėmis siekiama, siekiama atlyginti žalą gamintojams, patiriamą dėl eksportuojančios valstybės taikomos paramos šios valstybės gamintojams. Visos šios apsaugos priemonės yra taikomos tada, kai yra nustatoma žala, dėl kurios vietos gamintojai pradeda patirti nuostolius. (Meilienė, Snieška, 2005, p. 55).

Tuo tarpu Katsikea's (2017) eksporto skatinimo priemones klasifikuoja į šias:

Pagalba informacijos teikimu:

- Užsienio šalių analizė;
- Užsienio verslo praktika;
- Užsienio rinkų tyrimai.

Mokymai, plėtros programos:

- Įvairūs seminarai apie eksporto procedūras;

- Seminarai apie eksporto rinkodarą, logistiką, finansus.

Prekybos judrumu programos:

- Pagalba organizuojant parodas tarptautiniuose renginiuose;
- Pagalba surandant naujus prekybos kanalus užsienyje.

Finansinės paramos programos:

- Eksporto subsidijos;
- Mažų palūkanų paskolos;
- Eksporto kreditų garantijos.

Katsikea's (2017) teigia, kad eksporto skatinimas reikalingas dviejuose etapuose:

1. ankstyvoji stadija (tuo metu, kai įmonėms reikalinga pagalba ieškant eksportavimo kanalų, dokumentacijos tvarkymuose, mokymuose)
2. pažangioje stadija (dėmesys skiriamas pagalbai reklamoje, pardavimuose, logistikoje)

Eksporto skatinimas tampa pagrindiniu prioritetu valstybės politikoje ir siejasi su makroekonominė nauda, tokia kaip:

- Gaunamos pajamos iš užsienio;
- Didinamas gyventojų užimtumas;
- Gerinamas ekonominis išsivystymas ir pragyvenimo lygis.

Apibendrinant galima teigti, kad į visų šalių pagrindinius ekonomikos plėtros tikslus yra įtraukta eksporto skatinimo politika. Eksportas - vienas svarbiausių šalies ekonomikos augimo garantų. Dauguma šalių eksporto skatinimas vyksta nuo finansinės paramos iki pagalbos reklamos srityje bei rinkodaros. Einant į naujas rinkas reikalingas nuoseklus tų rinkų ištyrimas. Reikia atsižvelgti į ekonominę, politinę, teisinę ir kultūrinę tos šalies aplinką. Svarbus faktorius siekiant eksporto sėkmės yra eksportui įtaką darančios ekonominės politikos veiksmų identifikavimas ir teisingos skatinimo priemonės pasirinkimas.

3. EKSPORTO POVEIKIO LIETUVOS IR SKANDINAVIJOS ŠALIŲ EKONOMIKAI TYRIMO METODOLOGIJA

Atlikus literatūros analizę, išsiaiškinta, kad eksportas smarkiai įtakoja visą šalies ekonomiką. Literatūroje teigiama, kad eksportas yra pagrindinis veiksnys, skatinantis įmonių plėtrą. Taip pat tai ir neatskiriama valstybės politikos dalis. Kadangi darbe buvo analizuojamas 2007-2016 m. eksporto poveikis Lietuvos ir Skandinavijos šalių ekonomikai, yra tikslinga išanalizuoti šalių makroekonominis rodiklius bei jų priklausomybę vienas nuo kito, taip pat jų tarpusavio ryšį bei atlikti koreliacinę regresinę analizę.

Koreliacinė regresinė analizė bus atlikta tarp Lietuvos, Švedijos, Norvegijos ir Danijos šalių. Bus analizuojami pagrindiniai makroekonominiai rodikliai, tokie kaip BVP to meto kainomis, nedarbo lygis, infliacija, tiesioginės užsienio investicijos, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis.

Koreliacinė regresinė analizė bus atliekama Eviews programa. Sudarant regresijos modelį Lietuvos ir Skandinavijos šalių eksportas bus laikomas nepriklausomu kintamuoju, o analizuojami makroekonominiai rodikliai bus laikomi priklausomais kintamaisiais. Toliau bus pateikti regresinės analizės etapai:

1. Patikriname ar liekamosios paklaidos yra normalios.

Taigi pasirinkus analizės metodą yra labai svarbu nustatyti nagrinėjamų objektų aibę, parinkti kintamuosius. Kad koreliacinė regresinė analizė būtų tiksli ir teisinga svarbu įvertinti duomenų normalumą. Reikalinga įvertinti ar vienas ar kitas kintamasis yra normalus. (Kintamasis pasiskirstęs pagal Gauso dėsnį). Dažniausiai normalumui nustatyti naudojamas reikšmingumo lygmuo $\alpha = 0,05$, todėl galima daryti prielaidą, kad visi gauti rezultatai bus 95 proc. tikslūs.

Norint įvertinti duomenų normalumą dažniausiai naudojami Jargue Bera (JB) kriterijai. Naudojant šiuos kriterijus hipotezės formuojamos taip:

- H_0 : kintamojo reikšmės pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį;
- H_1 : kintamojo reikšmės nepasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį.

JB kriterijus apskaičiuojamas taip:

$$JB=(n-K)=\left(\frac{S^2}{6} + \frac{(K-3)^2}{24}\right). \quad (1)$$

2. Nustatome ar duomenyse nėra išskirčių.

Kadangi išskirtis rodo, kad duomenyse gali būti klaidų, reikia įvertinti galimybę pakartoti regresinę analizę be jos. Nustatyti išskirtis bus naudojama stačiakampė diagrama, kuri parodys ar nagrinėjamas kintamasis turi išskirčių.

3. Nustatome, ar priklausomas kintamasis koreliuoja su regresoriais ir pažiūrime ryšio stiprumą.

Įvertinus ar duomenys yra normalūs ir ar nėra išskirčių, tikslinga atlikti koreliacinę analizę. Ši analizė parodo ar yra ryšys tarp kintamųjų ir jei yra tai kaip stipriai jie yra veikiami. Taigi koreliacijos koeficientas parodo ryšio stiprumą. Šios analizės dėka bus galima išsiaiškinti ar tarp eksporto ir pagrindiniu makroekonominių rodiklių yra ryšys ir kaip stipriai jie vienas kitą įtakoja. Ryšio stiprumui nustatyti yra naudojamas Pirsono koreliacijos koeficientas (Balabonienė, Bliėkienė, Stundėzienė, 2013, p.40):

$$r_{xy} = \frac{xy - \bar{x}\bar{y}}{S_x \cdot S_y} \quad (2)$$

Koreliacijos koeficiento reikėsmė kinta nuo -1 iki 1. Kuo gautoji koeficiento r reikėsmė artimesnė 1, tuo ryėsys tarp kintamųjų stipresnis. Kuo ši reikėsmė artimesnė -1, tuo stipresnis neigiamas ryėsys. Kuo labiau koeficiento reikėsmė artėja prie 0, tuo ryėsys silpnesnis, arba ryėsys nėra, jei r=0. (Volodkienė, Snieėška 2016, p. 39)

3 lentelė. Empiriniai tiesinio koreliacijos koeficiento vertinimai (Balabonienė, Bliėkienė, Stundėzienė, 2013, p. 40)

r reikėsmė	Interpretacija
Nuo 0,9 iki 1,0 (nuo -0,9 iki -1,0)	Labai stipri teigiama (neigiama) tiesinė koreliacija
Nuo 0,7 iki 0,9 (nuo -0,7 iki -0,9)	Stipri teigiama (neigiama) tiesinė koreliacija
Nuo 0,5 iki 0,7 (nuo -0,5 iki -0,7)	Vidutinė teigiama (neigiama) tiesinė koreliacija
Nuo 0,3 iki 0,5 (nuo -0,3 iki -0,5)	Silpna teigiama (neigiama) tiesinė koreliacija
Nuo -0,3 iki 0,3	Labai silpna koreliacija arba nėra jokios

Pirsono koreliacijos statistiėkam reikėšmingumui nustatyti naudojama t (Stjudento) kriterijus. Šis kriterijus leidžia nusprėsti ar atitinkamas regresorius yra statistiėškai reikėšmingas. Jeigu atitinkamo kriterijaus p reikėsmė <0,05, tariama, kad regresorius statistiėškai reikėšmingas. Jei p reikėsmė >0,05, tai regresorius statistiėškai nereikėšmingas.

4. Atlikus koreliacinę analizę ir išsiaiėskinus kintamųjų tarpusavio ryėsys stiprumą ir reikėšmingumą, reikalinga kintamųjų poveikį įvertinti kiekybiėškai. Regresinei analizei pasirinktas tiesinis regresijos modelis, kuris išreikėstas tokia lygtimi (Balabonienė, Bliėkienė, Stundėzienė, 2013, p. 67):

$$Y = b_1 + b_2 X \quad (3)$$

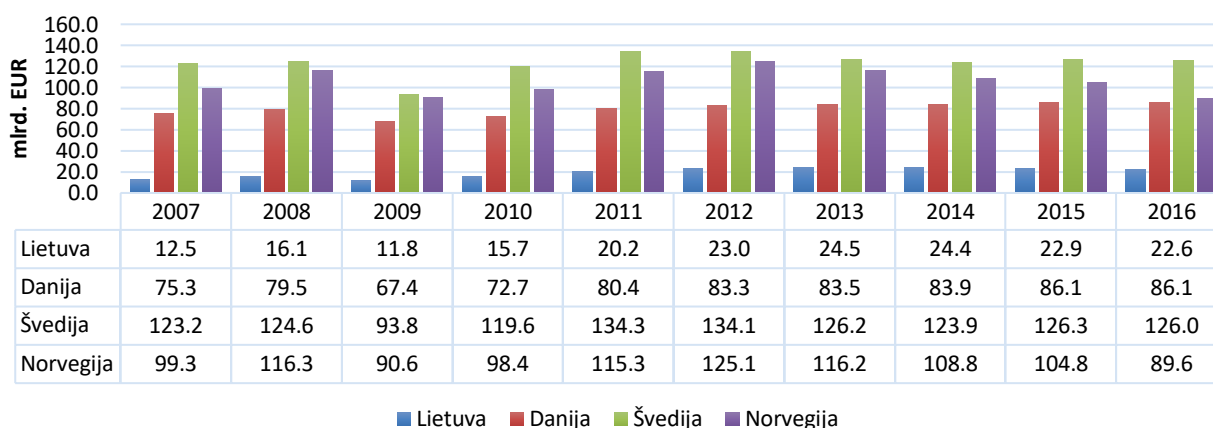
Tiesinės regresijos modelio pagalba, galima prognozuoti kaip keisi Y reikėsmė, šiuo atveju eksportas, pakeitus nepriklausomąjį kintamąjį X.

5. Sudarius reikšmes, reikia patikrinti ar duomenys tinkami regresinei analizei. Regresijos modelio tinkamumą nusako determinacijos koeficientas (R^2). Determinacijos koeficientas – modeliuojamų ir stebimų priklausomo kintamojo reikšmių skirtumų matas. Determinacijos koeficientas įgyja reikšmes nuo 0 iki 1. Kuo koeficiento reikšmė didesnė, tuo geriau. Ir atvirkščiai, jei arčiau 0, tada tiesinės regresijos modelis nėra tinkamas tolimesnei prognozei atlikti (Čekanavičius, Murauskas, 2014).

4. EKSPORTO POVEIKIO LIETUVOS IR SKANDINAVIJOS ŠALIŲ EKONOMIKAI TYRIMO REZULTATAI

4.1. Lietuvos ir Skandinavijos šalių eksporto analizė

Iš keturių analizuojamų šalių Lietuvos eksporto apimtys vertine išraiška buvo mažiausios. Pagrindinė to priežastis yra Lietuvos ekonomikos dydis. Tačiau kita vertus eksporto apimčių pokyčiai visose analizuojamose šalyse turėjo panašias tendencijas (žr. 6 pav.).

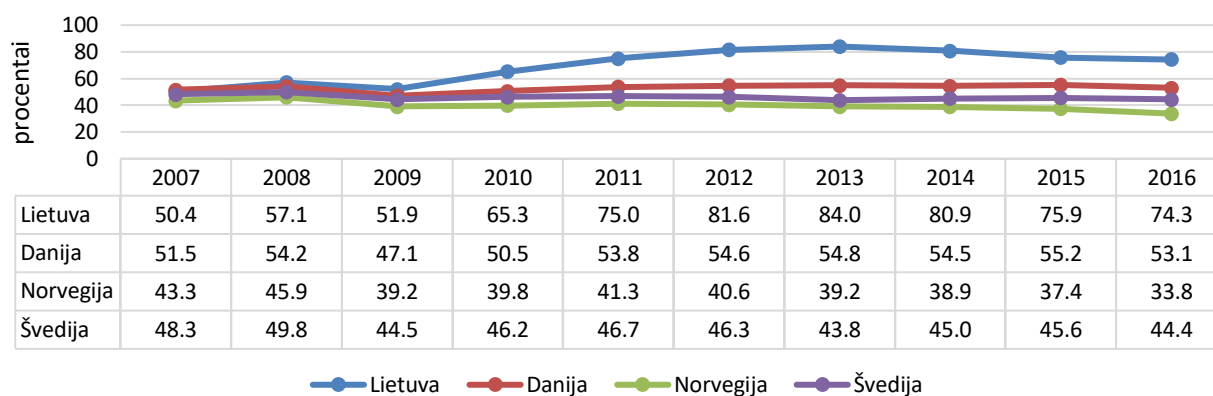

6 pav. Lietuvos, Danijos, Švedijos ir Norvegijos eksporto apimtys 2007-2016 metais (sudaryta pagal Eurostat ir Lietuvos, Danijos, Švedijos, Norvegijos bankų duomenis)

Per visą analizuojamą laikotarpį labiausiai padidėjo Lietuvos prekių ir paslaugų eksporto apimtys. Šis padidėjimas sudarė 80,7 proc. Tuo tarpu Danijos eksporto apimtys padidėjo 14,4 proc., Švedijos – 2,3 proc., o Norvegijos eksporto apimtys sumažėjo 9,7 proc. Analizuojamo laikotarpio pradžioje pasaulyje vyko ekonomikos pakilimas analizuojamų šalių eksportas didėjo gana sparčiais tempais. Tai vyko iki 2008 metų pabaigos, kuomet prasidėjo pasaulinė ekonomikos krizė, kuri palietė visas analizuojamas šalis. 2009 metais, lyginant su 2008 metais, visose šiose šalyse eksporto apimtys sumažėjo. Labiausiai susitraukė Lietuvos eksporto apimtys (26,6 proc.), mažiausiai Danijos (15,2 proc.). Nuo 2010 metų prasidėjo šalių išėjimas iš krizės ir jau 2010 metais analizuojamų šalių eksportas pradėjo didėti. Labiausiai per 2010 metus padidėjo Lietuvos ir Švedijos eksporto apimtys. Todėl galima padaryti prielaidą, kad eksportas buvo pagrindinis šių šalių sėkmingo krizės padarinių įveikimo variklis. 2012 metais visose analizuojamose šalyse eksporto apimtys pasiekė savo maksimalią reikšmę per visą analizuojamą laikotarpį, po kurio eksporto augimo tempai pradėjo lėtėti. Lietuvoje eksporto augimas 2013 metais, lyginant su 2012 metais padidėjo 6,5 proc. Tačiau jau 2014 metais pradėjo mažėti ir šis mažėjimas vyko iki 2016 metų pabaigos. Didelę įtaką tam padarė Rusijos prekybos embargas 2014 metų pabaigoje. Lietuva iki embargo į Rusiją eksportavo apie 40 proc. viso savo eksporto. Naujų rinkų paieška

didžiausia dalimi apsprendė Lietuvos eksporto apimčių mažėjimą. Kita priežastis tokio mažėjimo buvo ir didelis naftos kainų smukimas 2014 metų viduryje. Tai buvo pagrindinė Norvegijos eksporto apimčių mažėjimo priežastis, net 52,3 proc. viso Norvegijos eksporto sudaro nafta, dujos ir jų produktai. Nors 2013 metais Danijos eksporto apimčių augimas sulėtėjo, tačiau tai vienintelė iš analizuojamų šalių, kurios eksporto apimtys iki 2016 metų didėjo. Tokią situaciją didelė dalimi apsprendė tai, kad Danijos eksportas yra pakankamai stipriai diversifikuotas pagal ekonomikos šakas, o didžiausią eksporto dalį sudaro plataus vartojimo prekės. Švedijos eksporto apimtys nuo 2013 metų augo netolygiai: po padidėjimo sekė sumažėjimas ir t.t.

Apibendrinant galima teigti, kad analizuojamu laikotarpiu tiek Lietuvos, tiek Švedijos bei Norvegijos apimtys vertine išraiška padidėjo. Didžiausias padidėjimas buvo užfiksuotas Lietuvoje, o Norvegijoje eksporto apimtys nuo analizuojamo laikotarpio pradžios sumažėjo, ką lėmė pasaulyje smarkiai sumažėjusios naftos ir jos produktų kainos.

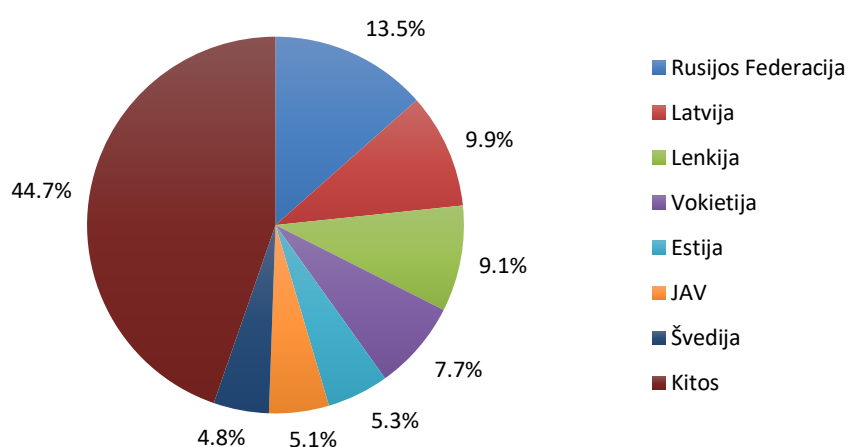

7 pav. Lietuvos, Danijos, Švedijos ir Norvegijos eksportas, kaip BVP dalis, 2007-2016 metais (sudaryta pagal Lietuvos, Danijos, Švedijos ir Norvegijos bankų duomenis)

Kad būtų galima palyginti eksporto mastus ir reikšmę ekonomikai analizuojamose šalyse, tikslinga atlikti eksporto apimčių, kaip BVP dalies analizę (žr. 7 pav.). Reikia pažymėti, kad analizuojamo laikotarpio pradžioje tiriamose šalyse eksporto apimtys sudarė maždaug 50 proc. BVP. Kiek mažesnę dalį eksportas sudarė Norvegijoje (43,3 proc.). Jei tokiose šalyse, kaip Danija ir Švedija eksporto apimčių dalys bendrajame vidaus produkte per analizuojamą laikotarpį pasikeitė nežymiai, tai Lietuvoje ir Norvegijoje ši dalis keitėsi gana ženkliai. Per analizuojamą laikotarpį Norvegijoje eksporto dalis bendrajame vidaus produkte sumažėjo 9,5 procentiniais punktais, o Lietuvoje padidėjo 24 procentiniais punktais. 2016 metų pabaigoje Lietuvos eksportas bendrajame vidaus produkte sudarė 74,3 proc, o Norvegijos 33,8 proc. Todėl galima padaryti išvadą, kad Lietuvos ekonomika labai priklauso nuo eksporto. Būtent eksporto augimas Lietuvai padėjo išėiti iš pasaulinės ekonomikos krizės. Tuo tarpu kitų

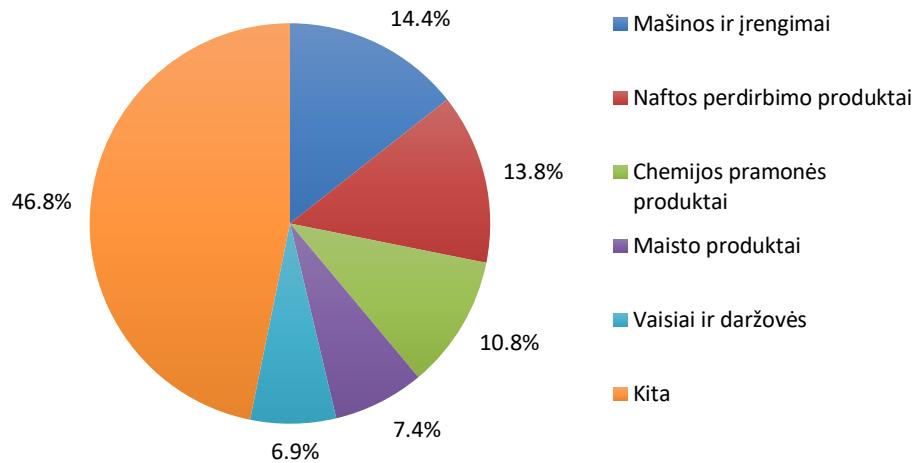
analizuojamų šalių ekonomikos mažiau priklauso nuo eksporto ir didesne dalimi jų vystymąsi apsprendžia vidaus vartojimas ir investicijos. Taip pat reikia pastebėti, kad jei Danijos, Norvegijos ir Švedijos eksportas analizuojamu laikotarpiu visos ekonomikos kontekste išliko stabilus, tai Lietuvos eksportas pergyveno labai didelį augimą 2010-2013 metų periode, kai 2013 metais Lietuvos eksporto apimtys sudarė net 84 proc. bendrojo vidaus produkto.

Kad būtų galima aiškiau suvokti atskirų šalių eksporto apimčių pokyčius, tikslinga atlikti analizuojamų šalių eksporto struktūros pagal produktus ir šalis apžvalgą.

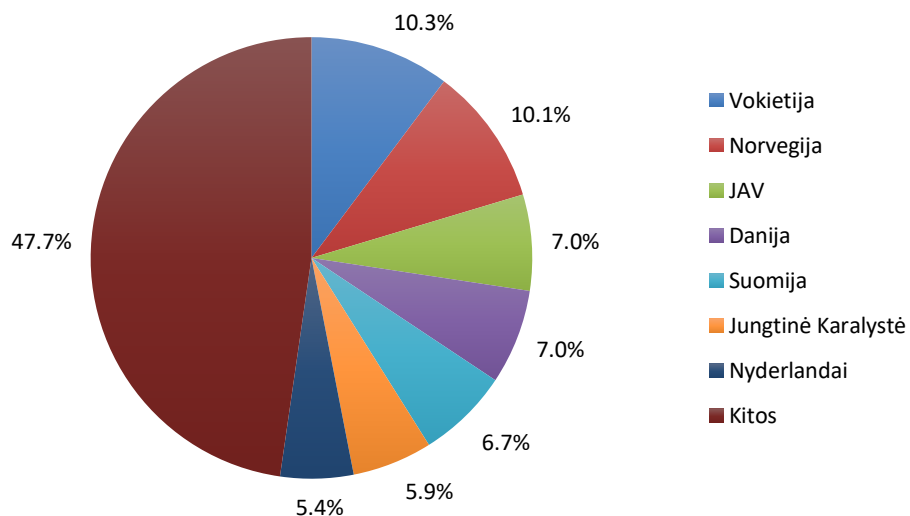
8 pav. Pagrindiniai Lietuvos eksporto partneriai 2016 metais (sudaryta pagal Eurostat duomenis)

Nežiūrint į Rusijos embargą maisto produktams iš Europos Sąjungos šalių-narių, Rusija išlieka pagrindinių Lietuvos eksporto partneriu (žr. 8 pav.). Tačiau jei 2013 metais Lietuvos eksporto apimtys į Rusiją sudarė apie 40 proc. viso eksporto, tai 2016 metais eksporto apimtys į šią šalį sudarė tik 13,5 proc. Į Rusiją Lietuva daugiausiai eksportuoja mašinas ir mechanizmus bei chemijos pramonės gaminius. Kiti du pagrindiniai Lietuvos eksporto partneriai, tai artimiausi kaimynai – Latvija ir Lenkija, į kuriuos Lietuva eksportuoja atitinkamai 9,9 proc. ir 9,1 proc. viso savo eksporto. Į Latviją Lietuva daugiausiai eksportuoja naftos perdirbimo produktus ir maisto pramonės gaminius, o į Lenkiją – naftos perdirbimo pramonės gaminius. Kiti trys stambūs Lietuvos užsienio prekybos partneriai – tai Vokietija (7,7 proc.), Estija – 5,3 proc.) ir JAV (5,1 proc.). Apžvelgiant Lietuvos eksportą į analizuojamas šalis, Lietuvos eksportas į Švediją sudaro 4,75 proc. viso eksporto, į Norvegiją – 3,1 proc., o į Daniją – 2,6 proc. Reikia pažymėti, kad Lietuvos eksporto geografija labai plati: Lietuva eksportuoja po nedaug į labai daug šalių. Todėl galima teigti, kad Lietuvos eksportas yra smarkiai diversifikuotas eksporto šalių aspektu.

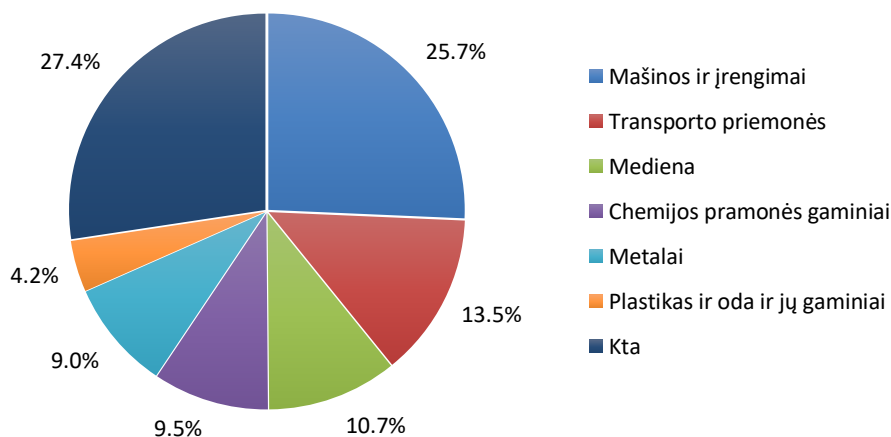
9 pav. Pagrindiniai Lietuvos eksporto produktai 2016 metais (sudaryta pagal Eurostat duomenis)

Didžiausią Lietuvos eksporto dalį sudaro mašinos ir įrengimai – 14,4 proc. viso Lietuvos eksporto (žr. 9 pav.). Kiek mažesnę dalį užima naftos perdirbimo produktai (13,8 proc.) ir chemijos pramonės produktai (10,8 proc.). Tokį pasiskirstymą apsprendžia tai, jog Lietuvoje veikia stambiausia Pabaltijyje Mažeikių naftos perdirbimo įmonė, didelės trąšų gamybos įmonės Kėdainiuose ir Jonavoje. Maisto produktai sudaro apie 7,4 proc. viso Lietuvos eksporto, o vaisiai ir daržovės – 6,9 proc. Daugiausiai į Švediją Lietuva eksportuoja baldų pramonės gaminių. Tokią situaciją sąlygoja, kad Švedijos baldų gamybos koncernas IKEA yra įsigijęs eilės Lietuvos stambiausių baldų gamybos įmonių akcijų ir šios įmonės priklauso šiam koncernui. Į Norvegiją Lietuva daugiausiai eksportuoja medienos ir statybinių medžiagų, o į Daniją – tekstilės pramonės gaminius ir medieną bei medienos apdirbimo pramonės gaminius.

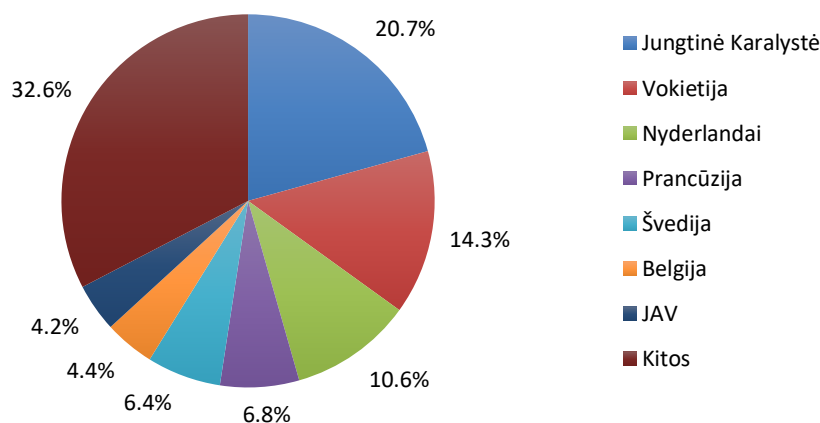
10 pav. Pagrindiniai Švedijos eksporto partneriai 2016 metais (sudaryta pagal Eurostat duomenis)

Didžiausią savo eksporto dalį Švedija eksportuoja į Vokietiją (10,3 proc.) ir Norvegiją (10,1 proc.) (žr. 10 pav.). Kitos dvi pagrindinės Švedijos eksporto partnerės yra JAV (7,0 proc.) ir Danija (7,0 proc.). Į šias keturias šalis Švedija eksportuoja daugiau nei trečdalį viso savo eksporto. Iš kitų stambesnių Švedijos eksporto partnerių galima paminėti Suomiją (6,7 proc.), Jungtinę Karalystę (5,9 proc.) ir Nyderlandus (5,4 proc.). Į Vokietiją Švedija daugiausiai eksportuoja medienos ir medienos apdirbimo pramonės gaminių, o taip pat chemijos pramonės produktų. Į Norvegiją ir JAV Švedija daugiausiai eksportuoja pramonės mašinų ir įrengimų. Galima pastebėti, kad iš analizuojamų šalių Norvegija ir Danija patenka tarp stambiausių Švedijos eksporto partnerių. Tuo tarpu Švedijos eksportas į Lietuvą sudaro 0,6 proc. viso Švedijos eksporto.

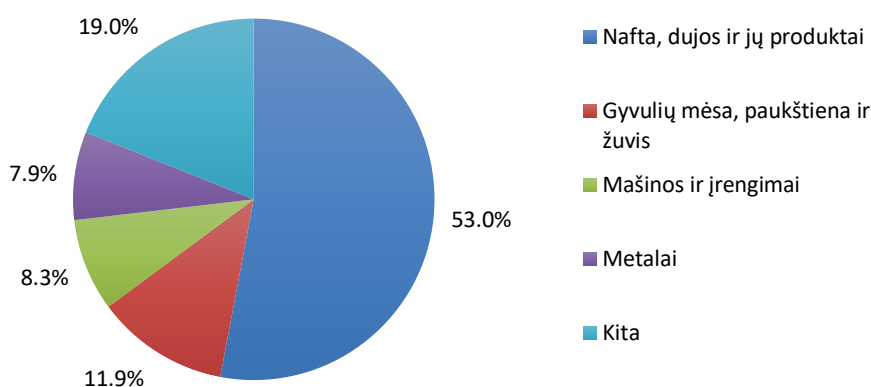
11 pav. Pagrindiniai Švedijos eksporto produktai 2016 metais (sudaryta pagal Eurostat duomenis)

Ketvirtį viso Švedijos eksporto sudaro pramoninės mašinos ir įrengimai (25,7 proc.) (žr. 11 pav.). Taip pat Švedijos eksporte gan ženklią vietą užima transporto priemonių (13,5 proc.) ir medienos (10,7 proc.) eksportas. Šios keturios pozicijos sudaro apie pusę viso Švedijos eksporto. Tarp stambesnių Švedijos eksporto pozicijų galima paminėti metalus (ir gaminius iš metalo), kurie sudaro 9,5 proc. viso Švedijos eksporto ir plastikai, oda ir įvairūs gaminiai iš jų (9,0 proc.). Daugiau kaip ketvirtadalį Švedijos eksporto į Lietuvą dalį (26,3 proc.) sudaro galvijų mėsa, paukštiena ir žuvis. 11,2 proc. Švedijos eksporto į Lietuvą sudaro įvairios mašinos ir įrengimai. Lyginant su Lietuvos eksportu, Švedijos eksportas yra mažiau diversifikuotas pagal eksportuojamus produktus.

12 pav. Pagrindiniai Norvegijos eksporto partneriai 2016 metais (sudaryta pagal Eurostat duomenis)

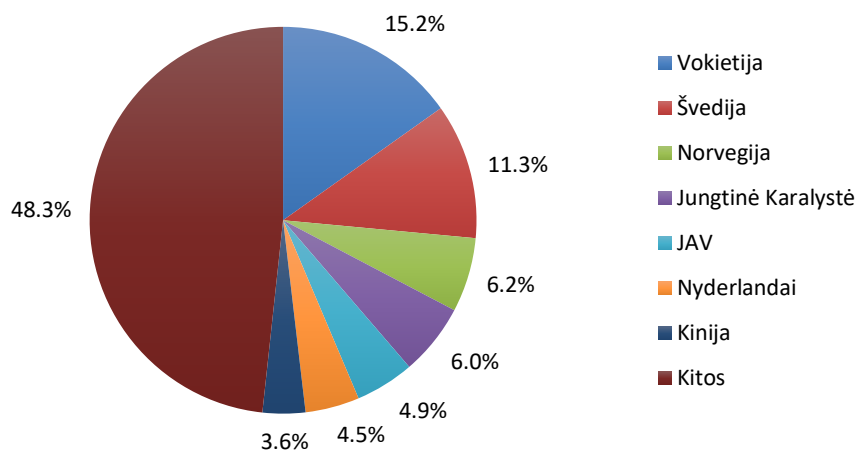
Didžiausi Norvegijos eksporto partneriai yra Jungtinė Karalystė ir Vokietija, į kurias Norvegija eksportuoja atitinkamai 20,7 proc. ir 14,3 proc. viso savo eksporto (žr. 12 pav.). Į šias dvi šalis Norvegija eksportuoja daugiau nei trečdalį savo eksporto. Tarp kitų stambiausių Norvegijos eksporto partnerių reikia paminėti Nyderlandus (10,6 proc.), Prancūziją (6,8 proc.) ir Švediją (6,4 proc.). Į šia tris šalis Norvegija eksportuoja beveik ketvirtadalį viso savo eksporto. Taip pat reikia pažymėti, kad Norvegijos eksportas į Daniją sudaro 3,99 proc. viso Norvegijos eksporto, o į Lietuvą – 0,7 proc. viso Norvegijos eksporto.

13 pav. Pagrindiniai Norvegijos eksporto produktai 2016 metais (sudaryta pagal Eurostat duomenis)

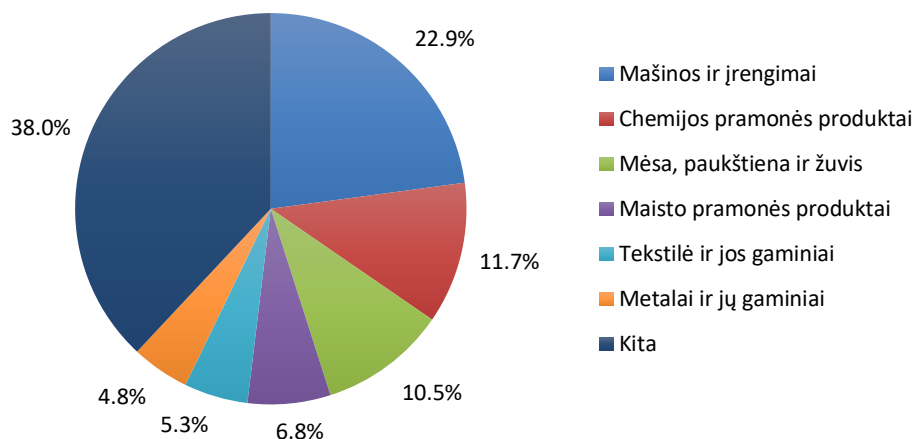
Pagrindinis Norvegijos eksporto produktas yra nafta, dujos ir jų produktai, kurie sudaro daugiau nei pusę (53 proc.) viso Norvegijos eksporto (žr. 13 pav.). Taip pat ženklią dalį (11,9 proc.) sudaro mėsos, paukštienos ir žuvies žaliava. Šios dvi produktų grupės sudaro net du trečdalius viso Norvegijos eksporto. Taip pat Norvegija eksportuoja pramonines mašinas ir įrengimus (8,3 proc.) bei metalus ir jų gaminius (7,9 proc.). Tokią` eksporto nomenklatūrą apsprendžia tai, kad Norvegijoje yra gausu naudingų iškasenų,

o taip pat ir tai, kad viena iš stambiausių Norvegijos pramonės šakų yra žvejybos ir žuvies perdirbimo pramonė. Būtent naftos ir jos produktai bei žuvis ir žuvies produktai sudaro didžiausią eksportuojamų produktų dalį į analizuojamas šalis. Tačiau jei eksporte į Švediją ir Daniją didžiausią dalį sudaro nafta, dujos ir jų produktai, tai didžiausią Norvegijos eksporto į Lietuvą dalį sudaro žuvis ir žuvies produktai.

14 pav. Pagrindiniai Danijos eksporto partneriai 2016 metais (sudaryta pagal Eurostat duomenis)

Kaip stambiausius Danijos eksporto partnerius galima įvardinti Vokietija, eksportą į ją sudaro 15,2 proc. viso Danijos eksporto, bei Švediją (11,3 proc.) (žr. 14 pav.). Kartu su dar viena eksporto partnere – Norvegija, į kurią Danijos eksportas sudaro 6,2 proc.), bendras Danijos eksportas į šias tris šalis sudaro trečdaliį viso Danijos eksporto. Kitos stambios Danijos eksporto partnerės yra Jungtinė Karalystė, į kurią Danija eksportuoja 6,0 proc. savo eksporto, JAV (4,9 proc.) ir Nyderlandai (4,5 proc.). Danijos eksportas į Lietuvą sudaro 0,4 proc. viso Danijos eksporto. Į Vokietiją Danija daugiausiai eksportuoja pramonės mašinų ir įrengimų, ir maisto pramonės gaminių o į Švediją – maisto pramonės gaminių ir naftos bei jos produktų.

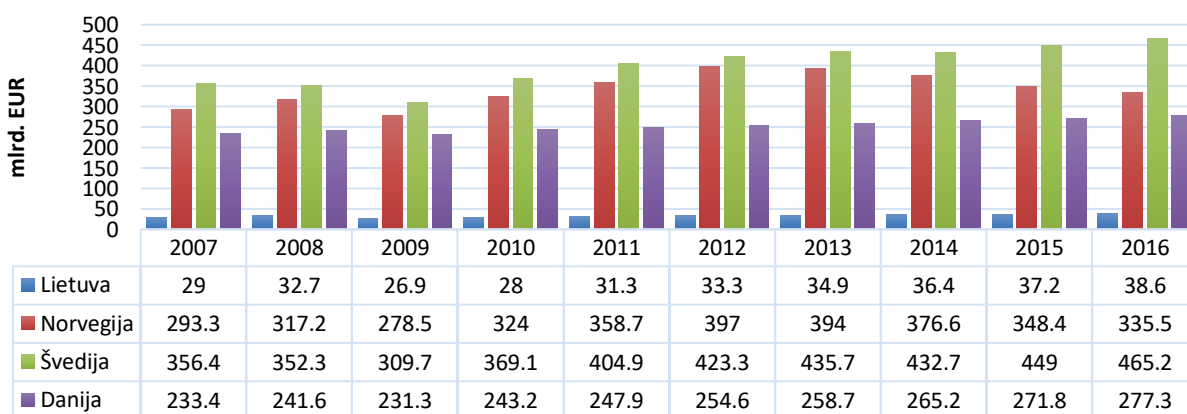
15 pav. Pagrindiniai Danijos eksporto produktai 2016 metais (sudaryta pagal Eurostat duomenis)

Didžiausią Danijos eksporto dalį sudaro pramonės mašinos ir įrengimai (22,9 proc.) (žr. 15 pav.). Kartu su chemijos pramonės produktais, kurie sudaro 11,7 proc. Danijos eksporto, šios dvi grupės užima ketvirtadalį viso Danijos eksporto. Taip pat ženklą dalį Danijos eksporte užima mėsa, paukštiena ir žuvis – 10,5 proc. viso Danijos eksporto. Taip pat Danija eksportuoja maisto pramonės produktus ir tekstilės pramonės produktus, kurie atitinkamai užima 6,8 proc. ir 5,3 proc. Danijos eksporto. Kaip jau buvo minėta pagrindinė mašinų ir įrengimų dalis eksportuojama į Vokietiją, o mėsa, paukštiena ir žuvis bei maisto produktai – į Kiniją. Į Lietuvą Danija daugiausiai eksportuoja mašinų ir įrengimų bei chemijos produktų, kurie kartu sudaro 45,3 proc. viso Danijos eksporto į Lietuvą.

Apibendrinant galima teigti, kad visų analizuojamų šalių eksporto tendencijos yra panašios: eksporto augimas po krizės ir lėtas mažėjimas nuo 2013 metų. Labiausiai nuo eksporto iš analizuojamų šalių priklauso Lietuva. Jos eksporto apimtys sudaro 74 proc. nuo bendrojo vidaus produkto. Todėl Rusijos embargas Europos Sąjungos šalies maisto produktams labai skaudžiai atsiliepė Lietuvai, o kartu ir jos ekonomikai. Norvegijos eksportas tuo tarpu priklauso nuo pasaulinių naftos kainų, todėl 2015 metais smarkiai sumažėjusios pasaulinės naftos kainos sumažino Norvegijos eksporto apimtis. Pagrindinė Norvegijos, Danijos ir Švedijos eksporto partnerė yra Vokietija. Tuo tarpu Lietuvos pagrindinis eksporto partneris išliko Rusija bei artimiausi kaimynai – Lenkija ir Latvija. Tačiau pastebima eksporto srautų diversifikacija. Paskutiniaisiais metais Lietuvos eksportas į analizuojamas šalis didėjo, o šių šalių eksporto apimtys į Lietuvą sudarė apie 0,5 proc. jų bendro eksporto.

4.2. Lietuvos ir Skandinavijos šalių makroekonominių rodiklių analizė

Didžiausios bendrojo vidaus produkto apimtys 2016 metais tarp analizuojamų šalių buvo Švedijoje ir sudarė 465,2 mlrd. EUR. (žr. 16 pav.). Tai daugiau nei dešimt kartų viršija Lietuvos bendrąjį vidaus produktą, kuris 2016 metų pabaigoje sudarė 38,6 mlrd. EUR.

16 pav. Analizuojamų šalių bendrojo vidaus produkto apimtys 2007-2016 metais (sudaryta pagal Eurostat duomenis)

Per analizuojamą laikotarpį buvo tik vieni metai, kuomet Lietuvos bendrasis vidaus produktas sumažėjo. Tai buvo 2009 metai, kuomet Lietuvą paveikė pasaulinė ekonomikos krizė. Visais kitais metais bendrojo vidaus produkto apimtys didėjo, nors ir skirtingais tempais. Didžiausias augimas laikotarpyje po krizės buvo pastebėtas 2011 metais, kuomet lyginant su 2010 metais, bendrojo vidaus produkto apimtys padidėjo 11,6 proc. Lėčiausias bendrojo vidaus produkto augimas pastebėtas 2015 metais, kai lyginant su 2014 metais, padidėjo tik 2,3 proc. Per visą analizuojamą laikotarpį Lietuvos bendrasis vidaus produktas padidėjo 33,3 proc.

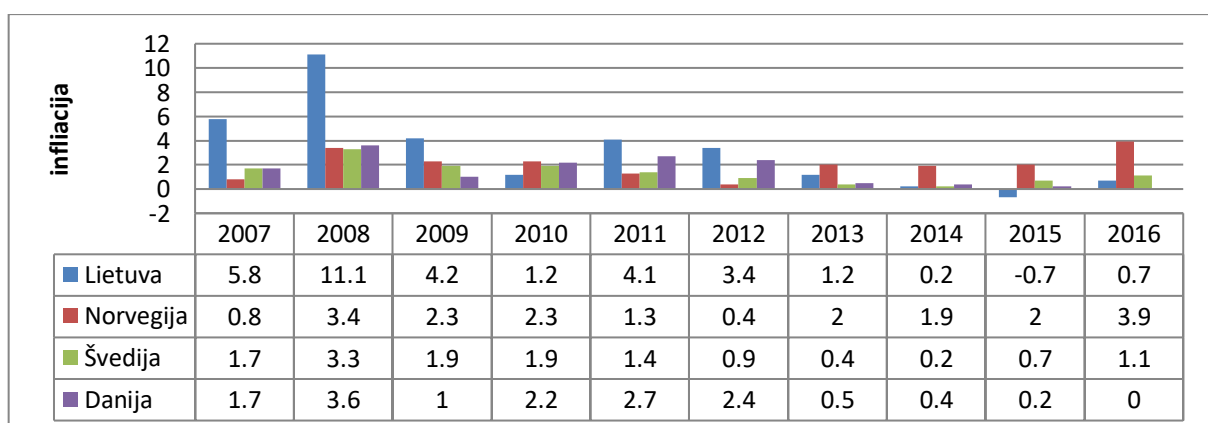
Norvegija yra šiauriausia iš analizuojamų šalių. Jos plotas yra 324 tūkst. km² ir čia gyvena 5,2 mln. gyventojų. Tik 4 proc. Norvegijos teritorijos yra tinkama žemdirbystei ir šalis privesta importuoti daugiau nei pusę jai reikalingų maisto produktų. Tačiau nežiūrint į tai 2016 metais šalies bendrasis vidaus produktas sudarė 335,5 mlrd. EUR, o pagal bendrojo vidaus produkto apimtį vienam gyventojui, Norvegija užima trečią vietą pasaulyje. Kaip ir visų analizuojamų šalių, Norvegijos bendrojo vidaus produkto apimtys 2009 metais sumažėjo dėl pasaulinės ekonomikos krizės. Šio rodiklio reikšmė Norvegijoje sumažėjo 12,2 proc. Tačiau jau sekančiais metais bendrojo vidaus produkto apimtys pradėjo didėti. Reikia pažymėti, kad nuo 2013 metų bendrojo vidaus produkto apimtys mažėja ir šis mažėjimas sudaro apie 4,1 proc. per metus. Visa tai yra dėl tos priežasties, kad Norvegija užima 13 vietą pasaulyje pagal naftos gavybą ir vis didesniais kiekiais tiekia šią energijos žaliavą į Europą. 2016 metais Norvegija Europai pateikė 118 m³ naftos. Tai antra šalis po Rusijos, kuri yra pagrindinis angliavandenių tiekėjas Europai. 2013 metais Norvegijos bendrojo vidaus produkto apimtys sumažėjo tik 0,8 proc. nes tai metais, nuo sausio gali iki gegužės pradžios pasaulinės naftos kainos buvo nukritusios 10 proc. Iki liepos mėnesio šios kainos atsistatė, tačiau 2014 metų birželio mėnesio naftos kainos pasaulyje pradėjo smarkiai kristi ir per pusę metų sumažėjo daugiau nei du kartus. 2015 metais ilgą laiko tarpą šios kainos laikėsi net 4 kartus mažesniame nei 2012 metų lygyje ir tik nuo 2016 metų pradžios po truputį pradėjo didėti. Visa tai atsispindėjo Norvegijos bendrojo vidaus produkto pokyčiuose. Tokiu būdu, nežiūrint į tai, kad bendrojo vidaus produkto apimčių pokyčiai Norvegijoje pasižymi mažėjimo tendencija, šis rodiklis tenkantis vienam gyventojui, išlieka vienas iš didžiausių pasaulyje.

Bendrojo vidaus produkto Švedijoje apimtys 2016 metais sudarė 465,2 mlrd. EUR ir buvo didžiausias iš visų analizuojamų šalių. Pagal bendrojo vidaus produkto apimtį Švedija užima septintą vietą Europos Sąjungoje ir 22 vietą pasaulyje. Švedijos bendrasis vidaus produktas sudaro 3,1 proc. Europos Sąjungos ir 0,67 proc. pasaulio bendrojo vidaus produkto. Švedijos ekonomika taip pat neišvengė pasaulinės ekonomikos krizės poveikio, tačiau skirtingai nuo kitų analizuojamų šalių, Švedijos bendrojo vidaus produkto apimtys sumažėjo ne 2009 metais, kaip Lietuvoje, Norvegijoje ir Danijoje,

tačiau jau 2008 metais. Todėl galima padaryti prielaidą, kad ekonomikos nuosmukis Švedijoje prasidėjo 2008 metais ir pirmiausia, kaip ir visame pasaulyje, palietė bankų ir statybų sektorius, kurie tradiciškai Švedijoje užima svarbią vietą ekonomikoje. Taip pat reikia pažymėti, kad po krizės, smarkiai padidėjus bendrojo vidaus produkto apimtims 2010 metais, jis augo praktiškai visą analizuojamą laikotarpį (išskyrus 2014 metus, kai Švedijos bendrojo vidaus produkto apimtys sumažėjo dėl naftos produktų kainų sumažėjimo) augo, tačiau šio augimo tempai lėtėjo kiekvienais metais. Galima padaryti prielaidą, kad toks bendrojo vidaus produkto apimčių augimo lėtėjimas yra susijęs su sumažėjusiu eksportu ir lėtu pramonės vystymusi. Šiuo metu, kad paspartinti ekonomikos augimą Švedija vykdo aktyvią pabėgėlių priėmimo politiką, kad užpildyti trūkstamas darbo vietas pramonėje. Tačiau tai didina valstybės išlaidas socialinei apsaugai.

Per analizuojamą laikotarpį Danijos bendrasis vidaus produktas padidėjo 43,9 mlrd. EUR ir 2016 metų pabaigoje jo apimtys sudarė 277,3 mlrd. EUR. Danija pagal bendrojo vidaus produkto apimtis užima 11 vietą Europos Sąjungoje ir sudaro 1,86 proc. bendro Europos Sąjungos bendrojo vidaus produkto. Danijos bendrojo vidaus apimčių pokyčių svyravimai, skirtingai nuo kitų analizuojamų šalių, pasižymi stabilumu. Pavyzdžiui, jei Norvegijos bendrojo vidaus apimčių augimo tempai per analizuojamą laikotarpį svyravo nuo -12,2 proc. iki 16,3 proc., tai Danijos – nuo -4,3 proc. iki 5,1 proc. Vidutiniškai nuo 2010 metų Danijos bendrasis vidaus produktas per metus didėjo 2,6 proc., tačiau 2016 metais buvo užfiksuotas šio augimo tempų sumažėjimas iki 2,0 proc. per metus.

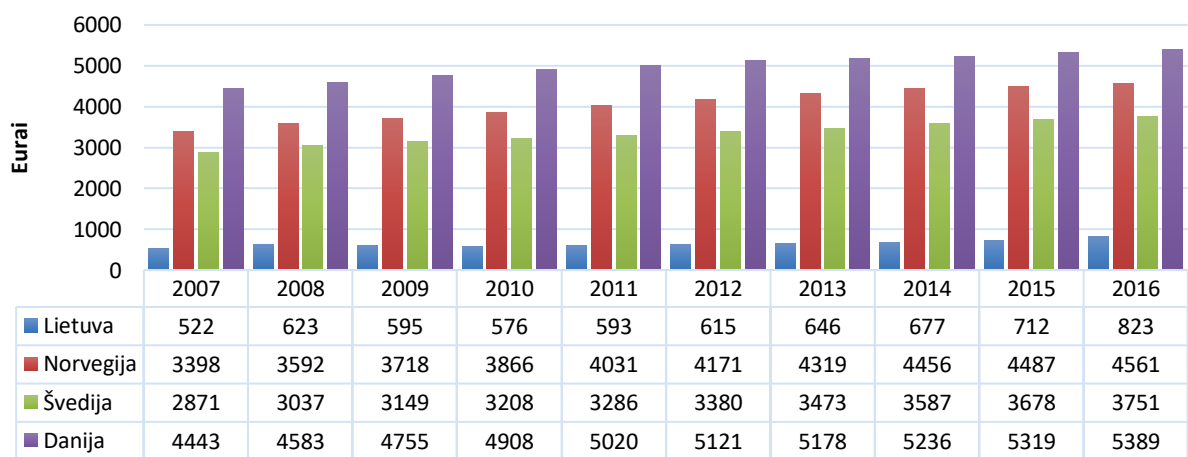
Apibendrinant galima pažymėti, kad didžiausios bendrojo vidaus produkto apimtys tarp visų analizuojamų šalių yra Švedijoje. Norvegijos bendrojo vidaus produkto apimtys pasižymi mažėjimų ir didele priklausomybe nuo pasaulinių naftos kainų. Tuo tarpu Danijos bendrasis vidaus produktas pasižymi stabiliu augimu.

17 pav. Infliacija analizuojamose šalyse 2007-2016 metais (sudaryta pagal Eurostat duomenis)

Infliacija neigiamai veikia ekonomikos vystymąsi, nes mažina vartojimą, o taip pat ir gyventojų santaupas, kurias jie gali skirti investicijoms į ekonomiką. Tačiau nedidelė infliacija yra teigiama, nes ji skatina vartojimą. Tačiau viskas priklauso nuo dydžio: išsivysčiusioms šalims teigiama infliacija gali būti 2-3 proc. o besivystančioms šalims – nuo 3 iki 6 proc. Analizuojamo laikotarpio pradžioje tiek Lietuvoje, tiek kitose šiaurinėse šalyse buvo pakankamai aukšta infliacija (žr. 17 pav.). Tačiau vėlesniais laikotarpiais infliacija pradėjo mažėti. 2016 metais Lietuvoje infliacija buvo 0,7 proc., Švedijoje 1,1, Danijoje 0. Didžiausia infliacija tiek Danijoje, tiek Švedijoje ir Norvegijoje buvo užfiksuota 2008 metais ir siekė 3,9 proc. Norvegijoje, 3,3 proc. Švedijoje 3,6 proc. Danijoje. Tokį smarkų kainų augimą Švedijoje lėmė šalies centrinio banko vykdoma agresyvi investicijų į ekonomiką politika. Tuo tarpu Norvegijoje 2016 metais užfiksuota 3,9 proc. infliacija. Infliacijos didėjimą sąlygojo kronos nestabilumas, kritusi naftos kaina, ko pasėkoje sumažėjo investicijos į naftos produktus.

Apibendrinant galima teigti, kad visose analizuojamose šalyse infliacija yra maža. Daugelis Europos Sąjungos šalių yra išsikėlusios tikslą padidinti infliaciją iki 2 proc., kad būtų galima kovoti su defliacija ir skatinti vartojimą. Nes labai maža infliacija ir mažos tarpbankinės palūkanų normos skatina taupymą, o ne vartojimą.

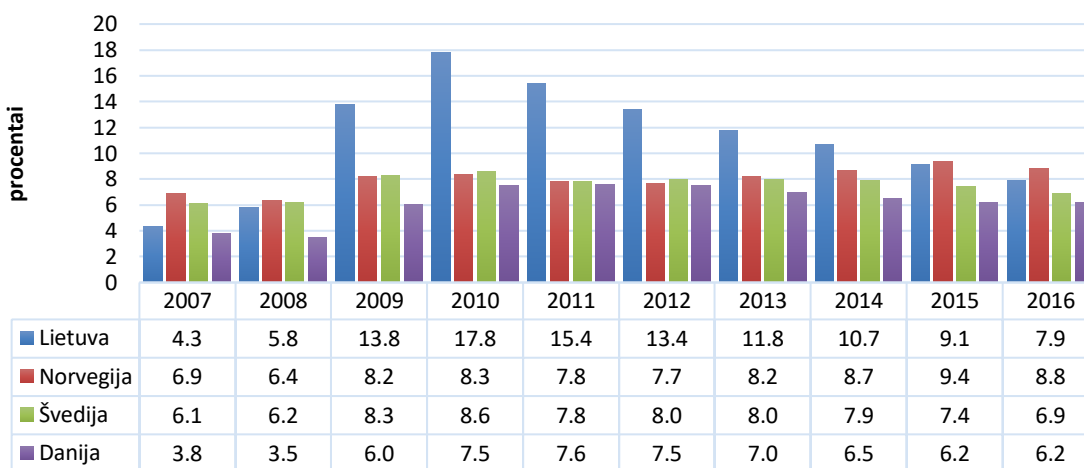

18 pav. Vidutinis darbo užmokestis analizuojamose šalyse 2007-2016 metais (sudaryta pagal Eurostat duomenis)

Vidutinis ES-28 darbo užmokestis sudaro 2132 EUR per mėnesį. Lietuva pagal šį rodiklį atsilieka nuo ES vidurkio keturis kartus. Už Lietuvą mažesni vidutiniai mėnesiniai atlyginimai tik Rumunijoje ir Bulgarijoje. Didžiausi mėnesiniai vidutiniai darbo užmokesčio dydžiai yra Liuksemburge, Nyderlanduose ir Danijoje. Didžiausias šio rodiklio augimas užfiksuotas 2016 metais, kai lyginant su 2015 metais, jis padidėjo 7,1 proc. (žr. 18 pav.). Pagal analitikų prognozes (Swedbank, 2017), 2017 ir 2018 metais darbo užmokesčio augimas lėtės. Įvertinant tai, kad Lietuvoje vidutinis darbo užmokestis yra vienas iš mažiausių Europos Sąjungoje, toks augimo tempų mažėjimas gali padaryti poveikį vartojimui.

Iš kitų analizuojamų šalių per analizuojamą laikotarpį didžiausias vidutinio darbo užmokesčio augimas buvo užfiksuotas Norvegijoje, kurios vidutinis darbo užmokestis nuo 2007 metų padidėjo 34,2 proc. Mažiausias vidutinio darbo užmokesčio augimas buvo Danijoje (321,3 proc. Lietuvoje per analizuojamą laikotarpį šis rodiklis padidėjo 57,7 proc. Visose analizuojamose šalyse vidutinis darbo užmokestis didėjo, tačiau šis augimas buvo nuosekliai lėtėjantis. Tačiau Lietuvoje darbo užmokesčio augimo tempai kiekvienais metais vis didėjo.

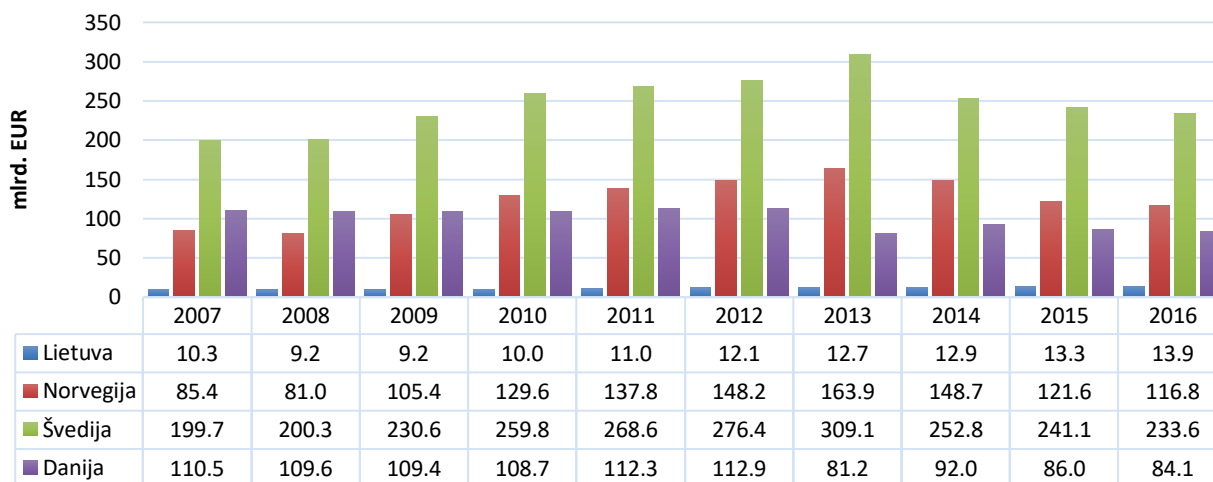
Apibendrinant galima teigti, kad analizuojamu laikotarpiu visose analizuojamose šalyse vidutinis darbo užmokestis didėjo, tačiau šio didėjimo tempai buvo nevienodi. Sparčiausiai atlyginimai augo Lietuvoje, o lėčiausiai – Danijoje. Tuo tarpu didžiausiais vidutinis atlyginimas analizuojamu laikotarpiu buvo Danijoje, o mažiausias Lietuvoje. Bendru atveju darbo užmokesčio augimas rodo teigiamą ekonomikos vystymąsi.

19 pav. Nedarbo lygis analizuojamose šalyse 2007-2016 metais (sudaryta pagal Eurostat duomenis)

Nuo 2009 iki 2014 metų pabaigos didžiausias nedarbas iš analizuojamų šalių buvo Lietuvoje (žr. 19 pav.). Tačiau nuo 2015 metų Lietuvoje nedarbo lygis jau buvo mažesnis nei Norvegijoje. 2016 metais iš analizuojamų šalių didžiausias nedarbo lygis buvo Norvegijoje (8,8 proc.), o mažiausias – Danijoje (6,2 proc.). Nuo 2015 metais užfiksuoto 9,1 proc. nedarbo lygio prognozuojama, kad 2018 metais nedarbo lygis bus 7,2 proc. Tačiau nežiūrint į mažėjantį nedarbą, Lietuvoje egzistuoja kvalifikuotų darbuotojų trūkumo problema. Todėl mažėjantis nedarbas pilnai nedarbo situacijos darbo rinkoje neatspindi. Tačiau bendru atveju nedarbas Lietuvoje mažėja, o tai gali rodyti, kad didėja produkcijos ir paslaugų gamyba. Tuo tarpu mažas nedarbo lygis reiškia, kad ekonomikos vystymuisi gali pritrūkti darbo jėgos. Tokiu atveju reikalinga didinti darbo našumą arba pritraukti darbo jėgos iš kitų šalių, kur jos yra perteklius.

Apibendrinant galima teigti, kad per analizuojamą laikotarpį nedarbo lygis visose analizuojamose šalyse mažėjo, išskyrus Norvegiją, kurioje dėl sumažėjusių naftos pasaulinių kainų nuo 2013 iki 2015 metų pabaigos nedarbo lygis didėjo.

20 pav. Tiesioginių užsienio investicijų apimtys analizuojamose šalyse 2007-2016 metais (sudaryta pagal Eurostat duomenis)

Didžiausios tiesioginių užsienio investicijų apimtys 2016 metais buvo sukauptos Švedijoje (233,6 mlrd. EUR), o mažiausios – Lietuvoje (13,9 mlrd. EUR) (žr. 20 pav.). Taip pat per analizuojamą tiesioginių užsienio investicijų apimtys labiausiai išaugo Norvegijoje (36,7 proc.), Tačiau nuo 2014 Norvegijoje pastebima TUI mažėjimas. Tai sąlygojo naftos kainos pasaulyje mažėjimas. Danijoje per analizuojamą laikotarpį šios apimtys sumažėjo 23,9 proc. Pagal tiesioginių užsienio investicijų apimtis Danija užima 78 vietą pasaulyje. Didžiausias tiesioginių užsienio investicijų padidėjimas Danijoje buvo užfiksuotas 2011 metais, tačiau 2013 metais užfiksuotas didžiausias jų sumažėjimas. Reikia pažymėti, kad tiesioginių užsienio investicijų „mažėjimo tempai nuo 2015 metų pastebimi tiek Danijoje, tiek ir Švedijoje bei Norvegijoje. Taigi ./,paskutiniu metu analizuojamose šalyse pastebimas tiesioginių užsienio investicijų mažėjimas. Galima padaryti prielaidą, kad toks mažėjimas yra sąlygotas tuo, kad analizuojamos šalys pradėjo didelį investicinį aktyvumą užsienio rinkose.

Apibendrinant galima teigti, kad visų analizuojamų šalių ekonomikos nuo 2010 metų sėkmingai vystosi. Tačiau tas vystymasis yra sąlygotas kiekvienai šaliai būdingų ypatumų. Norvegijoje mažėja bendro vidaus produkto apimtys, nes šalis priklauso nuo pasaulinių naftos kainų, kurios ilgą laiką buvo žemos. Danijoje labai žema infliacija, kuri praktiškai neskatina vartojimo. Lietuvoje labai sparčiai didėja vidutinis darbo užmokestis. Tuo tarpu Švedijoje lėčiau augantis eksportas, bei didesnis nedarbo lygis verčia vyriausybę imtis eksporto skatinimo planų, bei didinti užimtumą.

4.3. Lietuvos ir Skandinavijos šalių eksporto poveikio ekonomikai vertinimas

Vertinant eksporto poveikį Lietuvos ir Skandinavijos šalių makroekonominiams rodikliams yra tikslinga atlikti koreliacinę regresinę analizę. Atliekant analizes buvo pasirinkti veiksniai darantys įtaką šalių eksportui, kurie darbe pavadinti kintamaisiais X1 – BVP, X2 – infliacija, X3 – nedarbo lygis, X4 – darbo užmokestis ir X5 – TUI. Prieš pradėdant atlikti analizę, reikia įvertinti ar imties dydžiai pasiskirstę pagal normalųjį dėsnį. Tam įvertinti naudojamas Jarque-Bera (JB) kriterijus.

4 lentelė. Lietuvos makroekonominių rodiklių normalumo tikrinimas

Kriterijai	Eksportas	BVP	Infliacija	Nedarbo lygis	Darbo užmokestis	TUI
Jarque-Bera	1.148346	0.681167	2.468952	0.420382	1.612731	0.932214
Tikimybė	0.563171	0.711355	0.290987	0.810429	0.446478	0.627440

Visų pirma, buvo patikrinta ar kintamieji tenkina normalinio skirsnio prielaidą (žr. 4 lentelė). Nustatyta JB kriterijų reikšmė 0.563171 yra didesnė už 0,05 reikšmę, todėl galima teigti, kad duomenys tenkina normalinio skirsnio prielaidą. Taip pat tikslinga patikrinti ar analizuojami duomenys neturi išskirčių. Tam pasirinkta stačiakampė diagrama, kuri parodė, kad visos reikšmės yra pasiskirsčiusios netoli nuo kintamojo vidurio, tuo tarpu X2, t.y. infliacija ir X4, t.y. darbo užmokestis turi sąlyginę išskirtį, kadangi infliacijos ir darbo užmokesčio reikšmė nuo kintamojo vidurkio yra nutolusi per du standartinius nuokrypius. Išsiaiškinta, kad infliacija padidėjo finansinės krizės laikotarpiu, tuo tarpu darbo užmokesčio nuokrypį sąlygojo sparčiai padidintas minimalus darbo užmokestis, bei darbuotojams palanki darbo rinkos padėtis. (Lietuvos ekonominė apžvalga, 2017) Toliau buvo nustatytas ryšys tarp kintamųjų pasitelkiant t (Studento) kriterijų ir tikimybių reikšmėmis.

5 lentelė. Koreliacijos tarp Lietuvos makroekonominių rodiklių vertinimas

BVP	Infliacija	Nedarbo lygis	DU	TUI
0.858723	-0.581156	0.080222	0.641392	0.879412

Apskaičiavus 5 lentelėje nurodytas reikšmes, galima daryti išvadą, kad (Y) eksportas daugiausia koreliuoja su (X1) BVP ir (X5) tiesioginėmis užsienio investicijomis. Todėl tikėtina, kad didėjant BVP, bei tiesioginėms užsienio investicijoms, didės ir eksportas. Užsienio ekonomistų Domar'o ir Harrod'o teigimu pastoviai augančios investicijos, ekonomikai užtikrina ilgalaikę pusiausvyrą tarp visuminės paklausos ir pasiūlos. (Taylor, 2012) Tuo tarpu tarp (Y) eksporto ir (X2) infliacijos matomas vidutinis neigiamas koreliacijos ryšys. Didėjant infliacijai, mažėja eksportas, o nedarbo lygio kitimas yra visiškai nereikšmingas eksporto srautams.

6 lentelė. Švedijos makroekonominių rodiklių normalumo tikrinimas

Kriterijai	Eksportas	BVP	Infliacija	Nedarbo lygis	Darbo užmokestis	TUI
Jarque-Bera	3.052482	0.735570	1.031285	1.005086	0.479653	0.233167
Tikimybė	0.217351	0.692266	0.597117	0.604990	0.786765	0.889956

Iš 6 lentelės matoma, kad Švedijos analizuojami dydžiai pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį, kadangi visi kintamieji yra didesni už 0,05 lygmenį, todėl galima teigti, kad kintamųjų reikšmės atitinka normalųjį skirstinį ir tikslinga atlikti tolesnę analizę. Duomenų išskirtim nustatyti buvo naudojama stačiakampė diagrama, kurios pagalba išsiaiškino, kad Švedijoje eksportas turi išskirtį, kuri yra 2009 metais. Šią išskirtį įtakojo kriziniu ir po kriziniu laikotarpiu smarkiai sumažęs ekonomikos augimas ES šalyse, bei valiutų kursų svyravimas.

7 lentelė. Koreliacijos tarp Švedijos makroekonominių rodiklių vertinimas

BVP	Infliacija	Nedarbo lygis	DU	TUI
0.523036	0.062141	-0.435353	0.222862	-0.043355

Žvelgiant į 7 lentelę matome, kad tarp eksporto ir X1 (BVP) yra vidutinė teigiama tiesinė koreliacija. Tuo tarpu tarp eksporto ir X3 (nedarbo lygio) egzistuoja silpna neigiama tiesinė koreliacija. Kriziniu laikotarpiu smarkiai sumažėjęs eksportas labiausiai įtakojo šalies BVP augimą, tačiau yra stebima tendencija, kad pastaraisiais metais Švedijos BVP sąlygojo ne eksportas, o vidaus vartojimas. Taip pat daugiau augantis importas nei eksportas daro neigiamą įtaką BVP. Kas ir paaiškina nedidelį kolinerumą tarp šių rodiklių (Švedijos vyriausybės pranešimas, 2015). Kitų kintamųjų koeficientai yra labai maži ir galima daryti išvadą, kad tarp eksporto ir infliacijos, DU ir TUI ryšio nagrinėjamu laikotarpiu nėra.

8 lentelė. Danijos makroekonominių rodiklių normalumo tikrinimas

Kriterijai	Eksportas	BVP	Infliacija	Nedarbo lygis	Darbo užmokestis	TUI
Jarque-Bera	1.262394	0.645500	0.772300	1.522557	0.823886	1.457516
Tikimybė	0.531955	0.724155	0.679669	0.467069	0.662362	0.482508

Norint gauti patikimą regresijos modelį yra tikslinga atlikti kintamųjų analizę pasitelkiant JB kriterijų. Sudarius 8 lentelę, aiškiai matoma, kad tikimybė viršija $\alpha = 0,05$, todėl galima teigti, kad visi kintamieji pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį ir yra galima tolesnė analizė. Nagrinėjamų kintamųjų stačiakampės diagramos pateiktos priede. Iš jų matyti, kad Y3, t.y. nedarbo lygis yra nutolęs per du standartinius

nuokrypius. Išskirtis užfiksuota 2008 metais. Danijoje nedarbo lygis pradėjęs didėti kriziniu laikotarpiu sumažėjo tik nuo 2014 metų. Tokį ilgą laiko tarpą lėmė tai, kad krizė labai smarkiai palietė Danijos ekonomiką, labai smarkiai padidėjo nedarbas, ypač jaunimo ir imigrantų tarpe. Dėl šios priežasties, po 2009 metų Danijoje dar ilgą laiką laikėsi aukštas nedarbo lygis, kuris pradėjo mažėti tik 2014 metais, kad Danijos ekonomika pradėjo smarkiai augti.

9 lentelė. Koreliacijos tarp Danijos makroekonominių rodiklių vertinimas

BVP	Infliacija	Nedarbo lygis	DU	TUI
0.881189	-0.324467	0.177163	0.723530	-0.637337

Žvelgiant į 9 lentelę matome, kad stipri teigiama tiesinė koreliacija yra tarp eksporto, BVP (Y1) ir DU (X4). Travkina (2015) teigimu eksportas ir darbo našumas turi tiesioginį poveikį. Tai reiškia kad darbo užmokestis skatina eksportą ir atvirkščiai. Neigiama koreliacija pastebima tarp eksporto ir tiesioginių užsienio investicijų (X5), kadangi koreliacijos koeficientas yra -0.637. Tuo tarpu tarp eksporto ir infliacijos (X2) ir nedarbo lygio (X3) egzistuoja labai silpna koreliacija ir galima daryti išvadą, kad tai yra statistiškai nereikšminga.

10 lentelė. Norvegijos makroekonominių rodiklių normalumo tikrinimas

Kriterijai	Eksportas	BVP	Infliacija	Nedarbo lygis	Darbo užmokestis	TUI
Jarque-Bera	0.588131	0.530873	0.241803	0.792884	0.823886	0.544797
Tikimybė	0.745228	0.766871	0.886121	0.782829	0.672709	0.761551

Analizuojant 10 lentelėje pateiktų duomenų normalumą, galima teigti, kad visi kintamieji pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį, nes pagal JB kriterijų tikimybės yra didesnės už pasirinktą reikšmingumo lygį 0,05. Todėl galima tolesnė analizė. Pasitelkus stačiakampę diagramą nustatyta, kad visos reikšmės yra pasiskirsčiusios netoli ašies vidurio, tačiau X2 t.y. infliacija yra nutolusi per du standartinius nuokrypius. Infliacijos didėjimą sąlygojo kronos nestabilumas, kritusi naftos kaina, ko pasekoje sumažėjo investicijos į naftos produktus.

11 lentelė. Koreliacijos tarp Norvegijos makroekonominių rodiklių vertinimas

BVP	Infliacija	Nedarbo lygis	DU	TUI
0.720784	-0.464075	-0.359687	0.074199	0.424917

Kaip matome iš 11 lentelės, tarp eksporto ir BVP (Y1) yra stipri teigiama tiesinė koreliacija. Todėl galima daryti prielaidą, kad didėjant eksportui didėja ir šalies BVP. Kadangi Norvegijos didžiąją eksporto dalį sudaro nafta ir jos produktai, dideli eksporto srautai teigiamai veikia visą šalies BVP. Tuo tarpu tarp

eksporto ir infliacijos (Y2) egzistuoja vidutinė neigiama tiesinė koreliacija, kadangi koreliacijos koeficientas yra -0.464. Analizuojant nedarbo lygi (Y3), pastebėta, kad tarp eksporto ir nedarbo lygio egzistuoja silpna neigiama tiesinė koreliacija, kas reiškia, kad didėjant nedarbui mažės eksportas.

Taigi išanalizavus makroekonominčius rodiklius ir atlikus koreliacinę analizę galima daryti išvadą, kad visų šalių visi analizuojami dydžiai pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį, kadangi visi kintamieji yra didesni už 0,05 lygmenį. Toliau buvo nustatytos išskirtys, pasitelkiant stačiakampę diagramą. Paaaiškėjo kad Lietuvoje ir Norvegijoje infliacijos kintamasis buvo nutolęs per du standartinius nuokrypius. Eviews programos pagalba išsiaiškinta, kad nuokrypį sąlygojo 2008 metais vykusios finansinės krizės. Tuo tarpu Danijoje nedarbo lygio išskirtį lėmė taip pat finansinė krizė, tačiau nors ir šalis turi problemų su kvalifikuotų darbuotojų trūkumu, tačiau tarp lyginamųjų šalių Danija išlieka kaip mažiausiai bedarbių turinti šalis. Išanalizavus šalių kintamųjų kolinearumą su eksportu, pastebėta, kad tarp visų šalių eksporto ir BVP yra stipri teigiama tiesinė koreliacija. Todėl galima teigti, kad eksportas tiesiogiai veikia tų šalių ekonomiką. Taip pat Lietuvos eksportas stipriai koreliuoja su TUI, o Danijos su DU. Galima teigti, kad sėkmingas eksportas pritraukia į šalis naujas investicijas, taip pat skatina darbo užmokesčio didėjimą. Toliau bus sudaromas porinės tiesinės regresijos modelis, kurio dėka galėsime prognozuoti eksporto įtaką šalių makroekonominčiams rodikliams. Visų pirmą reikia patikrinti sudaryto modelio reikšmingumą.

12 lentelė. Lietuvos eksporto ir TUI tiesinės regresijos modelio įvertinimas

TUI=C(1)+C(2)*EKSPORTAS	Koeficientas	Tikimybė
JB kriterijus	0.566094	0.753484
R^2	0.773366	
Breušo – Pagano testas	0.014025	0.69057
Durbino Watsono statistika		1.363119

Iš 12 lentelės matome, kad kintamieji tenkina normalinį skirstinį, kadangi JB kriterijaus kritinė reikšmė (5,99) yra didesnė už 0,5660 ir tikimybės reikšmė 0,7534 reikšmė yra didesnė už 0,05. Įvertinus modelio reikšmingumą ir nustatčius, kad modelis tinkamas, sudaroma regresinė lygtis.

$$TUI = 5.38019014645 + 0.314556294088 * \text{eksportas}$$

Iš sudarytos lygties matome, kad didėjant eksportui, taip pat didės ir TUI, kadangi parametras 0,3145 yra teigiamas. Naudojant elastingumo koeficientą išsiaiškinta, kad eksportui padidėjus 1 proc. TUI padidės 0,19 proc. Pasirinkto modelio tikslumą rodo determinacijos koeficientas, kuris šiuo atveju yra 0,0773 tai reiškia 77 % TUI daromos įtakos eksportui. Kadangi koeficientas yra pakankamai aukštas, todėl galima teigti, kad regresijos modelis pasirinktas teisingai. Pritaikę Breušo – Pagano testą, modelio paklaidoms įvertinti, įsitikinome, kad galioja homoskedastiškumo prielaida, kadangi tikimybė 0,6905 yra didesnė už

0,05. Remiantis Durbino Watsono statistika, galima teigti kad autokoreliacija egzistuoja, todėl galima didesnė modelio paklaida.

13 lentelė. Švedijos eksporto ir BVP tiesinės regresijos modelio įvertinimas

BVP=C(1)+C(2)*EKSPORTAS	Koeficientas	Tikimybė
JB kriterijus	1.153606	0.561691
R^2	0.289784	
Breušo – Pagano testas	0.349072	0.5546
Durbino Watsono statistika		0.629633

Iš 13 lentelės matome, kad JB kritinė reikšmė yra didesnė už 1,153, o tikimybė 0,561 viršija $\alpha = 0,05$. Todėl galima teigti, kad visi tiriami duomenys yra pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį. Toliau sudaroma regresinė lygtis.

$$BVP=39.8674055787+3.74726831586*eksportas$$

Iš lygties matome, kad padidėjus eksportui, BVP taip pat didėja. Elastingumo koeficientas parodė, kad eksportui padidėjus 1 proc. Švedijos šalies BVP padidės 15,6 proc. Švedijos determinacijos koeficientas $R^2=0.289$, kas reiškia tik 28 proc. eksporto įtakos Švedijos BVP. Likę 72 proc. yra kiti veiksniai įtakoiantys BVP. Iš lentelės matome, kad modelis yra homoskedastiškas, kadangi tikimybė 0.554 yra didesnė už teorinę 0,05 reikšmę. Kaip ir Lietuvos modelyje, taip ir Švedijos galioja autokoreliacija, dėl šios priežasties galima didesnė paklaida.

14 lentelė. Danijos eksporto ir BVP tiesinės regresijos modelio įvertinimas

BVP=C(1)+C(2)*EKSPORTAS	Koeficientas	Tikimybė
JB kriterijus	0.923633	0.630138
R^2	0.776494	
Breušo – Pagano testas	0.046406	0.8294
Durbino Watsono statistika		1.034547

Analizuojant Danijos BVP priklausomybę nuo eksporto, 14 lentelėje matome, kad JB kritinė reikšmė yra didesnė už 0,923 ir tikimybės reikšmė 0,630 didesnė už 0,05, galima išvada, kad duomenys tenkina normalinį skirstinį. Toliau sudaroma lygtis.

$$BVP=74.0967930466+2.23506899215*eksportas$$

Iš lygties matome, kad padidėjus eksportui, didėja ir Danijos BVP. Elastingumo koeficientas parodė, kad eksportui padidėjus 1 proc. šalies BVP padidės 1,099 proc.

Kaip ir Lietuvos atveju taip ir Danijos determinacijos koeficientas atitinka 77% ir tai rodo auštą BVP reikšmingumą nuo eksporto. Pritaikę Breušo – Pagano testą galime teigti, kad homoskedastiškumas yra, kadangi 0,829 yra daugiau už 0,05. Taip pat modelyje egzistuoja ir autokoreliacija, todėl galima daryti prielaidą, kad bus didesnė paklaida.

15 lentelė. Norvegijos eksporto ir BVP tiesinės regresijos modelio įvertinimas

BVP=C(1)+C(2)*EKSPORTAS	Koeficientas	Tikimybė
JB kriterijus	0.002622	0.998690
R^2	0.519530	
Breušo – Pagano testas	0.178613	0.6726
Durbino Vatsono statistika		1.277667

Pasirinktas Norvegijos modelis taip pat tenkina normalinį skirsnį, kadangi JB kritinė reikšmė yra $5,99 > 0,002622$ ir tikimybės reikšmė $0,9986 > 0,05$. (žr. 15 lentelę). Toliau sudaroma regresinė lygtis.

$$BVP = 82.6943284928 + 2.43917391495 * \text{eksportas}$$

Iš sudarytos lygties matome, kad didėjant eksportui, BVP padidėja taip pat. Naudojant lankstumo koeficientą, išsiaiškinta, kad eksportui padidėjus 1 proc. šalies BVP padidės 0,68 proc. Tuo tarpu determinacijos koeficientas yra 0,519, kas reiškia kad 51 proc. eksportas veikia BVP ir likę 49 proc. yra veikiami kitų veiksnių. Pritaikę Breušo – Pagano testą galime teigti, kad homoskedastiškumas yra, kadangi tikimybė 0,6726 didesnė už 0,05. Pasitelkus Durbino Vatsono statistika, buvo nustatyta autokoreliacija, kas reiškia didesnę paklaidą.

Atlikta Lietuvos ir Skandinavijos šalių ekonominių rodiklių prognozė parodė, kad modelyje yra paklaida, dėl kurios galimi netikslumai, taip pat Švedijos determinacijos koeficientas yra žemas, kas reiškia, kad prognozė bus nelabai tiksli. Tačiau elastingumo koeficientas parodė, kad didėjant eksportui, didės ir visų šalių ekonominiai rodikliai

IŠVADOS

Atlikus mokslinėje literatūroje vyraujančių tyrimų rezultatų atskirose pasaulio šalyse analizę, nustatyta, kad tarp šalies eksporto ir jos ekonominio augimo yra ryšys. Tačiau pagrindinis šių tyrimų trūkumas buvo tai, kad jie buvo atliekami vienos šalies kontekste, nelyginant jos ekonomikos augimo veiksnių su kitų šalių analogiškais veiksniais, o taip pat ir tai, kad augimo rodikliu tokiuose tyrimuose buvo bendrojo vidaus produkto apimtys. Todėl atliekant eksporto ir ekonominio augimo tyrimus, tikslinga analizuoti tokį ryšį keliose šalyse, o kaip ekonominio augimo rodiklius, naudoti tokius makroekonominis rodiklius, kaip bendrojo vidaus produkto ir tiesioginių užsienio investicijų apimtis, nedarbo ir infliacijos lygius.

Mokslinės literatūros analizė parodė, kad dauguma autorių eksportą apibūdina tuo pačiu terminu, t.y. prekių ir paslaugų realizavimas užsienio rinkose. Eksportas laikomas pagrindiniu rodikliu, kuris kuria ir skatina visos šalies klestėjimą. Eksporto būtinumą apsprendžia keturios pagrindinės priežastys, tokios kaip šalies absoliutus pranašumas tam tikroje prekių ir paslaugų sferoje, užsienio prekių paklausa, konkurencijos didinimas, importas. Mokslinėje literatūroje nurodomi du eksporto vykdymo metodai – tiesioginis ir netiesioginis. Abu metodai turi tiek pliusų tiek minusų. Dažniausiai tiesioginio eksporto privalumai yra tokie, kad galima labiau kontroliuoti visus eksporto procesus, gaunamas didesnis pelnas ir taip pat galimi artimesni ryšiai su importuotojais. Tuo tarpu netiesioginio eksporto privalumai pasireiškia tuo, kad nereikia eikvoti laiko ieškant ryšių su užsienio partneriais, nevyksta rinkų tyrimas. Eksportuojanti šalis nėra priklausoma nuo prekybos tarpininkių, tai yra bet kada gali nutraukti sutartį jei patyrė nesėkmę. Eksportas yra ilgas procesas, kuris reikalauja didelio pasiruošimo. Todėl svarbu pasirinkti tinkamus metodus, kad būtų kuo efektyviau įgyvendinti visi eksporto būdai. Literatūroje vyrauja aiški nuomonė apie eksporto teigiamą poveikį šalies ekonomikai: eksportas skatina ekonomikos augimą, didina šalies BVP, to pasėkoje mažinamas šalies nedarbo lygis. Eksporto naudą patiria ne tik šalis, bet ir įmonė. Eksportas teigiamai veikia įmonių produktyvumą, taip pat skatina konkurenciją ir greitesnį tobulėjimą. Dabartinėmis sąlygomis valstybė negali pasiekti vidinės ekonomikos pusiausvyros, nenaudodama užsienio prekybos reguliavimo ekonominių priemonių. Eksporto reguliavimas vykdomas įvairiomis formomis (tarifiniai ir netarifiniai ribojimai). Labiausiai yra paplitusi prekybos politinė priemonė yra muitai. Šia priemone siekiama kontroliuoti eksportą bei importą, taip pat apsaugoti rinką nuo užsienio šalių gamintojų konkurencijos. Kad efektyviai panaudoti prekybos politikos priemonės, šaliai reikia nuspręsti kuri politikos forma laisvoji prekyba ar protekcionizmas yra naudingesnis valstybei. Eksporto didinimas turi didelę reikšmę šalies ūkio augimui, todėl daugelis šalių savo strategijose prioritetu įvardija eksporto skatinimą ir plėtrą. Dauguma šalių eksporto skatinimas vyksta nuo finansinės paramos iki pagalbos reklamos srityje bei rinkodaros. Einant į naujas rinkas reikalingas nuoseklus tų rinkų ištyrimas. Reikia atsižvelgti į ekonominę, politinę, teisinę ir kultūrinę tos šalies aplinką. Svarbus

faktorių siekiant eksporto sėkmės yra eksportui įtaką darančios ekonominės politikos veiksnių identifikavimas ir teisingos skatinimo priemonės pasirinkimas.

Siekiant įvertinti eksporto daromą įtaką Lietuvos ir Skandinavijos šalių ekonomikai, buvo atlikta eksporto ir makroekonominių rodiklių statistinė analizė. Sekančiame žingsnyje buvo atlikta koreliacinė analizė, kurios metu buvo nustatyta labiausiai su eksportu koreliuojantis makroekonominis rodiklis. Vėliau buvo atlikta regresinė analizė, kurios metu buvo nustatytas pasirinkto modelio tinkamumas, bei atliktas 2017 m. prognozavimas.

Išanalizavus Lietuvos ir Skandinavijos šalių eksporto apimtis buvo nustatyta, kad 2015-2016 metais eksporto apimtys nežymiai sumažėjo dėl pasaulinės ekonomikos augimo sulėtėjimo. Vidutiniškai eksporto apimtys analizuojamose šalyse per 2016 metus sumažėjo 1,2 proc. Tyrimai parodė, kad skirtingos šalys eksportuoja skirtingus produktus, o didžiausias apimtis sudaro dominuojančių pramonės šakų produktai. Taip Lietuvos eksporte dominuoja naftos perdirbimo ir chemijos pramonės šakų produktai, Švedijoje – mediena, o Norvegijoje – energijos šaltiniai. Analizuojant eksporto partnerius, nustatyta, kad pagrindiniai analizuojamų šalių eksporto partneriai yra išsivysčiusios Europos Sąjungos šalys ir arčiausiai geografiškai esančios šalys. Nors Norvegija ir nėra Europos Sąjungos šalis-narė, pagrindiniai jos eksporto partneriai yra būtent Europos Sąjungos šalys. Visose šalyse nuo 2010 metų ekonomika auga. Tačiau šis vystymasis skirtingose šalyse priklauso nuo skirtingų veiksnių. Norvegijoje mažėja bendro vidaus produkto apimtys, nes šalis yra priklausoma nuo pasaulinių naftos kainų, kurios ilgą laiką buvo žemos. Danijoje labai žema infliacija, kuri praktiškai neskatina vartojimo. Lietuvoje labai sparčiai didėja vidutinis darbo užmokestis. Tuo tarpu Švedijoje padidėjęs nedarbo lygis, tai paaiškina padidėjęs emigrantų skaičius. Atlikta koreliacinė regresinė analizė parodė, kad tiriamų šalių duomenys yra pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį. Tarp eksporto ir visų šalių BVP yra stipri teigiama tiesinė koreliacija. Taip pat Lietuvos eksportas stipriai koreliuoja su TUI, o Danijos su DU. Todėl galima teigti, kad eksportas tiesiogiai veikia tų šalių ekonomiką. Sėkmingas eksportas pritraukia į šalis naujas investicijas, taip pat skatina darbo užmokesčio didėjimą. Atlikus regresinę analizę buvo nustatyta, kad didėjant eksportui, atitinkamai didės ir analizuojamų šalių ekonominiai rodikliai.

Eksporto poveikio Lietuvos ir Skandinavijos šalių ekonomikai analizė parodė, kad kiekvienos šalies ekonominiai rodikliai turi savitą ryšį su eksportu. Tačiau išsiaiškinta, kad bet koku atveju eksportas veikia kiekvienos šalies ekonomikos augimą. Kadangi buvo nustatyta, kad tarp eksporto bei BVP ir TUI yra stipriausias koreliacinis ryšys, bei didėjant eksportui atitinkamai didėja ir šie rodikliai, todėl šalims ir toliau tikslinga vykdyti eksporto apimčių ir rinkų plėtrą.

LITERATŪRA

- Ateities Visuomenės Institutas. (2013). *Galimybių studija, skirta Skandinavijos šalių eksporto rinkoms tirti*. Vilnius: Ateities Visuomenės Institutas. [žiūrėta 2017-11-20]. Prieiga per internetą: http://www.lispa.net/userfiles/files/galimybiu_studija_skandinavijos_eksporto_rinkos.pdf
- Athukorala, P. (2009). The Rise of China and East Asian Export Performance: Is the Crowding-Out Fear Warranted?. *The World Economy*, 32(2), 234-266.
- Azam, M. (2011). Exports and economic growth in Pakistan: An empirical analysis. *Journal of Managerial Science*, 5(2), 62-71.
- Bakari, S. (2017). The Long Run and Short Run Impacts of Exports on Economic Growth: Evidence from Gabon. *Economic Research Guardian*, 7(1), 40-53.[žiūrėta:2017-10-7]. Prieiga per internetą: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/82812/1/MPRA_paper_82812.pdf
- Balabonienė I., Bliedienė R., Stundžienė . (2013). *Ekonometrija. Praktinis regresijos ir laiko eilučių modelių taikymas*. Kaunas: Technologija.
- Belloc M., Di Maio M. (2011). *Survey of the Literature on Successful Strategies and Practices for Export Promotion by Developing Countries*. International Growth Centre 12-16, [žiūrėta 2017-11-07]. Prieiga per internetą: <https://www.theigc.org/wp-content/uploads/2011/06/Belloc-Di-Maio-2011-Working-Paper.pdf>
- Bernatonytė D. (2011). *Tarptautinė prekyba*. Kaunas: Technologija;
- Branch A. (2006). *Export Practice and Management*. London: Thomson Learning
- Burinskienė A. (2010). *Elektroninės komercijos technologijų taikymas plėtojant tarptautinę prekybą: daktaro disertacija*. Vilniaus Gedimino technikos universitetas. Vilnius: Technika.[žiūrėta:2017-11-28]. Prieiga per internetą: <https://vb.vgtu.lt/object/elaba:2028732/2028732.pdf>
- Cohn, T. (2016). *Global Political Economy: Theory and Practice*. London: Routledge
- Cooke, S., Watson, P. (2011). A comparison of regional export enhancement and import substitution economic development strategies. *Journal of Regional Analysis & Policy*, 41(1), 1.[žiūrėta:2017-10-14]. Prieiga per internetą: <https://ageconsearch.umn.edu/bitstream/132457/2/11-1-1.pdf>
- Dado J., Wiktor W., Zbikowska A. (2015). Foreign markets entry motives and strategies of Polish exporters. *Marketing and trade* 2, XVIII, [žiūrėta:2017-11-28]. Prieiga per internetą: http://www.ekonomie-management.cz/download/1433862256_aa3a/10_FOREIGN+MARKETS+ENTRY+MOTIVES+AND+STRATEGIES.pdf
- Danijos statistikos departamentas. Statistiniai duomenys. [žiūrėta 2017-10-19]. Prieiga per internetą: <http://www.dst.dk/da/>

Danilevičienės I., Lukšytės V. (2017). Tiesioginių užsienio investicijų įtakos šalies ekonomikos konkurencingumui vertinimas. *Mokslas – Lietuvos ateitis/Science – Future of Lithuania*, 9(2): 183–196 (žiūrėta 2017-10-28) Prieiga per internetą: <http://www.mla.vgtu.lt/index.php/mla/article/viewFile/1017/pdf>

DanskeBank. (2017). Nordic Outlook Economic and financial trends. Copenhagen: Danske Bank. [žiūrėta 2017-11-27]. Prieiga per internetą: [http://danske-research.danskebank.com/abo/NordicOutlook280317/\\$file/NordicOutlook_280317.pdf](http://danske-research.danskebank.com/abo/NordicOutlook280317/$file/NordicOutlook_280317.pdf)

Dudzevičiūtė G. (2015). *Ekonomikos plėtros pagrindai*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos Karo akademija. [žiūrėta:2017-11-15]. Prieiga per internetą: file:///C:/Users/Kompiuteris/Downloads/knyga%20ekonomikos%20pletros%20pagrindai_internetui.pdf

European statistics. Statistiniai duomenys. [žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/main/home>

Europos Komisija. (2016). *Komisijos deleguotasis reglamentas (2016 m. gegužės 18 d, ES 2016/1237)* [žiūrėta:2017-11-14]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R1237&from=LT>

Fard, M., Cheong, K., Yap, S. (2017). Reopening the debate on globalisation and economic growth through technology transfer. *Malaysian Journal of Economic Studies*, 51(2), 231-247. [žiūrėta:2017-11-13]. Prieiga per internetą: <https://mjes.um.edu.my/index.php/MJES/article/view/2829/1004>

Ginevičius R., Rakauskienė O.G., Patalavičius R., Tvaronavičienė M., Kalašinskaitė K., Lisauskaitė V. (2005). *Eksporto ir investicijų plėtra Lietuvoje*. Vilnius:Technika;

Giovannucci D. (2000). National Trade Promotion Organizations: their role and functions. *A Guide to Developing Agricultural Markets and Agro-enterprises* [žiūrėta 2017-11-20]. Prieiga per internetą: <http://documents.worldbank.org/curated/en/658381468137984834/pdf/402650Trade1Pr1Giovannucci01PUBLIC1.pdf>

Goh, S., Sam, C., McNown, R. (2017). Re-examining Foreign Direct Investment, Exports, and Economic Growth in Asian Economies Using a Bootstrap ARDL Test for Cointegration. *Journal of Asian Economics*, 51(2), 12-22

Government Offices of Sweden (2015). *Sweden's Export Strategy*. [žiūrėta 2017-11-27]. Prieiga per internetą: <http://www.government.se/4aad93/contentassets/0effc2f3c24a4c58b7e2399ffe1eeeb2/swedens-export-strategy.pdf>

Government Offices of Sweden. (2015). “Worrying that Swedish exports are losing market shares”. [žiūrėta 2017-11-22]. Prieiga per internetą: <http://www.government.se/opinion/pieces/2015/02/worrying-that-swedish-exports-are-losing-market-shares/>

Grebliauskas A., Stonys M. (2012). Lietuvos pramonės konkurencingumo vertinimas. *Taikomoji ekonomika*, 6/2 51-55, [žiūrėta 2017-10-10]. Prieiga per internetą:

https://eltalpykla.vdu.lt/bitstream/handle/1/1221/ISSN1822-7996_2012_T_6_N_2.PG_49_72.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Grižas A.R. (2003). *Tarptautiniai ekonominiai santykiai*. Vilnius;

Gronskas, V. (2010). *Ekonominės minties istorijos fragmentai*. Vilnius: Vilniaus universitetas.

Gurėjavas Stanislovas. (2004). *Lietuvos ekonomikos augimas ir makroekonominis stabilumas*. Šiaulių universitetas. [žiūrėta 2017-11-04]. Prieiga per internetą:

<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2004~1367184732292/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

Hye, Q., Boubaker, H. (2011). Exports, imports and economic growth: an empirical analysis of Tunisia. *IUP Journal of Monetary Economics*, 9(1), 6-12.

Yannopoulos P.(2010) Factors Motivating Exports: The Canadian Evidence. *The Journal of International Management Studies*, Volume 5, Number 88 2, [žiūrėta 2017-11-10]. Prieiga per internetą:

<http://www.jimsjournal.org/11%20Peter%20Yannopoulos.pdf>

Jakutis A., Petraškevičius V., Stepanovas A., Šečkutė L., Zaicev S. (2005). *Ekonomikos teorija*. Vilnius: Eugrimas;

Jatuliavičienė G., Kučinskienė M., Garuckas R. (2007). *Lietuvos užsienio prekybos pokyčiai integruotoje Europos sąjungos rinkoje*. *Ekonomika* ISSN 1392–1258 [žiūrėta 2017-11-01].

Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2007~1367178428556/DS.002.0.01.ARTIC>

<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367178469176/DS.002.0.01.ARTIC>

Jundzilaitė V., Vijeikis J. (2011). Lietuvos užsienio prekybos tyrimas taikant apribojimų teoriją. *Tiltai* 4, 95-96 [žiūrėta 2017-10-02]. Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367178469176/DS.002.0.01.ARTIC>

<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367178469176/DS.002.0.01.ARTIC>

Katsikeas S. (2017). Internationalization and export promotion programs: perspectives and challenges. Leeds University Business School University of Leeds.[žiūrėta:2017-11-04]. Prieiga per internetą: http://www.unavarra.es/digitalAssets/231/231149_1Internationalization-and-Export-Promotion-Programs---Katsikeas.pdf

Kónya, L. (2004). Export-led growth, growth-driven export, both or none? Granger causality analysis on oecd countries. *Applied Econometrics and International Development*, 4(1), 73-94

Lietuvos bankas (2017). *Sparčiai augęs prekių eksportas sumažino einamosios sąskaitos deficitą*.

Statistikos pranešimas. [žiūrėta 2017-10-20]. Prieiga per internetą:

<https://www.lb.lt/lt/naujienos/sparciai-auges-prekiu-eksportas-sumazino-einamosios-saskaitos-deficita>

Lietuvos bankas. (2017). *Lietuvos ekonomikos apžvalga*. Statistikos pranešimas. [žiūrėta 2017-09-30]. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/leidiniai/lietuvos-ekonomikos-apzvalga-2016-m-gruodis>

Lietuvos muitinė. *Užsienio prekybos tarifinis reguliavimas*. [žiūrėta 2017-10-29]. Prieiga per internetą: <http://www.cust.lt/web/guest/verslui/tarifinisreguliavimas/tarifineskvotos>

Lietuvos statistikos departamentas. Statistiniai duomenys. [žiūrėta 2017-10-19]. Prieiga per internetą: <https://www.stat.gov.lt/>

Lorde, T. (2011). Export-led growth: A case study of Mexico. *International Journal of Business, Humanities and Technology*, 1(1), 33-44.

Mankiw, G. *Principles of Economics*. (2014). Cincinnati: South-Western College Pub;

Medema, S., Samuels, W. (2013). *The History of Economic Thought: A Reader*. London: Routledge

Miankhel, A., Thangavelu, S., Kalirajan, K. (2009). Foreign Direct Investment, Exports, and Economic Growth in South Asia and Selected Emerging Countries. *Eurasian Journal of Business and Economics*, 5(10), 91-98.

Mishra, P. (2011). The dynamics of relationship between exports and economic growth in India. *International Journal of Economic Sciences and Applied Research*, 4(2), 53-70

Miškinis A. (2008). *Tarptautinė prekybos politika*. Vilniaus universiteto leidykla;

Montvilaitė K., Ruplienė D. (2011). Globalizacijos poveikis ekonominio augimo tempams konvergavimo aspektu. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 3 (23) 80-88, [žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: http://su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/ekonomika/2011_3_23/montvilaite_rupliene.pdf

Norvegijos statistikos departamentas. Statistiniai duomenys. [žiūrėta 2017-10-20]. Prieiga per internetą: <https://www.ssb.no/en/>

Organisation for Economic Co-operation and Development. [žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <https://data.oecd.org/>

Ozturk, I., Acaravci, A. (2010). Testing the export-led growth hypothesis: empirical evidence from Turkey. *The Journal of Developing Areas*, 44(1), 245-254.

Ozughalu, U. C. (2009). Exports and economic growth in Nigeria: An empirical analysis. *Nigerian Journal of Economic and Social Studies*, 50(2), 201-233.

Pridotkienė J. (2012) Prekinio kreditavimo pokyčiai ES šalių tarptautinėje prekyboje. *Economics and management* 17(2) 555-558, [žiūrėta 2017-11-01]. Prieiga per internetą: <http://ecoman.ktu.lt/index.php/Ekv/article/view/2181/1691>

Rahmaddi, R., Ichihashi, M. (2011). Exports and economic growth in Indonesia: A causality approach based on multi-variate error correction model. *Journal of international development and cooperation*,

17(2), 53-73.[žiūrėta:2017-10-30]. Prieiga per internetą:
https://ir.lib.hiroshimau.ac.jp/files/public/3/31352/20141016181218405054/JIDC_17-2_53.pdf

Rakauskienė G., Tamošiūnienė R. (2013). Šalies konkurencingumą lemiantys veiksniai. *Veršlas: teorija ir praktika*, 14(3): 177–187, [žiūrėta:2017-11-20]. Prieiga per internetą:
file:///C:/Users/Kompiuteris/Downloads/BTP_article_14369.pdf

Rakauskienė O.G. (2006). *Valstybės ekonominė politika*. Vilnius;

Ribokas A., Vaitkevičius D. (2001). *Prekybos pokyčių, Lietuvai tapus ES nare, įtakos analizė ir įvertinimas*. Atviros Lietuvos fondas.[žiūrėta:2017-11-14]. Prieiga per internetą:
https://www.urm.lt/uploads/default/documents/uzienio_politika/ES/ES_tyrimai/45_%20Prekybos_rezimo_pokyciai_ataskaita.pdf

Rudzkis, R., Kvedaras, V. (2003). Lietuvos eksporto tendencijos ir ekonometriniai modeliai. *Pinigų studijos*, 3, 29-51.[žiūrėta:2017-10-20]. Prieiga per internetą:
http://elibrary.lt/resursai/DB/LB/LB_pinigu_studijos/Pinigu_studijos_2003_04_02.pdf

Seyoum B. (2009). *Export-Import Theory, Practices and Procedures*. Second edition.

Senda A., Skačauskienė I. (2014). Veiksnių turinčių įtakos nacionalinio biudžeto balansui, tyrimas. *Mokslas – Lietuvos ateitis/Science – Future of Lithuania* 6(1) 50-51, [žiūrėta 2017-10-09]. Prieiga per internetą: www.mla.vgtu.lt/index.php/mla/article/download/mla.2014.007/1101

Siddique, A., Selvanathan, E., Selvanathan, S. (2012). Remittances and economic growth: empirical evidence from Bangladesh, India and Sri Lanka. *Journal of development studies*, 48(8), 1045-1062.

Singh, T. (2010). *Does international trade cause economic growth? A survey*. *The World Economy*, 33(11), 1517-1564.[žiūrėta:2017-10-10]. Prieiga per internetą:
http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-9701.2010.01243.x/epdf?r3_referer=wol&tracking_action=preview_click&show_checkout=1&purchase_referrer=www.google.lt&purchase_site_license=LICENSE_DENIED_NO_CUSTOMER

Staskevičiūtė G., Tamošiūnienė R. (2010). Šalies konkurencingumas: sampratos raida laiko perspektyvoje. *Veršlas: Teorija ir praktika/ Business theory and practice* 11(2) [žiūrėta 2010—09-25]. Prieiga per internetą:

Statistics Norway.(2016). Gradual upswing expected in 2017. [žiūrėta 2017-11-21]. Prieiga per internetą: <https://www.ssb.no/en/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/gradual-upswing-expected-in-2017>

Stulgaitė L., Stasiulytė G. (2010). ES šalių einamosios sąskaitos deficito kitimas ir jo finansavimo galimybės. *Ekonomikos ir vadybos aktualijos*. [žiūrėta 2017-10-20]. Prieiga per internetą:
<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367173596543/DS.002.0.01.ARTIC>

Švedijos statistikos departamentas. Statistiniai duomenys. [žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <http://www.scb.se/en/>

Taylor, L. *Growth, cycles, asset prices and finance*. *Metroeconomica*, 2012, Vol. 63, Iss. 1, p. 40-63.

Travkina, I. (2015). *The Evaluation of Factors Having an Impact on the Lithuanian Export Competitiveness. Doctoral dissertation*. Vilnius: Technika. [žiūrėta:2017-11-04]. Prieiga per internetą: http://dspace.vgtu.lt/bitstream/1/1907/1/2333_Travkina_Disertacija.pdf

Tsen, W. (2010). Exports, domestic demand, and economic growth in China: Granger causality analysis. *Review of Development Economics*, 14(3), 1-34.[žiūrėta 2017-10-8] Prieiga per internetą: https://faculty.washington.edu/karyiu/confer/beijing06/papers/wong_ht.pdf

Tvaronavičienė, M., Tvaronavičius, V. (2006). Kai kurie Lietuvos ekonominio augimo aspektai. *Verslas: teorija ir praktika*, 7(4), 232-236.

Urbonas J.A. (2006). *Eksporto organizavimas ir planavimas*. Kaunas: Technologija;

Vaitkevičiūtė A. (2006). Nefiskalinių (netarifinių) eksporto apribojimų Europos Bendrijos vidaus rinkoje draudimas. *Mokslo darbai* 10(88) 50-51, [žiūrėta 2017-10-10] Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2811/2615>

Valodkienė G., Snieška V. (2012). Tarptautinis konkurencingumas ir jį lemiantys veiksniai ekonomikos nuosmukio laikotarpiu. *Economic and Management* 17(2) 603-606, [žiūrėta 2017-10-03]. Prieiga per internetą: <http://ecoman.ktu.lt/index.php/Ekv/article/view/2188/1698>

Valodkienė G., Snieška V. (2016). *Verslo aplinkos prognozavimas globalioje ekonomikoje*. Kaunas: Technologija.

Versli Lietuva. (2016). *Lietuvos tikslinės eksporto rinkos: galimybių analizė ir verslo iššūkiai*. [žiūrėta 2017-10-08]. Prieiga per internetą: https://www.verslilietuva.lt/uploads/media/5719ba37694e4/Lietuvos_tikslines_eksporto_rinkos_ataskaita.pdf

Versli Lietuva. (2017). *Lietuvos prekių eksporto tendencijos 2017 I ketv.* [žiūrėta 2017-10-10]. Prieiga per internetą: https://www.verslilietuva.lt/uploads/media/592c82342d2bd/2017.05.30_PREKIU_EKSPORTO_TENDENCIJOS_2017K1.pdf

Vilpišauskas R. (2004). Tarptautinis konkurencingumas ir Lietuvos eksporto politika. *Pinigų studijos/ integracijos aspektai*. [žiūrėta 2017-10-10]. Prieiga per internetą: https://www.lb.lt/uploads/documents/docs/publications/vilpisauskas_2.pdf

Wallerstein, I. (2011). *Historical Capitalism with Capitalist Civilization*. NY: Verso [žiūrēta 2017-10-04]. Prieiga per internetą: <https://libcom.org/files/immanuel-wallerstein-historical-capitalism.pdf>

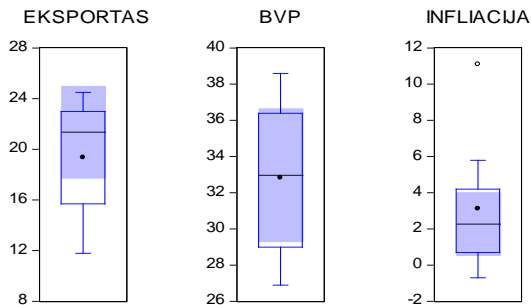
Walter, I. (2014). Non-tariff barriers and the free-trade area option. *PSL Quarterly Review*, Vol. 22, Iss. 88, p. 157-162.

Zang, W., Baimbridge, M. (2012). *Exports, imports and economic growth in South Korea and Japan: a tale of two economies*. *Applied Economics*, 44(3), 361-372. [žiūrēta 2017-10-14]. Prieiga per internetą: http://irep.ntu.ac.uk/id/eprint/9030/1/PubSub4641_Zang.pdf

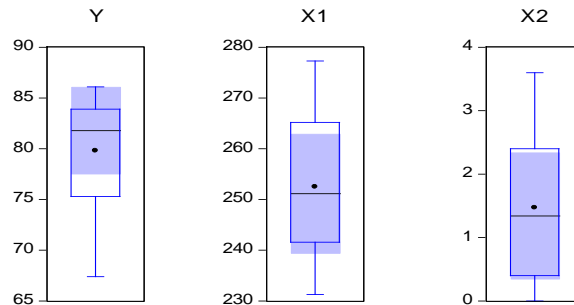
PRIEDAI

1 PRIEDAS. Šalių kintamųjų išskirčių stačiakampės diagramos

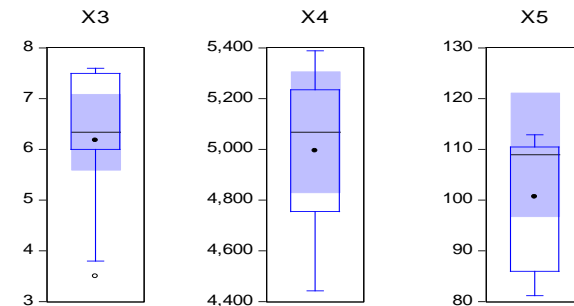
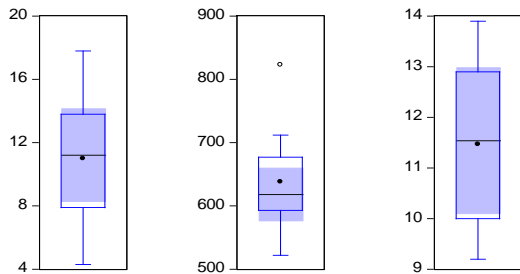
Lietuva

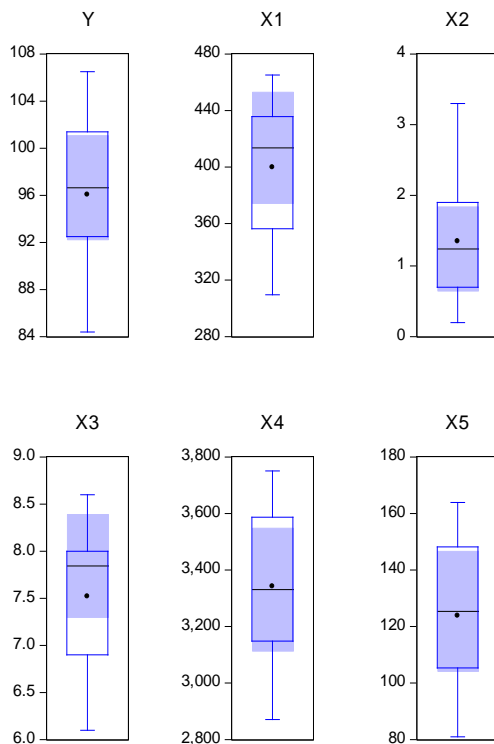
Danija

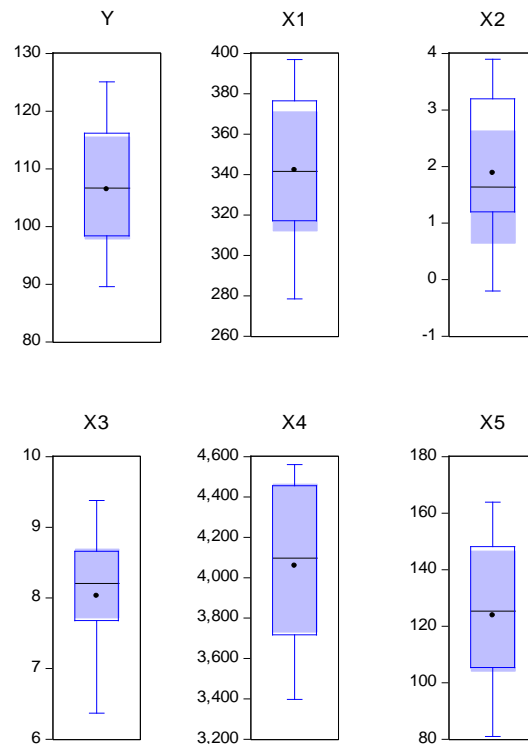
Nedarbo lygis

Švedija

Norvegija

2 PRIEDAS. Lietuvos ir Danijos išskirčių nustatymas standartizuoto kintamojo reikšmės metodu

Lietuva

	isskirtis=abs((infliacija-@mean(infliacija))/@stdev(infliacija))>2
1	0.000000
2	1.000000
3	0.000000
4	0.000000
5	0.000000
6	0.000000
7	0.000000
8	0.000000
9	0.000000
10	0.000000

	isskirtis=abs((DU-@mean(DU))/@stdev(DU))>2
1	0.000000
2	0.000000
3	0.000000
4	0.000000
5	0.000000
6	0.000000
7	0.000000
8	0.000000
9	0.000000
10	1.000000

Danija

	series isskirtis=abs((nedarbo_lygis-@mean(nedarbo_lygis))/@stdev(nedarbo_lygis))>1
1	1.000000
2	1.000000
3	0.000000
4	0.000000
5	0.000000
6	0.000000
7	0.000000
8	0.000000
9	0.000000
10	0.000000

3 PRIEDAS. Šalių koreliacijos koeficientas, t Stjudento kriterijus, tikimybė

Lietuva

Koreliacijos koeficientas t Stjudento kriterijus Tikimybė	Y	Y1	Y2	Y3	Y4	Y5
Y	1.000000 ----- -----					
X1	0.858723 4.739749 0.0015	1.000000 ----- ----				
X2	-0.581156 -2.019874 0.0781	-0.435270 -1.367466 0.2087	1.000000 ----- ----			
X3	0.080222 0.227636 0.8256	-0.350903 -1.059902 0.3201	-0.375010 -1.144191 0.2856	1.000000 ----- ----		
X4	0.641392 2.364569 0.0456	0.860071 4.768262 0.0014	-0.482194 -1.556791 0.1581	-0.204125 -0.589771 0.5716	1.000000 ----- -----	
X5	0.879412 5.224868 0.0008	0.891315 5.560451 0.0005	-0.744696 -3.155988 0.0135	-0.117099 -0.333500 0.7473	0.774036 3.457848 0.0086	1.000000 ----- -----

Danija

Koreliacijos koeficientas t Stjudento kriterijus Tikimybė	Y	Y1	Y2	Y3	Y4	Y5
Y	1.000000 ----- -----					
X1	0.881189 5.271931 0.0008	1.000000 ----- ----				
X2	-0.324467 -0.970222 0.3604	-0.624338 -2.260620 0.0537	1.000000 ----- ----			
X3	0.177163 0.509146 0.6244	0.350495 1.058495 0.3207	-0.212407 -0.614807 0.5558	1.000000 ----- ----		
X4	0.723530 2.964615 0.0180	0.917417 6.520924 0.0002	-0.635967 -2.330890 0.0481	0.668874 2.544957 0.0344	1.000000 ----- -----	
X5	-0.637337 -2.339343 0.0475	-0.806127 -3.853152 0.0049	0.827284 4.165146 0.0031	-0.145311 -0.415410 0.6888	-0.720515 -2.938868 0.0187	1.000000 ----- -----

Švedija

Koreliācijas koeficients t Stjudento kritērijs Tikimybē	Y	X1	X2	X3	X4	X5
Y	1.000000 ----- -----					
X1	0.538316 1.806705 0.1084	1.000000 ----- ----				
X2	-0.402882 -1.245035 0.2484	-0.739140 -3.103848 0.0146	1.000000 ----- ----			
X3	-0.063417 -0.179733 0.8618	0.043427 0.122945 0.9052	-0.414632 -1.288759 0.2335	1.000000 ----- ----		
X4	0.340346 1.023763 0.3359	0.874412 5.097461 0.0009	-0.722299 -2.954058 0.0183	0.291182 0.860893 0.4144	1.000000 ----- ----	
X5	0.195476 0.563766 0.5884	0.605213 2.150330 0.0637	-0.792405 -3.674229 0.0063	0.718619 2.922849 0.0192	0.594703 2.092274 0.0698	1.000000 ----- -----

Norvegija

Koreliācijas koeficients t Stjudento kritērijs Tikimybē	X	Y1	Y2	Y3	Y4	Y5
X	1.000000 ----- -----					
Y1	0.720784 2.941150 0.0187	1.000000 ----- ----				
Y2	-0.464075 -1.481834 0.1767	-0.300525 -0.891209 0.3988	1.000000 ----- ----			
Y3	-0.359687 -1.090320 0.3073	0.273715 0.804922 0.4441	-0.790221 -3.647198 0.0065	1.000000 ----- ----		
Y4	0.074199 0.210446 0.8386	0.688043 2.681768 0.0278	-0.494468 -1.609035 0.1463	0.802141 3.799478 0.0052	1.000000 ----- ----	
Y5	0.424917 1.327667 0.2209	0.860197 4.770953 0.0014	-0.027164 -0.076859 0.9406	0.521167 1.727193 0.1224	0.686940 2.673622 0.0282	1.000000 ----- -----